

Høgskulen
på Vestlandet

MASTEROPPGAVE

Bergen skal byen hete – en undersøkelse av
navnestriden i Bergen

Bergen is the name of the city – an examination
of the name dispute in Bergen

Alexander Brørvik

Master i samfunnsfagdidaktikk

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag

Veileder: Morten Hammerborg

29. mai 2020

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Sammendrag

I juni 1929 foregikk den største massedemonstrasjonen i Bergens historie. Bakgrunnen var at bondeungdomslaget Ervingen ønsket å endre navnet på byen til Bjørgvin. Omdøpingen av de store byene var et viktig ledd i fornorskningsarbeidet. Det handlet om å vende tilbake til gullalderen, å gjenvinne den kraft landet hadde før dansketiden. For Norge var dette særlig relatert til saga- og vikingtiden. I 1900 satte Stortinget i gang med å fornorske stedsnavn, en politikk som i begynnelsen hadde bred politisk støtte både på Stortinget og i de språkfilologiske fagmiljøene. Frem mot 1918 ble en rekke navn forandret. På Vestlandet førte dette blant annet til at Søndre Bergenhus amt skiftet navn til Hordaland fylke i 1918. Bergen Stift ble også omdøpt til Bjørgvin bispedømme. Det samme året oppstod det en forventning om at navnet på byen ville ta form etter navnet på bispedømmet. Forslaget om å omdøpe byen til Bjørgvin møtte stor motstand lokalt, og etter en avstemning i bystyret i desember 1918, ble det bestemt at byen fortsatt skulle hete Bergen. Det skulle ta elleve år før spørsmålet om byens navn kom opp igjen. I målbevegelsens øyne var byene unorske og preget av det som ble kalt ”dansk embetsmannskultur”. Med lov skulle derfor byene tvinges til norsksdom, uavhengig av hva byens innbyggere selv mente.

Denne avhandlingen skal studere hvordan striden om byens navn ble fremstilt i den bergenske avisoffentligheten. Pressen var delt etter politiske skillelinjer og partistrukturen hadde stor innvirkning på hva som ble skrevet i avisene. Dette fikk også implikasjoner for hvordan det ble skrevet omkring bynavnene. Avhandlingen vil også studere hvilken innvirkning navnespørsmålet fikk på stortingsvalget i Bergen i 1930. Stortingsvalget fant sted året etter massedemonstrasjonen, og Høyre og Frisinnede Venstre forsøkte å gjøre striden om byens navn til et sentralt spørsmål i valgkampen.

Denne studien vil identifisere hvordan ulike synspunkt, formuleringer og politiske standpunkt i seg selv påvirket fremstillingen av striden rundt bynavnet. Poenget er å utvikle en forståelse for hvordan navnestriden ble forstått i samtidens Bergen.

Abstract

After the 400-year union with Denmark up to 1814, the national identity was little developed in Norway. In search of a national identity, it became important to downplay the period of union with Denmark and rather focus on older medieval history when Norway was a young and independent nation.

An important step in this process was to remove foreign names. In the beginning, there was a broad consensus that foreign names had to be changed. But when the parliament also wanted to change the names of the cities, local resistance grew. After a question was sent to the city council about Bergen changing its name to Bjørgvin in June 1929, more than 20 000 residents gathered to protest in order to keep the city name.

This master dissertation will study how the name conflict in Bergen was portrayed in the newspapers published in Bergen. The dissertation will also study the impact the name question had on the parliamentary elections in 1918 and 1930. This study will identify how different points of views and political views in themselves affected how the name dispute was understood in Bergen at that time.

Forord

Det har vært en fryd å ta et dypdykk i Bergens historie. Selv en lokal askøyværing må innrømme at det er noe spesielt med Bergen by. I arbeidet med denne oppgaven har jeg latt meg begeistre av byen, man kan kanskje til og med si at jeg har blitt litt stolt av den. Det sies at hvis det er noe bergensere har til felles, så er det den grenseløse begeistring for byen og alt mulig bergensk. Hvis dette stemmer, så er jeg redd for at jeg har blitt bergenser.

Denne masteren hadde jeg ikke klart å gjennomføre uten den støtten jeg har fått fra mine nærmeste. Takk for at dere har delt min entusiasme. Støtten jeg har fått fra dere har gitt meg motivasjon til å gi alt for å fullføre prosjektet slik jeg har ønsket.

Og til slutt, tusen takk til min veileder Morten! Takket være deg ble dette prosjektet mulig. Når jeg traff på deg i trappen i Møllendalsveien helt i begynnelsen av semesteret, husker jeg du spurte meg: ”Har du bestemt deg for hva du vil skrive om?”. Til dette svarte jeg: ”Jeg har i grunnen det, ved mindre du klarer å overbevise meg om noe annet”. ”Har du to minutter?”, spurte du meg om. **Resten er historie.**

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Innledning	1
1.1 Striden om bynavnet	1
1.2 Bergen-Bjørgvin: En glemt konflikt?	3
1.3 Avgrensning og problemstilling	5
Kapittel 2. Kilder	7
2.1 Partipressen konsolideres	7
2.2 Avisene og deres partipolitiske tilknytning	10
2.3 Aviser som kildemateriale	14
2.4 Metode og fremgang	17
Kapittel 3 Kampen om bynavnet	21
Kapittel 3.1 Kronologisk oversikt over navnestriden i Bergen	22
3.1.1 Bergen skal byen hete	22
3.1.2 Bakgrunnen – fornorskingsarbeidet	25
3.1.3 Striden om bynavnene	29
3.2 Avisenes rolle i navnestriden	32
3.2.1 Massedemonstrasjonen sett fra landsmålsbevegelsens perspektiv	33
3.2.2 Bondeungdomslaget Ervingen	35
3.2.3 Forestillingen om det bergenske	39
3.2.4 Forestillingen om de unorske byene	42
3.3 Massedemonstrasjonen fra arbeiderbevegelsens perspektiv	45
3.3.1 En fascist beskyttet av Fedrelandslaget	46
3.4 Massedemonstrasjonen fra høyreavisenes perspektiv	49
3.4.1 Bynavnet: Et stridsspørsmål mellom skriftspråkene?	58
3.5 Massedemonstrasjonen fra Venstres perspektiv	60
3.6 Skoleinspektør Greves opptreden under demonstrasjonsmøtet	62
3.7 Oppsummering	65
Kapittel 4. Stortingsvalget 1930	69
4.1 Innledning	69
4.2 Einar Greve og Riksmålsforeningen	72
4.3 Protesten fra Venstre	76
4.4 Arbeiderpartiet: Navnesaken og væpnet revolusjon	78
4.5 Henrik Ameln og Høyre	84
4.6 Venstres argument: Tillitt til regjeringen Mowinckel	86
4.7 Valgresultatet	89
Epilog: Gustav Indrebø og Bjørgvin	95
4.8 Navneendring i dag?	102
4.9 Oppsummering og konklusjon	105
Bibliografi	109

Kapittel 1. Innledning

1.1 Striden om bynavnet

Språkstrid er intet nytt i Bergen. I 1929 foregikk den største massedemonstrasjonen i Bergens historie. Foranledningen var at målbevegelsen ønsket å endre navnet på byen til Bjørgvin. Forslaget møtte motstand fra et stort flertall av byens innbyggere. Navnespørsmålet ble en stor kulturstrid i samtiden, en strid som skulle sette forholdet mellom byen og omlandet på prøve. Hvorfor fikk spørsmålet om byens navn så stor betydning?

Ifølge den norske filologen Peter Hallaråker har de fleste stedsnavn to hovedfunksjoner: En praktisk kommunikasjonsfunksjon som omfatter navnet som adresse, og en identitetsfunksjon som omfatter navnet som kulturhistorie, navnet som uttrykk for et sosialt felleskap.¹ Navn kan inneholde sterke følelsesmessige komponenter, noe som blant annet kommer til uttrykk når vi gir tilnavn. Tuula Eskeland, som har forsket på sammenhengen mellom stedsnavn og identitet, har listet opp følgende eksempler som positive tilnavn: ”*Nordens paris* for Tromsø, *Rosens by* for Molde, *Tigerstaden* for Oslo og *Østersjøens datter* for Helsinki”.² Hun lister ikke opp noe tilnavn for Bergen. Likevel har byen lenge vært kjent som *byen mellom de syv fjell*, en skildring som blant annet ble brukt av Ludvig Holberg da han beskrev Bergen bys utseende i 1737.³

Holbergs beskrivelse av Bergen er ikke en skildring som kun hører fortiden til. På Bergens byvåpen er det i dag avbildet en borg med tre tårn over syv fjell. Bergens byvåpen er basert på byens gamle segl og ble godkjent som det offisielle byvåpenet for Bergen i 1924. Ifølge Knut Geelmuyden, en mangeårig ansatt i Bergen byarkiv, er byvåpenet en del av byens identitet.⁴ Identitet er et dynamisk begrep, ofte relatert til noe foranderlig, flytende og motsetningsfullt. Men det kan også brukes til å beskrive noe folk opplever som fast og statisk, nemlig en tilhørighet.

¹ Hallaråker 1997: 163-168.

² Eskeland 2001: 7.

³ Nordahl-Olsen 1920: 14.

⁴ Geelmuyden 2016.

https://www.bergen.kommune.no/bk/multimedia/archive/00258/V_pen_flagg_segl_lo_258_851a.pdf (mai 2020)

Tuula Eskeland hevder videre at de fleste av oss både har kollektive og personlige identitetsbilder. Fokuset innenfor studier av identitet har til dels blitt flyttet til studier av identifikasjon, det vil si hvordan mennesker føler tilhørighet til bestemte grupper.⁵ Under protestmøtet for byens navn ble de syv fjell beskrevet som ”et symbol paa byens gamle og gode traditioner”.⁶

Det at Bergen er en by mellom de syv fjell, er en del av ideen om Bergen. I flere hundre år har det vært uenighet om hvilke fjell som skal regnes som en del av de syv. Men hovedspørsmålet er ikke hvilke fjell som er en del av de syv, men hvorfor de syv fjell har vært så viktig for Bergen. Fjellene knytter Bergen til selve prototypen av en by. Fjellene er inspirert av Romas syv høyder. Som Roma, er forestillingen den at Bergen ble grunnlagt mellom de syv fjell. Denne forestillingen inngår i en mange hundre år lang tradisjon.

Under massedemonstrasjonen for byens navn ble de syv fjell brukt som en metafor for et sosialt felleskap som hadde tilknytning til byen. Nøkkelen til å forstå hva som knytter disse menneskene sammen til disse store og abstrakte felleskapene, ligger i det statsviteren Benedict Anderson definerer som ”forestilte felleskap”. Dette er et felleskap der de som inngår, ikke nødvendigvis omgås i det daglige, men det som binder medlemmene sammen, er identifikasjonen med et tenkt felleskap.⁷

Forslaget om å endre byens navn ble tolket som et angrep mot byens forestilte felleskap. Bjørgvin var ikke et navn som flertallet av byens befolkning kunne identifisere seg med. Bergenserne var stolte over sitt bynavn og lokalpatriotiske overfor sin by. Allerede på 1700-tallet sammenlignet forfatteren og historikeren, Ludvig Holberg, Bergens skipsfart med Rotterdam, en av datidens store europeiske sjøfartsbyer. Han beskrev Bergen som en internasjonal by hvor handelsborgerne var kledd etter gammel hollandsk skikk, mens embetsmennene var iført siste mote. Som bergenser var det viktig for Holberg å sette byens beliggenhet i kontrast til det utilgjengelige omlandet – strilelandet.⁸

⁵ Eskeland 2001: 1.

⁶ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁷ Benedict Anderson 1993, her gjengitt etter Stugu 2008: 49.

⁸ Bergens Tidende 31.12.2019.

Nesten to hundre år etter at Holberg hadde beskrevet motsetningsforholdet han mente eksisterte mellom Bergen og omlandet, skulle striden om byens navn vise at det i samtiden fortsatt var en sterk bevissthet om de markante kulturelle skillelinjene som eksisterte mellom Bergen og omlandet. Språkviter Åse Wetås har i sin hovedfagsoppgave om navnestriden i Oslo, argumentert for at striden om bynavnene ble koblet til den generelle kulturkampen i samtiden mellom byen og landsbygden. Landsmålsbevegelsen som vokste frem mot annen halvdel av 1800-tallet, mente at det var kulturen på den norske landsbygden som var den egentlige norske kulturen, og de tolket bykulturen til å være hentet fra utlandet.⁹

Forslaget om å endre byens navn møtte en storm av indignasjon. Ulike kulturtolkninger stod imot hverandre, og spørsmålet om hvem som kunne uttale seg om byens identitet, førte til en skarp kulturstrid i samtiden. 25 000 bergensere møtte frem til vern om byens navn. For en rekke av byens innbyggere, ble navneforslaget tolket som et uttrykk for at byens kulturelle hegemoni var truet.

1.2 Bergen-Bjergvin: En glemt konflikt?

I 1925 ble navnet på den norske hovedstaden endret fra *Kristiania* til *Oslo*. Også i Trondhjem var det konflikt om bynavnet. I juni 1929 ble navnet på byen endret fra *Trondhjem* til *Nidaros*. Om begge disse navnekonfliktene finnes det vitenskapelig forskning. Det eksisterer derimot ingen forskning som tar for seg navnekonflikten som fant sted i Bergen. Verken i riks- eller lokalhistorisk litteratur som omhandler det 20. århundret, har navnestriden i Bergen fått noe særlig omtale. Ifølge Ola Stemshaug som har forsket på striden om navnene *Kristiansund og Fosna* har det vært en manglende interesse for bynavnsendringene som ble gjennomført rundt om i Norge de første tiårene av dette århundret:

*”Emnet for denne utgreiinga er stridane ved fleire freistnader til ei namneendring frå Kristiansund til Fosna. Slike namneskifte er generelt nokså spartansk omtala i norsk namnelitteratur. Eit lite unntak er stridane omkring Nidaros-namnet i 1929-1930”.*¹⁰

Stemshaug viser at det i fremstillinger av nyere norsk språkhistorie har blitt gitt et inntrykk av at 1920-tallet var en ”hvileperiode” i den norske språkstriden. I 1920-årene var arbeidet med å

⁹ Wetås 2000: 168.

¹⁰ Stemshaug 1985: 23.

endre bynavnene i full sving, men motstanden var stor. Stemshaug uttrykker derfor en viss skepsis over påstanden om at 1920-tallet kan bli karakterisert som en rolig mellomperiode i den norske språkstriden:

”... slike karakteriseringar av denne tidbolken har vore vanlege i språkhistoriske framstillingar. Dei kan likevel ikkje vera korrekte”.¹¹

Allerede i 1978 slo den norske språkforskeren Ernst Håkon Jahr fast at 1920-årene ikke var så språkpolitisk rolig som det har virket for mange. I løpet av 1920-årene ble striden flyttet fra det rikspolitiske sentrum i Stortinget og ut til lokalsamfunnene. Da saken ble flyttet ut av stortingssalen og inn i lokalsamfunnene, oppstod det en hard språkstrid.¹² Målstridsspørsmålet ble allmenngods og folk delte seg i språkspørsmålet. I begynnelsen på 1900-tallet hadde fornorskingen av stedsnavn bred politisk støtte. Det handlet om å fjerne det som ”utanlandsk magt hev lagt paa landet”, som formannen i Noregs Mållag, Jørgen Løvland, formulerte det under navneordskiftet i Stortinget i 1918.¹³

Spørsmålet om å omdøpe byene ble oppfattet som maktmisbruk fra Stortinget. I junidagene 1929 deltok 20 000 mennesker i demonstrasjonstog mot Nidaros i Trondhjem og mellom 5000-8000 mot Fosna i Kristiansand. I Bergen samlet det seg som nevnt 25 000 mennesker til protest mot en eventuell navneendring.¹⁴ Vendepunktet kom i 1931, da Stortinget bestemte at navnet på byen Nidaros skulle endres til Trondheim. Den gamle suksessoppskriften til målbevegelsen, parlamentarisk flertallsmakt, hadde frem til dette skapt en optimisme innad i målbevegelsen om at bynavnene kunne tilbakeføres til deres opprinnelige og ”norske” form. Ved overgangen fra Nidaros til Trondheim ble et viktig målvedtak for første gang gjort om, noe som markerte sluttpunktet for målbevegelsens drøm om at nynorsken kunne vinne innpass i byene gjennom å endre deres navn, i hvert fall i denne omgang.¹⁵

¹¹ Stemshaug 1991: 12.

¹² Jahr 1978: 12.

¹³ Sitert etter Indrebø 1927: 140.

¹⁴ Bergens Tidende 3.03.2011.

¹⁵ Hoel 2011: 413.

1.3 Avgrensning og problemstilling

I denne avhandlingen har jeg latt meg inspirere av tidligere forskning på feltet. Det eksisterer som nevnt ikke forskning som spesifikt omtaler navnestriden i Bergen, men det er likevel andre aktører og forskere som har levert utfyllende forskningsbidrag om navnekonflikter som har oppstått i andre deler av landet.

Om navneskiftet i Oslo har språkviter Åse Wetås skrevet en hovedfagsoppgave.¹⁶ Om Trondhjem-Nidaros har Steinar Haga Skjetne skrevet en hovedfagsoppgave som tar for seg stortingsvalget i Trondhjem i 1930, hvor navnekonflikten er et gjennomgående tema.¹⁷ Om Bergen-Bjørgvin er Oddmund Løkensgard Hoels doktoravhandling om målbevegelsens historie det nærmeste vi kommer denne konflikten.¹⁸ Her er striden om Bergen-Bjørgvin bare sporadisk nevnt for å forklare målbevegelsens prosjekt. Avhandlingen, som senere ble utgitt i bokform, er skrevet fra målbevegelsens perspektiv og gir derfor ikke rom til å forstå navnekonflikten som fant sted i Bergen, sett fra byen.

Denne oppgaven er et forsøk på å imøtekomme og berike den historiske litteraturen om striden rundt bynavnene i mellomkrigstiden. Til dette vil jeg ta utgangspunkt i hvordan navnespørsmålet utartet seg i Bergen. Oppgaven vil derfor ta for seg følgende problemstilling: *Hvordan ble striden om Bergen-Bjørgvin fremstilt i den bergenske avisoffentligheten og hvilke ettervirkninger fikk den?*

Ved å ta for meg behandlingen av navnestriden slik den ble fremstilt i de forskjellige partienes presseorgan mener jeg å ha funnet grunnlag for mine påstander om hva som påvirket behandlingen av navnespørsmålet. De hypotesene jeg vil prøve er følgende:

- 1: Det var en bred folkelig motstand i Bergen mot endringen av bynavnet.
- 2: Avisenes politiske grunnsyn og standpunkt i målsaken påvirket stillingtagen til navnespørsmålet.
- 3: Spørsmålet om byens navn fikk en sentral innvirkning på stortingsvalget i 1918 og 1930.

¹⁶ Wetås 2000.

¹⁷ Skjetne 1970.

¹⁸ Hoel 2011.

Hovedkapittelet hvor jeg behandler hvordan navnespørsmålet ble fremstilt i den bergenske avisoffentligheten, er kronologisk inndelt. Her vil jeg først redegjøre for hvordan massedemonstrasjonen utfoldet seg. Deretter vil jeg analysere hvordan hver enkelt avis fremstilte spørsmålet om byens navn i etterkant av massedemonstrasjonen. I kapittel 3.4 vil jeg også behandle hvordan navnestriden fikk innvirkning på stortingsvalget i 1918, ettersom Høyres presseorganer i Bergen brukte behandlingen av navnespørsmålet i 1918 i sin agitasjonskamp mot Venstre.

I kapittel 4 vil jeg sammenligne partienes holdning i navnesaken i 1929 med deres holdning i 1930 for å vurdere hvordan saken ble politisert med henblikk på valgkampen. Her kan det innvendes at det også var andre spørsmål som var oppe i tillegg til de som her blir behandlet. Når jeg ikke har tatt med alle sakene som ble behandlet i valgkampen er det fordi jeg har vært nødt til å gjøre en avgrensning. Jeg har da valgt å konsentrere meg om i hvilken grad navnespørsmålet fikk betydning for resultatet av stortingsvalget i Bergen. For å kunne vurdere dette, vil jeg sammenligne valgresultatet i 1927 med valgresultatet i 1930 for å se om navnestriden fikk en faktisk effekt.

For å kartlegge hvordan navnestriden ble fremstilt har jeg tatt utgangspunkt i fem aviser som ble utgitt i Bergen. Tabellene jeg har brukt for å analysere resultatet fra stortingsvalget er basert på tallmateriale fra Norges Offisielle Statistikk. Avisartikler og andre vitenskapelige publikasjoner og tidsskift vil derfor utgjøre materialet for denne avhandlingen.

Kapittel 2. Kilder

2.1 Partipressen konsolideres

Aviser viser hvilke hendelser som samtiden har oppfattet å være viktige og hva som har vært debattert offentlig. De første avisene kom ut fra siste halvdel av 1700-tallet. På slutten av 1800-tallet, vokste antall aviser veldig. Dette henger sammen med de nye formene for politikk og offentlig debatt som da ble vanlig. Avisene ble også billigere å produsere. Utviklingen av trykketeknologien og kvaliteten på papiret var forutsetninger for å kunne betjene et massepublikum, mens oppfinnelser som moderne settemaskiner var nødvendige for å trykke store opplag på kort tid.¹⁹ At aviser består av tekster som har blitt skrevet med tanke på at de skal leses av mange, og for å få folk til å kjøpe avisene, er to av flere forhold som en må ta hensyn til i vurderingen av hva avismaterialet forteller og ikke. I samtiden var aviser den viktigste kilden til kunnskap og de bidro til å påvirke folks meninger.²⁰

Slutten av 1800-tallet var en overgangstid i pressehistorien. Aviser som tidligere ble produsert for eliten, nådde nå ut til den alminnelige befolkningen. Dette stilte også krav til utformingen av tekstene. Innholdet ble mer leservennlig og sjangermangfoldet bidro til at avisene kunne henvende seg til flere lesere. Kommunikasjonen med leserne ble ivaretatt gjennom leserbrev og debattinnlegg. Nyhetssjangeren ble organisert etter nye prinsipper der hovedpoenget ble tydeliggjort i en kortere tittel og deretter gjengitt i en kortversjon i artikkelens ingress, før brødteksten ble organisert etter prinsippet om fallende viktighet.²¹

Den politiske journalistikken tok til da den politiske kampen om parlamentarismen tilspisset seg i 1870- og 80-årene.²² Stridsspørsmålet var om Stortinget kunne og skulle grunnlovsfeste at statsrådene hadde møteplikt i Stortinget, selv om kongen la ned veto. Ifølge den norske professoren i journalistikk, Rune Ottosen, fordelte avisene seg etter partipolitiske skillelinjer. Venstreavisene støttet stadsrådsreformen og ”var klare i si oppfatning om at folkeviljen skulle kome til uttrykk i politikken, og at styringsreformene skulle tilpassast behovet for folkemakt”.²³ Høyresiden stod på maktfordelingsprinsippet som en kontrakt der det skulle være balanse mellom den lovgivende, dømmende og utøvende statsmakten. ”Maktfordelinga

¹⁹ Ottosen 2010: 7.

²⁰ Kaldal 2003: 52.

²¹ Ottosen 2010: 7.

²² Ottosen et al. 2012: 48.

²³ Ottosen et al. 2012: 50.

skulle garantere mot det kaoset som ei rein folkemakt ville innebære, og var dessutan ein garantist mot at særinteresser skulle få dominere politikken”, som Ottosen har formulert det i norsk presses historie.²⁴

Det var venstrelederen Johan Sverdrup som la frem det historiske forslaget om at statsrådene skulle ha møteplikt i Stortinget. I 1884 ble forslaget godkjent, og som et resultat ble grunnloven endret. Statsrådene (regjeringen) måtte nå møte i Stortinget for å svare for sine handlinger, og Stortinget fikk innflytelse over regjeringen. Dermed ble det parlamentariske prinsippet innført, som vil si at et flertall på Stortinget kan kaste regjeringen.²⁵

Som Ottosen har belyst i norsk presses historie, begynte avisene å gruppere seg samtidig med at partiene var i ferd med å etablere seg. ”Avisene tok tydelege standpunkt i politiske spørsmål, og leiarplassen blei staden der avisene viste kva dei stod for”.²⁶ Etter innføringen av den parlamentariske styreformene i 1884 ble avisene organer for hvert sitt parti og avisene ga både politisk innflytelse og makt.²⁷

De første politiske partiene etter 1884 var Høyre og Venstre. Den politiske polariseringen ble med dette todelt. ”Polariseringen i lokalsamfunnet fulgte mønsteret fra Stortinget, der den løse gruppering i en venstre- og en høyreside ble formalisert i de to partiene Høyre og Venstre, først som stortingspartier, deretter som velgerforeninger og dermed som partiorganisasjoner”.²⁸ Den samme utviklingen fulgte også for de andre partiene. De to partiene ble til tre da Arbeiderpartiet ble stiftet i 1887, så til fire etter splittelsen i Venstre, deretter til fem etter etableringen av Samlingspartiet i 1903, og videre til åtte partier med stiftelsen av Bondepartiet i 1920, NKP i 1923 og Kristelig Folkeparti i 1936.²⁹

Samlingspartiet overlevde ikke som parti og som følge av splittelsen i Venstre, ble partiet Frisinnede Venstre etablert i 1909. Ikke alle avisene var direkte knyttet til et politisk parti. Det eksisterte også lokale og uavhengige aviser som fokuserte mer på saker som var av lokal interesse. Men gjennom etableringen av flerpartisystemet, fikk vi også et system med partipresse.

²⁴ Ottosen et al. 2012: 50.

²⁵ Ottosen et al. 2012: 50.

²⁶ Ottosen et al. 2012: 51.

²⁷ Ottosen 2010: 7.

²⁸ Ottosen 2010: 19.

²⁹ Ottosen 2010: 23.

I videreførelse av dette hevder Ottosen at begrepet partipresse ikke dekker ett fenomen. Det var nemlig stor forskjell på høyrepresen som bestod av en ganske uensartet gruppe av aviser til de NKP-kontrollerte avisene som etter bruddet med Arbeiderpartiet i 1923 ble en kollektiv propagandist i den russiske revolusjonens tjeneste.³⁰ Hvor stor valgfrihet hadde egentlig den enkelte journalist til å kunne utforme artikler?

Journalisten måtte bruke språklige virkemidler som gjorde leseren interessert og skrive avisartikler som appellerte til sin lesergruppe. Som Ottosen har pekt på, var den fremste oppgaven til journalisten å ”være på parti med leseren”.³¹ Men journalisten var ikke fri til å skrive det han ville. I tillegg til å være bundet av avisens politiske forankring, måtte han også forholde seg til avisens redaktør. Redaktøren hadde stor autoritet og skulle stå som garantist for at det som ble trykket, var saklig og i tråd med avisens politiske forankring. Men også redaktøren stod i et avhengighetsforhold.

Selv om det i prinsippet var redaktøren som skulle bestemme innholdet, var det i realiteten ikke alltid slik. Det var eieren som stod med trykningsomkostningene og følgelig var det redaktøren som måtte bøye seg når det oppstod en uenighet. Redaktøren hadde ingen kapital eller eierdel i bladet. Men det han hadde, var et mandat fra leserne. For å opprettholde tillitsforholdet med leserne, måtte redaktøren ofte orientere seg etter folkemeningen.³² Avisene hadde også makt til å påvirke hvordan folk tenkte om ulike saker. Men muligheten til å forme opinionen gjaldt bare innenfor visse grenser. Avisene havnet derfor ofte i en mellomposisjon og ble nødt til å takle den innebygde konflikten mellom politisk idealisme og redaksjonell realisme.

Partipresen ble det dominerende systemet gjennom hele mellomkrigstiden. Det var en klar sammenheng mellom avisenes politiske orientering og velgergrunnlaget til partiene. Der Høyre stod sterkt, støttet en rekke aviser dette partiet, der Høyre stod svakt, støttet en rekke aviser Venstre. Avisenes evne til å overleve handlet i stor grad om hvor sterkt partiene stod mot slutten av 1800-tallet. Ettersom Venstre stod sterkt på Sør- og Vestlandet og Høyre på Østlandet, oppstod det en klar øst-vest-dimensjon i partipresen.³³

³⁰ Ottosen 2010: 7.

³¹ Ottosen 2010: 22.

³² Ottosen 2010: 22.

³³ Høyer 1995: 192-294.

Avisene som ble utgitt i mellomkrigstiden i Bergen hadde også en klar politisk forankring. Men her var det ikke oppslutning rundt ett enkelt eller noen få partier. ”I Bergen var det stor konkurranse mellom aviser med ulik politisk orientering”, skriver forfatterne av norsk pressehistorie, Ottosen, Røssland og Østbye.³⁴ Mellomkrigstiden i Norge og den industrialiserte verden forøvrig, var preget av økonomisk depresjon, stor arbeidsledighet og mye uro på arbeidsmarkedet. Ulike ideologier stod imot hverandre: Nazismen og fascismen på den ene ytterfløyen, og kommunismen og sosialismen på den andre. Midt i alt dette oppstod striden om bynavnene. Hvordan forholdt de ulike avisene seg i Bergen til dette spørsmålet, og fikk deres ulike politiske forankring implikasjoner for hvordan det ble skrevet om bynavnet?

2.2 Avisene og deres partipolitiske tilknytning

En hovedkilde til denne studien er et utvalg av avisartikler mellom 1929-1930. Grunnlaget for at oppgaven vil gjennomgå avisartikler fra denne perioden, er at avisartikler og andre innlegg er den mest formålstjenlige kilden for å få innblikk i hvordan de ulike delene av bysamfunnet forholdt seg til navnekonflikten. De ulike avisene målbar ulike interesser og politiske holdninger. Å studere hvordan saken ble fremstilt i avisene, gir et godt inntak til å forstå hva som egentlig stod på spill i navnespørsmålet.

I Bergen har det utkommet i alt 50 aviser med varierende levetid.³⁵ For å kunne kartlegge det spesifikke ved navnekonflikten i Bergen, har jeg vært nødt til å gjøre et utvalg av aviser som vil belyse denne konflikten fra Bergens ståsted. Dette betyr ikke at det kun finnes ett felles synspunkt. Et karakteristisk trekk med enhver bykultur er nemlig variasjon, eller eksistensen av flere kulturer.³⁶ Utvalget av aviser skal reflektere disse ulike synspunktene. De avisene jeg har valgt å benytte som hovedkilder står skissert i tabellen under.

De eldre avisene som jeg har brukt har stort sett kun vært tilgjengelig på mikrofilm.³⁷ Å finne relevant informasjon innebærer derfor å undersøke hver enkelt avis, side for side. Tids- og

³⁴ Ottosen et al. 2012: 54.

³⁵ Hartvedt & Skreien: 2009.

³⁶ Niemi 1992: 74.

³⁷ Det intraff en endring i dette sent i prosessen da Amedia og Nasjonalbiblioteket i februar 2020 kom til enighet om fri tilgang til alle deres aviser gjennom nb.no. Se: <https://journalisten.no/amedia-are-stokstad-aslak-sira-myhre/avtale-mellom-amedia-og-nasjonalbiblioteket-gir-apen-tilgang-til-500000-aviser-pa-nett/399889> (mars 2020)

kostnadmessige årsaker har gjort det nødvendig å avgrense avismaterialet til den nevnte perioden mellom 1929-1930. Avgrensningen har gjort at jeg trolig ikke har fått med meg alle innlegg i debatten. Likevel er omfanget avisartikler omfattende nok til å kunne vise de relevante sammenhengene i debatten.

Aviser	Partitilhørighet
Bergens Aftenblad (1880-1942)	Høyre
Morgenavisen (1902-1984)	Frisinnede Venstre
Bergens Tidende (1868-)	Venstre
Gula Tidend (1904-1996)	Venstre (Ikke direkte knyttet til partiet)
Bergens Arbeiderblad (1927-1991). I 1991 skifter avisen navn til Bergensavisen. I likhet med BT, eksisterer avisen fortsatt.	Det norske Arbeiderparti

Bergen byleksikon 2009, eget oppsett

Bergens Tidende ble grunnlagt i 1868 av Johan Wilhelm Eide. Avisen var et organ for partiet Venstre på Vestlandet. I 1920-årene var avisen den største utenfor Oslo. Bortsett fra en kort periode etter andre verdenskrig, da den ble forbigått av Bergens Arbeiderblad, har den beholdt denne posisjonen.³⁸ Venstre var mellompartiet som måtte forsvare seg på to fronter, nemlig mot både Høyre og Arbeiderpartiet. BT stod også i en annen potensiell konflikt. Dens ambisjon var å fremme både omlandsbefolkningen og byfolkets interesser. Avisen henvendte seg også til arbeiderne, ettersom Venstre mente at arbeiderne hørte hjemme hos dem, ikke hos sosialistene.³⁹ Inntil 1990 var Bergens Tidende Venstres fremste talerør på Vestlandet, og er i dag en partipolitisk uavhengig, men borgerlig avis. ⁴⁰

Det ble også startet to Høyre-aviser i Bergen. Bergens Aftenblad ble etablert som et mottrekk mot den liberale venstreavisen Bergens Tidende.⁴¹ Avisen ble grunnlagt i 1880 på initiativ av banksjef Jørgen B. Faye og var et talerør for partiet Høyre. Partiet proklamerte seg som det

³⁸ Hartvedt & Skreien: 2009.

³⁹ Skjetne 1970: 23-24.

⁴⁰ Skreien 2000: 6.

⁴¹ Skreien 2000: 7.

bestående samfunns forsvare og ville bygge den norske nasjonen på bakgrunnen av det borgerlige samfunnet og næringslivet.⁴² Avisen ble kjøpt opp av Morgenavisen i 1945.

Morgenavisen ble grunnlagt i 1902 av statsminister Christian Michelsen. Politisk støttet den Frisinnede Venstre. ”Den drevne politikeren så klart verdien i å ha en lojal avis i ryggen da han brøt med Venstre og etablerte sitt samlingsparti, senere Frisinnede Venstre”, som Norvall Skreien formulerer det i boken om *Bergens-avisenes historie*.⁴³ Etter kjøpet av Bergens Aftenblad i 1945 ble Morgenavisen Høyres fremste avis på Vestlandet.⁴⁴ I mellomkrigstiden så uansett begge avisene byen som å stå i en skarp motsetning til omlandet, noe som påvirket ordskiftet i avisene. Både Bergens Aftenblad og Morgenavisen gjorde gjensidig bruk av hverandres artikler, slik at de sammen representerte en høyrefløy i det bergenske pressemiljøet.

Bergens Arbeiderblad ble grunnlagt i 1927 som organ for Det norske Arbeiderparti, etter at partiets tidligere avis, Arbeidet, i 1923 hadde blitt organ for NKP. Avisen endret navn til Bergensavisen BA i 1991 og har blitt utgitt som et uavhengig organ med et sosialdemokratisk grunnsyn siden 1984.⁴⁵ Både DNA og NKP ville forandre det bestående samfunn. I motsetning til NKP, la imidlertid DNA stor vekt på det parlamentariske arbeid.⁴⁶ Partiet så det som sin hovedoppgave å erobre det arbeidende folk for sitt sosialistiske grunnsyn og oppheve den privatkapitalistiske utnyttelsen av arbeiderklassen.⁴⁷

Den siste avisen som jeg har benyttet som hovedkilde er Gula Tidend. Avisen ble grunnlagt i 1904 av Johannes Lavik som den første nynorskavisen på Vestlandet. Denne avisen gikk inn i 1996. Hovedfokuset var å dekke målreising, distriktssaker på Vestlandet, bygdenæring og folkekunst. Avisen støttet Venstre, men var ikke direkte knyttet til partiet.⁴⁸ Avisen henvendte seg til og oppfattet seg å være et talerør for bygdefolket på Vestlandet og tilflyttere til byen.

⁴² Skjetne 1970: 18.

⁴³ Skreien 2000: 7.

⁴⁴ Skreien 2000: 7.

⁴⁵ Hartvedt & Skreien: 2009.

⁴⁶ Skjetne 1970: 15.

⁴⁷ Bergens Arbeiderblad 13.10.1930.

⁴⁸ Hartvedt & Skreien: 2009.

Avisene presentert over, var både partiaviser og uavhengige aviser som talte partienes sak. Utrykket partipresse må ikke tolkes som et uttrykk for at partiene eide avisene. Ifølge Ottosen, var et fellestrekk for alle norske aviser i denne perioden, at de hadde en lokal tilhørighet. Eierne var som regel privatpersoner eller lokale sammenslutninger og lag. Partipressen inngikk i et organisatorisk og journalistisk samarbeid med sine parti. ”Den opprinnelige formen for samarbeid med partiene besto i at journalister fra bestemte aviser fikk tilgang til partienes gruppemøter i Stortinget”.⁴⁹ Aviser fra samme parti trykket ofte videre hverandres artikler, og de mindre avisene hentet stoff fra de større. Selv om avisene ble oppfattet som aviser for ulike politiske organ, kunne de likevel fremholde en selvstendig linje.

Som Ottosen har påpekt, har tallet på aviser aldri vært så høyt som i mellomkrigstiden.⁵⁰ På de fleste lokale avismarkedene var det konkurranse mellom to eller flere aviser med ulik politisk tilknytning. Avisdebatten i samtiden viser at ”pressa tok stilling til dei store spørsmåla i samtida langs ein temmeleg føreseieleg høgre-venstre skala”.⁵¹ Polariseringen på den internasjonale arenaen, med økende konfrontasjoner mellom fascismen og kommunismen, preget nyhetsbildet i de norske avisene i mellomkrigstiden.

De konservative avisene markerte seg sterkt mot sosialismen, både den internasjonale kommunismen med Sovjetunionen som førende kraft, men også mot Det norske Arbeiderpartiet og den nasjonale klassekampen. Samtidig hadde høyreavisene et uavklart forhold til den fremvoksende fascismen. Den høyreradikale bevegelsen *Fedrelandslaget* som ble stiftet i 1925, møtte likevel en del sympati hos Frisinnede Venstres presseorganer. Arbeiderpressen var på sin side splittet i synet på Sovjetunionen og kommunismen. Men selv om Kommunistpartiet og Arbeiderpartiet var uenige i synet på Sovjetunionen, utgjorde de likevel en samlet front mot fascismen.

Pressen var altså delt opp etter politiske skillelinjer og partistrukturen hadde stor innvirkning på hva som ble skrevet i avisene. Dette fikk også implikasjoner for hvordan det ble skrevet omkring bynavnene. Åse Wetås har i sin hovedfagsoppgave om *Namneskiftet Kristiania-Oslo* pekt på hvordan partipolitiske hensyn spilte inn for hvordan navnespørsmålet ble omtalt i Oslo: ”Dei politiske partia og presseorgana deira spela heilt klårt ei viktig rolle under

⁴⁹ Ottosen 2010: 32.

⁵⁰ Ottosen et al. 2012: 79.

⁵¹ Ottosen et al. 2012: 81.

namnestriden”.⁵² I striden om Trondhjem-Nidaros fikk argumentasjonen for de ulike standpunktene i navnespørsmålet ideologiske overtoner, og avstemningen på Stortinget, tok form etter klare politiske skillelinjer.⁵³ Ifølge forfatter Einar Østgaard ble avisene ”selv aktører i det politiske spill, ved å innta standpunkter og kjempe frem saker”.⁵⁴

Den samme tendensen ser vi også i partipressen i Bergen. I Bergen hadde avisene flere konkurrenter på samme utgiversted. Avisutvalget i denne avhandlingen skal med dette undersøke de politiske spenningene som oppstod rundt bynavnet. Ettersom avisene hadde ulik partitilhørighet, vil samtidens stridsspørsmål omkring klassekamp, fascisme og kommunisme, påvirke hvordan det ble skrevet om navnespørsmålet. Alle disse kontekstuelle forholdene bidrar til å kaste lys over hvordan navnespørsmålet ble forstått i samtidens Bergen. Kildestudiet i denne avhandlingen lar seg kombinere med den fortolkende vitenskapstradisjonen. Det handler om å bruke avismaterialet til å finne en mening, en fortolkning, av fortiden.

2.3 Aviser som kildemateriale

Den danske presseforskeren Hans Peter Clausen (1958) har sett på noen sentrale problemstillinger som knytter seg til bruken av aviser som historisk kildemateriale. Han hevder at det er et:

*”Tydeligt misforhold mellem den betydning, man almindeligvis tillægger aviser som kilde til den nyere og specielt den nyeste tids historie, og det arbejde, der er gjort for at vurdere dette materiale kritisk og klarlægge problemerne ved dets anvendelse”.*⁵⁵

Videre hevder Clausen at:

*”Skepsis over for aviserne i deres egenskaber af betragtninger om bestemte begivenheder er meget almindeligt, og den er jo også særdeles berettiget (...)
Enhver, der har været nødt til at bruge avismateriale fra det sidste halve århundrede, ja vi kan vel endda sige fra hele det sidste århundrede, vil vide, at man ofte står magtesløs overfor*

⁵² Wetås 2000: 198.

⁵³ Kirkhusmo 2009: 55.

⁵⁴ Østgaard 1978: 142.

⁵⁵ Gjengitt etter Clausen 1958: 1.

en virkelig effektiv udnyttelse af stoffet, alene på grund af dets mængde. Men den usystematiske udnyttelse skyldes også, at vi ikke har midler til en nogenlunde sikker vurdering af aviserne som kildemateriale, og at vi savner hjælp til at opnå klarhed over, hvilken art spørgsmål vi kan vente at finne besvaret på grundlag af indholdet i aviserne”.⁵⁶

Det utvalgte avismaterialet i denne avhandlingen er preget av de usikkerhetsfaktorene som Clausen skisserer. Ulempen med å bruke avisartikler som kildemateriale, er at avisene kan inneholde feilopplysninger. Disse feilopplysningene kan være vanskelig å identifisere, da det ikke finnes mange muligheter til å kunne vurdere materialet. Aviser viser først og fremst hva de som skrev ville fortelle, hva de vurderte som viktig og relevant, og hvordan det i samtiden var vanlig å utrykke seg skriftlig og offentlig.

At det oppstår feilopplysninger betyr likevel ikke at avisartiklene er irrelevante. Tekster kan ha ulike funksjoner og brukes til bestemte formål. Om fortellingene er kildekritisk holdbare og refererer til faktiske hendelser, blir sett på som mindre viktig. Poenget er nettopp å identifisere hvordan ulike synspunkt, formuleringer og politiske standpunkt i seg selv påvirket utformingen av tekstene. Dersom utvalget av aviser ikke tar høyde for de ulike bladene sin politiske forankring, kan dette føre til at viktige ideologiske motsetninger går tapt.

Historieforskning er et evig puslespill der nye dokumenter kan endre allerede etablerte oppfatninger. Det eksisterer også et mangfold av tolkninger. Alt avhenger av hvilket spørsmål man stiller til kildene. Samlet betyr dette at vi aldri kan regne med en klar objektiv gjengivelse av en historisk hendelse. Uenigheten om tolkninger handler om ulik forståelse av konteksten, omgivelsene som det aktuelle dokumentet er frembragt i. Det er nemlig denne konteksten som skal kunne si oss noe om tankene og intensjonene til aktørene.⁵⁷

Ifølge historiker og medieforsker Hans Fredrik Dahl, tvinger historiske kilder oss til å studere dem i dybden. Når materialet er mangelfullt og spredt, blir behovet desto større for å resonnerer og trekke slutninger etter mønster av de ”aristoteliske syllogismer om individuelle versus allmenne fenomener”.⁵⁸ Det vil si at historieforskning kan sies å være en induktiv,

⁵⁶ Gjengitt etter Clausen 1958: 2.

⁵⁷ Bratberg 2017: 158.

⁵⁸ Dahl 2004: 45.

fortolkende kunnskapsform. Den slutter ikke deduktivt fra allmenne lover, men tolker logisk syllogismer, påstander i et argument, for å kunne trekke en gyldig konklusjon.

Statsviter Øyvind Bratberg har vist hvordan Stein-Rokkan-Hernes-debatten kan belyse forskjellen mellom den deduktive og induktive tilnærmingen. På midten av 70-tallet kritiserte historikeren Jens Arup Seip sosiologen Stein Rokkan. ”Rokkans storstilte modellering av demokratiets fremvekst og modning var et eksempel på *modellenes tyranni*, hevdet Seip”.⁵⁹ Samfunnsviternes modeller tyranniserte empirien, slik Seip så det. Teoriene stod i veien for innsikt som studiet av historisk empiri kunne gi, ifølge Seip. Sosiologen Gudmund Hernes forsvare Rokkans tilnærming og modellbruk, og hevdet på sin side at historikerne ofte driver *modellenes maskerade*. Forutsetninger og teoretiske posisjoner som ledet historikeren mot bestemte kilder og konklusjoner, ble for sjelden gjort rede for, mente Hernes.

Skillelinjene som mellom historie og samfunnsvitenskap handler om ulik tilnærming til teoribruk (I praksis finnes ikke et slikt skarpt skille). Historiefaget står tradisjonelt trygt forankret i den fortolkende vitenskapstradisjonen. Det er en idiografisk disiplin der målet er å avdekke og forstå det spesifikke, ikke etablere en generell lovmessighet. Det handler om å forstå aktørenes intensjoner og vilkår, ofte gjennom inngående tolkning av et kildemateriale. Ifølge Bratberg, lar historieforskning seg sjelden fremføre som sammenheng mellom spesifikke variabler kokt ned i et diagram. Historieforskning står med dette som utgangspunkt i en skarp motsetning til det positivistiske paradigme hvor lovmessighet, årsakssammenhenger og ønsket om generalisering er viktige kriterier.⁶⁰

I praksis ligger likevel historiefagets bruk av teori nærmere den samfunnsvitenskapelige metoden, hevder Bratberg.⁶¹ Både samfunnsvitere og historikere er involvert i ulike deler av det samme studiet, nemlig studiet av mennesket og dets omgivelser. Den amerikanske historikeren og samfunnsviteren Marc Trachtenberg er inne på mye av det samme når han hevder at all vitenskap er tentativ, det vil si at man har en hypotese eller teori som lar seg prøve, og at vitenskapen søker forklaringer på ulike nivåer med et innslag av fortolkning.⁶²

⁵⁹ Bratberg 2017: 172.

⁶⁰ Bratberg 2017: 173.

⁶¹ Bratberg 2017: 174.

⁶² Trachtenberg 2006: 45.

Ifølge Marc Trachtenberg kan generelle teorier om menneskelig atferd la seg oversette til mer presise forventninger når historikeren skal utvikle en forståelse av en gitt historisk periode.⁶³ Den deduktive metoden kan gi historikeren en forhåndsforståelse og generaliserbar innsikt i fenomenet han/hun studerer, mens den induktive metoden, enkeltobservasjonene, kan bidra til å enten bekrefte eller avkrefte den antagelsen man har om et gitt fenomen. På denne måten anerkjenner historikeren viktigheten av detaljer og nyanser, som ligger i historiefagets natur, men samtidig vurderer han/hun det spesifikke opp mot bredere og generaliserbare innsikter. Denne avhandlingen vil analysere Bergen-Bjørgevins striden ut ifra en lokal kontekst. Underveis i analysen kan funnene av hvordan denne striden ble forstått i samtiden, sammenlignes med forventningene jeg hadde på forhånd, og svarene kan ha konsekvenser for den generelle teorien.

2.4 Metode og fremgang

Metoden for denne avhandlingen er tilnærmet den hermeneutiske metoden. Avisene og artiklene inneholder meningsbærende elementer i den forstand at de er produsert av mennesker som har hatt en form for hensikt. For å kunne analysere hensikten som ligger bak tekstens tilblivelse, må tekstmaterialet analyseres i forhold til konteksten dokumentet ble frembragt i. Forskeren må deretter vende blikket tilbake igjen til teksten, hver gang med større forståelse og økt innsikt. Et viktig spørsmål en må stille seg selv i gjennomgangen av materialet er: Hva er det som foregår i hendelsesforløpet? For å svare på dette kan det være fordelaktig å systematisere hendelsesforløpet i en kronologisk fortelling.

Alle de relevante avisartiklene i denne avhandlingen har blitt lest nøye. Historiker og medieforsker Hans Fredrik Dahl, hevder at å lese nettopp er: ”Å tilegne seg teksten med skjerpede sanser, det vil si med en villet årvåkenhet for å forsøke å få øye på det usedvanlige, det interessante”.⁶⁴ De relevante avisartiklene har blitt registrert underveis, som vil si at man straks, ved første møte, noterer ned det som er påfallende og viktig informasjon. Annen kontekstbundet informasjon har blitt lagt til side som en mulig betydningsfull detalj, som så har blitt tatt opp igjen og drøftet på et senere tidspunkt, i lys av nyervervede innsikter. Metoden er kjent som den hermeneutiske spiralen.

⁶³ Trachtenberg 2006: 45-46.

⁶⁴ Dahl 2004: 46.

Professor i rettsfilosofi, David R. Doublet, opplyser at hermeneutikk betyr tolkningskunst eller tolkningslære.⁶⁵ Når tekstens avsender og mottaker ikke er tilstede i samme rom til samme tid, blir det nødvendig å tolke hva tekstens avsender egentlig mente. Ifølge Doublet må teksten forstås ”i lys av hvem som er avsender, omstendigheter rundt teksten og ikke minst når teksten ble skapt”.⁶⁶ Alle disse forholdene utgjør det historiske og samfunnsmessige bakteppet som er avgjørende for å avdekke meningen i det som formidles. Den hermeneutiske spiralen er en metode vi kan bruke når vi vil forstå noe nytt. Vi bruker den kunnskapen vi allerede har (forforståelse) til å fortolke hva som skjer i historien. Når historien beveger seg fram, vil de nye opplysningene bli en del av forståelsen vår.

Gjennom bruk av hermeneutisk metode har avismaterialet blitt bearbeidet systematisk. Innholdet har blitt organisert etter en kronologisk fortelling og tekstmaterialet løst opp i mindre bestanddeler. Dette for at det skal bli enklere å identifisere de enkelte hendelsene og tidspunktene, for å så kunne analysere hvordan hendelsene ble fremstilt i den bergenske avisoffentligheten. De ulike avisene hadde ganske så identiske referat av de ulike hendelsene rundt bynavnet, men forståelseshorisonen til de forskjellige aktørene, varierte, og påvirket hvordan saken ble fremstilt.

Høyreavisene var opptatt av å fremstille navneforslaget som et landsmålskrav. Gula Tidend og Venstre forsøkte å fremstille navnefeltet som en bred nasjonal samlings sak som hadde støtte også utenfor målbevegelsen (og Venstre) sine rekker. Men også lokale forhold påvirket hvordan navnestriden ble fremstilt. Avisene måtte ta stilling til den lokale folkemeningen, publikumet i byen. Men byfolket i Bergen var ikke en ensartet gruppe. Derfor fikk også det offentlige ordskiftet rundt byens navn ulike narrativ.

Ifølge historikerne Astri Andresen, Sissel Rosland, Teemu Ryymin og Svein Skålevåg består en narrativ forklaring av en sammenhengende fortelling. Fortellingen består av en grunnleggende struktur med en begynnelse, en midtdel og en avslutning.⁶⁷ Når avisene skulle argumentere for sitt syn, ble de ulike fortellingene koblet sammen som ledd i en og samme fortelling over tid. For landsmålsavisen var det viktig å skrive frem fremgangen til landsmålet på nasjonalt plan. At Kristiania ble omdøpt til Oslo, førte til en optimisme innad i

⁶⁵ Doublet 1999: 46.

⁶⁶ Doublet 1999: 46.

⁶⁷ Andresen et al. 2012: 134.

målbevegelsen om at også de andre byene kunne omdøpes. Høyreavisene fremstilte navneforslaget som et tegn på at landsmålets fremgang hadde gått for langt, og at navneforslaget var et forsøk på å utfordre byenes kulturelle hegemoni. De ulike avisene hadde altså ulik bruk av historie og kontekst for å støtte opp under deres politiske forankring.

De ulike teknikkene som blir brukt for å utvikle en forståelse for navnestriden - lesning, kronologi og kontekst - glir over i hverandre. Man analyserer underveis, noe som fører til at resultatet ikke foreligger før analysen er avsluttet. Underveis i analysen har jeg støttet meg på sekundærlitteratur og tilsvarende forløp som utspilte seg på samme tid. Bynavnstriden om Trondhjem-Nidaros er et slikt tilsvarende forløp ettersom hendelsene her utspilte seg omtrent samtidig som navnestriden i Bergen. Sekundærlitteraturen om tilstøtende og samtidige hendelser utgjør konteksten for min lesning av avisartiklene og går inn i den hermeneutiske spiralen.

Historieforskning fører ikke frem til ett endelig svar, hevder medieforsker Hans Fredrik Dahl. ”Det man kan håpe på å finne, er at det kildematerialet man har for hånden, frembyr et noenlunde entydig svar på det spørsmål man stiller, ut fra en rimelig fortolkning”.⁶⁸ Andre forskere ville ha funnet andre svar og tolkninger, dersom de legger et annet kildemateriale til grunn for sin belysning av det samme spørsmål. En historisk undersøkelse har bare gyldighet i forhold til det materialet som er undersøkt. Denne avhandlingen er følgelig en av flere mulige tolkninger av hvordan navnestriden ble forstått og fremstilt i den bergenske avisoffentligheten mellom 1929-1930. Vi aldri kan regne med en klar objektiv gjengivelse av en historisk hendelse. Men ut ifra det undersøkte materialet i denne avhandlingen, er det fortsatt mulig å trekke en gyldig historisk slutning.

⁶⁸ Dahl 2004: 54.

Kapittel 3 Kampen om bynavnet

Kampen om bynavnene var ett av de områdene hvor målbevegelsen opplevde størst suksess. Gjennom bruk av parlamentarisk flertallsmakt, kunne Stortinget tvinge gjenstridige lokalsamfunn til å bytte navn, slik den nye målreisingsstrategien i 1920-årene åpnet for. I Bergen ble konflikten mellom byen og omlandet særlig betent. Bergen stod nemlig i skarp kontrast til bygdene som omkranset byen, og navneforslaget ble tolket som et betegnende utslag av nynorsk kultur som forsøkte å erobre byen.

Dette kapittelet vil gi en kronologisk oversikt over hendelsene som fant sted i løpet av massedemonstrasjonen i Bergen. Målet med denne avhandlingen er å undersøke hvordan striden om Bergen-Bjergvin ble fremstilt i den bergenske avisoffentligheten. I spørsmålet om byens navn ble ulike holdninger til språk og stedsnavn en del av navnedebatten. For at fremstillingen av navnestriden skal bli så tydelig som mulig, har jeg valgt å begynne med den kronologiske gjennomgangen.

Protestmøtet 18.juni 1929 (Universitetsbiblioteket i Bergen)

Kapittel 3.1 Kronologisk oversikt over navnestriden i Bergen

3.1.1 Bergen skal byen hete

Den 18.juni 1929 foregikk den største massedemonstrasjonen i Bergens historie. Tre store musikkorps marsjerte fra Holbergstøtten til Festplassen under paroler påskrevet ”Bergen skal byen hete”.⁶⁹ Bergenserne var rasende og på Festplassen var det samlet 25 000 mennesker. Klokken halv ni om kvelden steg skoleinspektør Einar Greve – tidligere ordfører og stortingsmann – opp på talerstolen og erklærte seg selv som dirigent for møtet. Det skulle holdes noen korte taler, men det viktigste på agendaen var at det skulle vedtas en resolusjon. Den lød slik: ”Massemøte av bergensere, tusener av kvinner og mænd, kræver av Bergens formandskap at der ikke klusses med vort bynavn. Bergen skal byen hete”.⁷⁰ Forslaget ble mottatt med sterkt bifall.

*Einar Greve
(Universitetsbiblioteket
i Bergen)*

Den første talen ble holdt av bankkasserer Wilhelm Eliassen som redegjorde for forskjellen mellom Bergen og Oslo i spørsmålet om byens navn:

”Oslo var vokset saa fort, at indflytterne hadde tat magten fra de indfødte. Vår by er vokset langsomt og sikkert. Her er riktignok flyttet mange fremmede hit, de har likt sig godt, som rimelig kan være (bravo!) og er blit gode bergensere, alle undtagen fanatikkerne. Men flertallet av os er født her, i Marken, paa Nordnes, i Dræggen og paa Nygaard”.⁷¹

Ifølge Wilhelm Eliassen var navnet på byen hellig og innflettet i byens gamle og gode tradisjoner. Det samme kunne ikke sies om Bjørgvin. Bjørgvin kunne være et godt nok navn på en kaffestue, men på byen skulle det aldri stå.⁷² ”Og bergenserne? Skal de bli bjørgvinianere – aldrig. Og bergenserinderne? De berømte bergenserinder? Skal de bli bjørgvianerinder? – Aldrig!”⁷³

Neste taler var nevnte skoleinspektør Greve. Skoleinspektøren innledet talen med å svare på kritikken etter det første protestmøtet. ”Vi har været klandret fordi vi sidst hadde for litet

⁶⁹ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁷⁰ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁷¹ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁷² Bergens Tidende 19.06.1929.

⁷³ Bergens Tidende 19.06.1929.

lokale – denne gang tror jeg vi har faat det passelig stort”.⁷⁴ Bare fire dager i forveien hadde riksmålsforeningen i byen arrangert et protestmøte til vern om byens navn. Møtet mønstret fullt hus i Bergens Haandverks- og Industriforeningens store sal. Flere av byens aviser var kritiske til at det var riksmålsforeningen som hadde arrangert møtet. Det ble blant annet hevdet at møtet ”manglet adskillig på det alvor som skulde gi protesten den rette tyngde”.⁷⁵ Greves svar var tydelig. ”Den som har skrevet dette har ikke forstaat bergenserne, hvis han virkelig har tvilt paa at der laa glødende alvor i denne sak”.⁷⁶ Arbeidet for å bevare byens navn var en by-sak, ingen riksmålssak, hevdet Greve.

Kritikken i etterkant av det første protestmøtet satte ytterligere preg på skoleinspektørens tale. Han hadde nemlig blitt kritisert for å gå til personangrep på en av byens politikere, Hans Kristian Seip. Seip hadde stemt for Nidaros, og derfor måtte bergenserne sørge for at Seip ikke fikk mulighet til å votere over Bergens bynavn, hevdet Greve: ”Det er folk ogsaa her fra Bergen som har stemt for Nidaros, men bare en – hr. Seip. Vi vil hive ham ut, og herefter stemmer vi ikke for en eneste en som ikke bruker sin stemme i nationalforsamlingen og i bystyret slik som vælgerne vil”.⁷⁷ Hans Kristian Seip var Bergens vararepresentant til Stortinget for partiet Venstre, det eneste partiet som samlet støttet Nidaros-navnet. Ifølge Greve var et slikt personangrep mot Seip helt på sin plass. ”Han har staat i Stortinget og uttalt sig, og da har vi ogsaa lov til at angripe ham”.⁷⁸ Det er likevel noe annet ved talen til Greve som bidrar til å sette sinnene i kok:

”Hvem er saa Ervingen? (En røst fra mængden: (Fjordstriler!) Hvilken indsats har Ervingen gjort til Bergens trivsel? (Ingen, ingen) Hvilken indsats har Ervingen gjort i vor politik, vor historie, vor kultur? (Ingenting, ingenting) Jeg tror jeg kan erklære mig enig med dere. Og nu kommer de her ind til Bergen og sier at navnet kan være vel og bra nok, men det er ikke godt nok og sier: Skaf navnet væk! (...) De forstaar ikke at de er kommet til hellig grund. Og der er det farlig for dem at komme”.⁷⁹

⁷⁴ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁷⁵ Bergens Arbeiderblad 15.06.1929.

⁷⁶ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁷⁷ Bergens Aftenblad 15.06.1929.

⁷⁸ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁷⁹ Morgenavisen 19.06.1929.

Etter resolusjonen til formannskapet ble det foretatt en votering. Ifølge Greve var det et ”betagende syn at se denne vældige skog hænder, gamle skrukkede mandfolkenæver, unge, myke smaapikehænder. Alle stemte de for Bergen”.⁸⁰ Greve erklærte at bergenserne nå hadde bidratt til å skape et stykke historie. En begeistret folkemengde tok til å synge fedrelandssangen etterfulgt av kraftige og fyldige hurra-rop.

Protestmøtet 18. juni 1929 (Universitetsbiblioteket i Bergen)

Til slutt oppfordret Greve de fremmøtte til å gå rett hjem og ikke demonstrere videre i gatene, slik ”at ingen skal si, at møtet ikke var et alvorlig møte”.⁸¹ Folkemengden trosset Greves oppfordring. Tusenvis av mennesker gikk rundt i byen for å markere sin frustrasjon. Det endte med opptøyer hvor Gimles kaffestue ble forsøkt stormet. En hendelse her utløste ytterligere frustrasjon blant folkemassen. ”Der blev sunget og ropt fy, og det saa lenge ut til at skulle bli med det, indtil en ubetænksom mand aapnet vinduet i anden etage og spyttet ut”.⁸² Raseriet steg i folkemassen, men vaktmesteren stengte veien og da politiet ankom, klarte de å forhindre videre eskaleringer. De regelrette opptøyene stopper derimot ikke her.

Folketoget bevegde seg fra kaffestuen på Gimle til nynorskavisen Gula Tidend. Her ble det kastet stein mot redaksjonens fasade. Det var to arbeidere som fortsatt var på jobb denne kvelden, hvor den ene ble truffet av en stein i ansiktet. Bergens Aftenblad kunne imidlertid meddele at det ikke gikk verre med han enn at han dagen etter var på arbeid igjen.⁸³ Flere utenbys ordførere kunne også melde om at de hadde mottatt trusler under opptøyene. Det hele var et tydelig vitnesbyrd om strile- og nynorskhatet i byen, slik de så det.

Ervingen, Strandgaten 77 (Universitetsbiblioteket i Bergen)

⁸⁰ Morgenavisen 19.06.1929.

⁸¹ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁸² Bergens Tidende 19.06.1929.

⁸³ Bergens Aftenblad 19.06.1929.

Utenfor politikammeret hadde det samlet seg flere tusen mennesker. Folkemengden hadde trolig tenkt at en del av urostifterne hadde blitt arrestert. Folkemengden huert og skrek og politiet ble ved en anledning nødt til å bruke batonger for å rydde gatene. Flere politikonstabler ble sparket og slått. Ikke før klokken halv ett på natten meldte politiet at de hadde fått kontroll over situasjonen. Mens disse begivenhetene utspilte seg hadde en del russ samlet seg på jernbanestasjonen. Her ble landsmålsskiltene dekket over av røde plakater skrevet på riksmål. Demonstrasjonens siste akt var da en liten folkemengde marsjerte til Festplassen. På veien passerte de redaksjonslokalet til Bergens Tidende. ”Utenfor vinduene her blev «Jeg tok min nystemte spilt» - det var det hele”.⁸⁴

3.1.2 Bakgrunnen – fornorskingsarbeidet

Foranledningen til den største massedemonstrasjonen i Bergens historie var et brev som ble sendt fra bondeungdomslaget Ervingen til bystyret i Bergen med ønske om at byen skulle bli omdøpt til Bjørgvin.⁸⁵ I de fleste byer var det bondeungdomslagene som var de sentrale aktørene når navnespørsmålet ble reist. Historiker og språkviter Oddmund Løkensgard Hoel, som har skrevet frem historien til målbevegelsen, har argumentert for at debatten for landsmålet og for navnebyttet i byene, som for fornorskingen av navneverket i det hele, langt på vei var sammenfallende.⁸⁶ Sentralt stod argumentet som formannen i Noregs Mållag, Jørgen Løvland, formulerte i navneordskiftet i Stortinget i 1918:

*”Dette er ikkje noko umdøyping. Det var den danske administrasjonen, som umdøypte namni. Dette er nettupp aa restituera dei opphavlege namni, aa setja inn i sin rett att dei gamle rette namn, aa faa vekk det, som utanlandsk magt hev lagt paa landet”.*⁸⁷

Slik bondeungdomslaget Ervingen så det, var Bergen et tysk navn. Byen var dessuten den eneste byen i landet med en europeisk bykultur.⁸⁸ Dette stod i motsetning til bondeungdomslagets formål som var ”tufta på viljen til å vera norsk”.⁸⁹ Følgelig ville Ervingen gjenreise det gamle navnet på byen av hensyn til det norske og nasjonale prosjektet.

⁸⁴ Bergens Tidende 19.06.1929.

⁸⁵ Gula Tidend 31.05.1929.

⁸⁶ Hoel 2011: 415.

⁸⁷ Sitert etter Indrebø 1927: 140.

⁸⁸ Eskeland 1959: 11.

⁸⁹ Eskeland 1959: 14.

Men et enkelt brev fra Ervingen kunne ikke alene provosere frem en så kraftig reaksjon. Det var nok ikke mange som trodde at formannskapet i utgangspunktet ville støtte en slik ide, men frykten for at Stortinget skulle tvinge byen til å skifte navn, den var stor.

Kun to uker før massedemonstrasjonen i Bergen hadde Stortinget vedtatt å endre navnet på byen Trondhjem til Nidaros. Da vedtaket ble gjort i Lagtinget den 10. juni, vant den frem med kun to stemmers overvekt.⁹⁰ Dette til tross for at en folkeavstemning året før hadde vist at 92 prosent av byens befolkning ønsket at Trondhjem skulle være det offisielle navnet på byen. Mot dette var det bare 2 prosent i den nevnte folkeavstemningen som mente at byen var fortjent med navnet Nidaros.⁹¹ Avgjørelsen førte til en rekke protestaksjoner med krav til Stortinget om å rette opp i overgrepet som var begått overfor Trondhjems befolkning.

Omdøpingen av de store byene var et viktig ledd i fornorskingsarbeidet. Norsk kultur på 1800-tallet var preget av nasjonalromantikkens idealer. Det handlet om å vende tilbake til gullalderen, å gjenvinne den kraft landet hadde før dansketiden. Historikeren Rudolf Keyser utviklet allerede tidlig på 1800-tallet en teori om at språket var det viktigste hjelpemiddelet til å kunne kjenne og forstå en nasjons karakter.⁹² Det ekte norske var å finne i tiden før 400-årsnatten. For Norge var dette særlig relatert til saga- og vikingtiden. Ifølge språkviter Åse Wetås ble språk og stedsnavn brukt som symboler på Norges nasjonale identitet.⁹³ Landets symboler måtte vise tilbake til tiden før 400-årsnatten som et uttrykk for en kontinuitet. På denne måten kunne landet hevde å være en stolt og gammel nasjon, upåvirket av dansk innflytelse. På dette tidspunktet var det altså bred enighet om at sporene etter 400 år med dansk påvirkning måtte viskes ut av historien.

I byene hadde det etablert seg en rekke mål- og bondeungdomslag. Disse skulle primært arbeide for å skape bedre vilkår for innflytterne fra landdistriktene. Lagene arbeidet aktivt med bygdekultur, nynorsk og fornorskingsarbeid generelt. Lagene var først innstilt på at byfolket frivillig skulle ta i bruk landsmålet, gjennom eksponering og påvirkning fra de ulike mållagene. Denne ideen førte imidlertid ikke frem i byene. Likevel vokste ambisjonene innad i målbevegelsen. I 1921 programfestet Noregs mållag målsettingen om nynorsk som eneste

⁹⁰ Bergens Aftenblad 11.06.1929.

⁹¹ Lockertsen 2007.

⁹² Seip 1998: 99.

⁹³ Wetås 2000: 147.

riksmål i landet.⁹⁴ Med dette utvidet målbevegelsen sitt arbeid for å få nynorsk inn i byene gjennom språklig lovgivning. Etterhvert kom også ideen om å bruke parlamentarisk flertallsmakt for tvinge lokalsamfunnene over, til det målbevegelsen anså som, slutfasen i målreisningsarbeidet.

Kronen på verket skulle bli å endre navnet på byene. Allerede i 1899 vedtok en gruppe målfolk i Stortinget med Nils Skaar fra Hordaland i spissen å ta opp spørsmålet om en revisjon av distriktnavnene og kom med følgende fremlegg:

*”Stortinget uttalar ynskje um at namni paa fylki (amti) i riket, paa domssokner (sorenskriverier), herad, bispedøme, provsti, prestegjeld, og andre offentlege syslor (embætte) maa verta umvølte paa norsk elder umbytte med nasjonale namn, der det trengst, og bed Riksstyret um aa gjennomføra desse brigdi, elder um log skulde til, daa aa arbeida ut fyrelegg um desse”.*⁹⁵

Dette ble vedtatt mot bare en stemme i Stortinget 16. januar 1900. Med unionsoppløsningen i 1905 var Norge delt i 20 amt, medregnet Bergen og Kristiania, og seks stift. Nils Skaar og flere andre mente derfor at tiden var inne for en offentlig rydding der landet måtte bytte ut påtvunget språkgods med norske termer og navn.⁹⁶ Allerede i 1902 satte kirkedepartementet ned en kommisjon til å greie ut om den historiske utviklingen av navn på inndelinger og om de mest rasjonelle prinsippene for navngivning av sivile, rettslige og kirkelige områder.⁹⁷ I 1905 kom komiteen med framlegg til nye navn på de daværende amtene. Likevel ble ikke de nye inndelingsnavnene implementert. I den grad kommisjonen kløyvde seg, var det i en riksmåls- og en målfraksjon som ikke ble enig om verken navnevalget eller skrivemåten på de nye inndelingsnavnene.⁹⁸

I juli 1905 vedtok Norigs ungdomslags på Lillehammer en oppfordring til regjeringen om å etterstrebe arbeidet med å implementere norske navn i alle norske stedsnavn, også når det

⁹⁴ Bergens Tidende 03.03.2011.

⁹⁵ Privat framlegg til Stortinget 12.12.1889, her etter Indrebø 1927: 94-95.

⁹⁶ Helleland 2005.

⁹⁷ Helleland 2005.

⁹⁸ Hoel 2011: 395.

gjaldt bynavnene.⁹⁹ Ifølge historiker Løkensgard Hoel, var dette startskuddet for at den organiserte målbevegelsen for alvor tok tak i navnesaken.¹⁰⁰ Noen år etter fulgte nemlig den første massemobiliseringen i landsmålsbevegelsen i forhold til navnespørsmålet. En del bondeungdomslag ble bedt om å diskutere og si sin mening om en rekke bynavn og Norigs Maalag drøftet navnesaken på årsmøtet i januar 1912. Her ble det enstemmig vedtatt å sende en oppfordring til regjeringen om å få fortgang i arbeidet med å fornorske ”namni paa byar, bygder og styregreiner”. Til årsmøtet to år senere måtte styret likevel melde om at saken enda ikke hadde blitt løst. Men med dette hadde avtroppende formann i laget, Jørgen Løvland, med seg et klart program da han ble utnevnt som kirkestatsråd i 1915.¹⁰¹

Helt sentralt i det såkalte navnepolitiske systemet, var språkforskerne Hjalmar Falk og Marius Hægstad. Falk var formann i Norsk Riksmålsforening, Hægstad var professor i landsmål. Likevel stod Falk på den reformvennlige fløyen i riksmålsbevegelsen og selv ønsket han å gå lenger i fornorskingen av stedsnavnene enn hva departementet først tillatte.¹⁰² Allerede i 1915 og 1916 leverte Falk og Hægstad to utgreiinger der de presenterte forslag til nye navn på landets fylker og herad. Professorene arbeidet dessuten under kirkestatsråder som både var målfolk og særlig interesserte i navnesaken. ”Kyrkjeminister sidan 1915 hadde vore Løvland, mannen som framfor nokon skulle gjera veg i vellinga når det galdt fornorsking av namneverket”, nevner språkforsker Løkensgard Hoel i sin hovedfagsoppgave om norsk målreising.¹⁰³

To år etter at Falk og Hægstad hadde levert innstillingen sin, kunne kirke og undervisningsdepartement fremme odelstingsproposisjon nr. 55 (1918) *Om forandring av rikets inndelingsnavn*.¹⁰⁴ Innstillingen til Falk og Hægstad ble i stor grad fulgt. Forandringen av stifts- og amtsnavnene var en lovsak. ”Med verknad frå 1.1.1919 fekk dermed det som då vart heitande bispedømme og fylke nye namn”, nevner Hoel.¹⁰⁵ Følgelig ble amt og stift avløst av fylke og bispedømme. Tidligere Søndre Bergenhus ble til Hordaland og Bergen Stift ble nå hetende Bjørgvin bispedømme. På begynnelsen av 1900-tallet var det altså nasjonale

⁹⁹ Indrebø 1927: 148.

¹⁰⁰ Hoel 2011: 395.

¹⁰¹ NM 1915: 17-20.

¹⁰² Hoel 2011: 396.

¹⁰³ Hoel 2011: 397.

¹⁰⁴ Helleland 2005.

¹⁰⁵ Hoel 2011: 397.

hensyn som gjennomsyret norsk politikk og denne fornorskingen hadde bred politisk støtte både på Stortinget og i de språkfilologiske fagmiljøene, enten de var i favør av nynorsk eller riksmål.

3.1.3 Striden om bynavnene

Denne politikken ble først kontroversiell da det kom til å endre navn på byene. De sentrale aktørene innså tidlig at bynavnene kom til å forårsake de største problemene. Under forberedelsene av endringene av navnene på bispedømmene, fylkene og kommunene, var justisdepartementet inne på at en også burde endre bynavnene med det samme. ”Serskilt tykte justisdepartementet at sterke grunnar tala for aa taka namni paa bispedømi og paa bispebyane under eitt”.¹⁰⁶ På spørsmål fra kirke departementet, frarådet Hægstad og Falk dette fordi de var redde for at fornorskingen av bynavnene ville føre til strid og forsinke avgjørelsen for de andre navnene. Deres råd var derfor at bynavnene burde drøftes så snart inndelingsnavnene var i havn.

Det var også dette som skjedde. På oppdrag av Jørgen Løvland, leverte Falk og Hægstad i april 1918 en tredje innstilling med framlegg om endringer for omtrent halvparten av bynavnene. ”Av dei dåverande 66 bynamna hadde 33 ein skrivemåte som det ikkje var tvil om”.¹⁰⁷ Målet var at bynavnene skulle reflektere en lydutvikling på norskspråklig grunn. Men problemene meldte seg raskt. Etter at kirke departementet hadde sendt utgreiingen på høring til bystyrene, magistratene og fylkesmennene, viste det seg at byene for det meste var imot alle endringer.¹⁰⁸ Men med de nye navnene på bispedømmene lå det likevel en forventning om at de senere bynavsendringene ville ta form etter de nye navneformene *Oslo*, *Bjørgvin* og *Nidaros*.

Det første målet var Kristiania. Denne striden ble lang, men i 1924 vedtok et flertall på Stortinget at navnet Oslo skulle være gjeldene ved lov fra 1. januar 1925.¹⁰⁹ Åse Wetås har i sin avhandling om Kristiania-Oslo redegjort for at konflikten rundt Oslo-navnet stilnet fort

¹⁰⁶ Brev fra Falk og Hægstad til Kirke departementet, september 1916. Her sitert etter Indrebø 1927: 148.

¹⁰⁷ Helleland 2005.

¹⁰⁸ Hoel 2011: 398.

¹⁰⁹ BA 11.08.2018.

etter at navnet først hadde blitt vedtatt.¹¹⁰ Byen var nemlig klassemessig og politisk delt, det fantes ingen felles oppslutning rundt en identitet knyttet til hovedstaden og dens navn, som dessuten var oppkalt etter en dansk konge. Dette førte til at det utviklet seg en bred optimisme i målbevegelsen om at også de andre byene kunne omdøpes. Kampen skulle likevel bli vanskeligere enn hva de hadde forventet.

Det andre målet var Trondhjem. Den vitenskapelige diskusjonen omkring bynavnet delte seg her i to forskjellige leirer. Filologiprofessoren Gustav Indrebø mente at Nidaros var det eldste bynavnet. Språkforskeren Didrik Arup Seip mente på sin side at Nidaros var det kirkelige navnet som levde ved siden av det opphavelige bynavnet som alt på 1200-tallet hadde blitt Trondhjem gjennom en lydutvikling på norsk grunn.¹¹¹ Det vitenskapelige arbeidet splittet Stortinget og preget diskusjonen om hvilket bynavn som var eldst. Det skulle bli stortingsgrupped medlemmene i Arbeiderpartiet og Bondepartiet som avgjorde saken. Et samlet Venstre stemte for Nidaros, mens Høyre og Frisinnede Venstre, snakket varmt for Trondhjem.¹¹²

Med lov ble det bestemt at byen offisielt skulle hete Nidaros fra 1. januar 1930. Men saken kom opp igjen i Stortinget allerede i februar 1930. Denne gangen var det flertall for Trondhjem i Odelstinget. I Lagtinget var det derimot flertall for Nidaros, og etter to runder i begge kamre, gikk saken til Stortinget i plenum der Trondhjems-navnet seiret med 75 mot 74 stemmer. Problemet var at grunnloven krevde 2/3 flertall. Dermed ble Nidaros-navnet stående til tross for at et flertall i Stortinget ikke hadde stemt for denne navneformen.¹¹³

Under hele navnestriden var Trondheimsformen lagt frem som et mulig kompromiss. Som Steinar Haga Skjetne har vist i sin hovedfagsoppgave om stortingsvalget i Trondhjem i 1930, begynte høyresiden å torpedere sitt eget tidligere kompromissforslag, *Trondheim*, som Arbeiderpartiet nå gikk inn for. Venstre stod fremdeles samlet bak Nidaros, og hadde følgelig hovedansvaret i saken. Men ifølge Skjetne, ønsket ikke høyrepartiene i Trondhjem at Arbeiderpartiet skulle klare å løse navnespørsmålet: ”Dersom det kunne forhindres at DNA

¹¹⁰ Wetås 2000: 208.

¹¹¹ Lockertsen 2007.

¹¹² Lockertsen 2007.

¹¹³ Hoel 2011: 407-408.

som var delt i saken, fikk navnespørsmålet ut av verden ved Trondheimskompromisset, ville DNA være nødt til å ta en stor del av ansvaret for at Trondhjems-formen ikke ble vedtatt”.¹¹⁴ Skjetne har altså vist hvordan Høyre og Frisinnede Venstre bevisst forsøkte å utnytte navnestriden slik at de hadde en konkret sak som de kunne vinne stortingsvalget på. Ved å fremstille seg selv som den kompromissløse forkjemper for Trondhjemsnavnet kunne den lokale partiavdelingen appellere til alle sosiale grupper blant velgerne, noe som i klassekampens tid sjelden lot seg gjøre.¹¹⁵

Dette var altså de bakenforliggende forholdene da massedemonstrasjonen i Bergen fant sted. En rekke avisartikler nevnte at Bergen var neste mål i rekken. ”Nu er turen kommet til os, men det er det vi skal hindre”, ble det sagt fra talerstolen under protestmøtet.¹¹⁶ Bergens Aftenblad oppfordret bergenserne til å våkne opp og kjempe. Hvis ikke kunne de våkne opp en dag, ikke som bergensere og bergenserinner, men som ”bjørgvinianere” og ”bjørgvianerinder”.¹¹⁷ Agitasjonen for bynavnet i Bergen var i gang.

Dagen etter protestmøtet, den 19. juni 1929, valgte et enstemmig formannskap å henlegge saken.¹¹⁸ Navneforslaget ble ikke sendt videre til bystyret. Politisk var saken derfor avgjort i Bergen, men det var ikke nødvendigvis nok. Det virkelige slaget på nasjonalt nivå stod om Trondhjem-Nidaros ettersom det var her den faktiske navneendringen skjedde. Navneendringen ble vedtatt med en knepen majoritet og det språkfilologiske fagmiljøet var delt i forhold til om det var historisk belegg til å kunne endre bynavnet. Navnestriden Trondhjem-Nidaros påvirket derfor ordsiftet i Bergen.

Med innføringen av de nye kommunelovene i 1920, hadde det blitt fastslått at bynavnspørsmålet var en sak for Stortinget. Det aktuelle bystyret hadde en lovfestet høringsrett, men ingen vetorett.¹¹⁹ Frykten for at Stortinget ville trosse folkemeningen i Bergen var derfor stor. Hvor reell denne frykten var, kan studeres i lys av den offentlige debatten omkring Bergen-Bjørgvin i den bergenske avisoffentligheten.

¹¹⁴ Skjetne 1970: 59-61

¹¹⁵ Skjetne 1970: 59-61.

¹¹⁶ Bergens Tidende 18.06.1929.

¹¹⁷ Bergens Aftenblad 05.06.1929.

¹¹⁸ Bergens Aftenblad 20.06.1929.

¹¹⁹ Hoel 2011: 398.

3.2 Avisenes rolle i navnestriden

Ervingen vil omdøpe Bergen (Morgenavisen)

Bergens riksmålsforening kaller inn til protestmøte (Bergens Aftenblad)

I dette kapittelet skal jeg studere avisenes rolle i konflikten om byens navn.

Massedemonstrasjonen ble fremstilt som den største historiske begivenheten som noensinne hadde funnet sted i Bergen. Etterspillet og den påfølgende offentlige debatten viser at ulike tolkninger av fortiden stod imot hverandre. Samlet kan de ulike avisene gi en innholdsrik fremstilling av hvordan navnestriden ble forstått i samtiden. Dette betyr likevel ikke at det nødvendigvis var enighet mellom de ulike avisene.

Var det 25 000 mennesker eller en knappe 5-6000 mennesker som hadde samlet seg til protest for byens navn? Var bergenserne samlet i spørsmålet om byens navn, eller var det riksmålsforeningens fremste representanter som fremstilte det slik? Og hva med landsmålsbevegelsen. Var forslaget om å endre byens navn et tegn på at "målfanatisme" i landet hadde gått for langt? Eller var ikke Norge blitt virkelig fritt og norsk igjen, før de "fremmede" navnene på byene var fjernet?

Disse spørsmålene og motstridende virkelighetsoppfatningene viser at det ikke var enighet rundt hvilken betydning massedemonstrasjonen hadde for byens navn. Om byen ble angrepet eller om den var den angripende, er noe som diskuteres utførlig i etterkant av massedemonstrasjonen. Den narrative strukturen som de ulike avisene etablerer er ikke samstemt. Argumentene som ble brukt for eller mot bynavnet skulle vekke sterke følelser, og agitasjonen, fremme bestemte synspunkter hos de ulike mottakergruppene. Dagen etter den store massedemonstrasjonen var det masseoppslag i alle avisene. Nedenfor vil jeg analysere hvordan striden om bynavnet ble fremstilt i avisene.

3.2.1 Massedemonstrasjonen sett fra landsmålsbevegelsens perspektiv

”Riksmålsdemonstrasjonen igaarkveld enda med hververk mot Gula Tidend. Folkemugen marsjera med hujing og skrik og skraal ifraa møteplassen til nye Sandviksveg 10 og knuste alle speglglasrutone med steinkasting”.¹²⁰

Referatene som skildrer massedemonstrasjonen er ganske identisk gjengitt i de ulike by-avisene. Referatet til Gula Tidend skiller seg derimot ut. Avisen fokuserer mer på opptøyene og hærverket som fant sted etter protestmøtet, enn protestmøtet i seg selv. Ifølge Gula Tidend samlet ikke protestmøtet mer enn mellom 4-5000 mennesker. Flesteparten av de fremmøtte var dessuten ungdom, ”raud-russ” og ”blå-russ”, som hadde blitt med for moro skyld.

Bergenserne stod ikke samlet bak sitt bynavn denne dagen, slik Gula Tidend så det. Ifølge avisen var det ikke bare ett by-perspektiv, men flere interesser representert i en og samme by. På dette grunnlaget var Ervingen i sin fulle rett til å sende henvendelsen om å endre navnet på byen. I tråd med fornorskningsprosjektet i Norge på denne tiden, var det å restaurere bynavnet tilbake til sitt opphavelige navn, et naturlig ledd i denne utviklingen. Som den eneste av by-avisene, støttet derfor Gula Tidend Bjørgvin-formen.

De som gjorde motstand mot ”atterreising av bynamni” var de som fortsatt levde i ”dansketidi”.¹²¹ Demonstrasjonsmøtet var derfor ikke annet enn en riksmålsdemonstrasjon, hevdet Gula Tidend. Hensikten med møtet var å angripe landsfolk og andre innflyttere ”som måtte hava ei onnor meining um saki enn innflyttarar som hr. Greve og hans felagar i riksmålsforeningen hadde”.¹²² Hendelsene som utspilte seg i løpet av demonstrasjonsmøtet var et klart vitnesbyrd om at ”bergenserne enno stend på det rå urinstinkt-stadiet”.¹²³ Mannen bak opptøyene, var skoleinspektøren selv.

Gula Tidend sammenlignet skoleinspektøren med den romerske stattholderen Pontius Pilatus. ”Da skuleinspektør Greve hadde elda godt oppunder og fenge øsingi til kokepunktet, gjorde han som Pilatus, vaska hendene sine for det som sidan måtte skje”.¹²⁴ Greve hadde oppfordret

¹²⁰ Gula Tidend 19.06.1929.

¹²¹ Gula Tidend 4.06.1929.

¹²² Gula Tidend 19.06.1929.

¹²³ Gula Tidend 19.06.1929.

¹²⁴ Gula Tidend 19.06.1929.

protestantene til å ”hiva ut målfolket og deim som gjer atåk på Bergensmanet”.¹²⁵ Angrepet på redaksjonslokalet til Gula Tidend og skoleinspektørens krasse ord mot landsmålsbrukere, burde ikke gå ustraffet, mente avisen.¹²⁶ Som en reaksjon på skoleinspektørens uttalelser, krevde Gula Tidend at fylkestinget skulle ta affære overfor Greve ved å avsette han fra museets styre. Gula Tidend sendte derfor brev til ordfører og formann i Hordaland fylkesting, Kaptein Eirik Holdhus. Holdhus svarte slik:

*”For vel åtte dagar sidan fekk eg ei oppmoding um at fylkestinget skulde taka upp spørsmålet um Bjørgvin-namnet. Eg svara at dette ikkje burde verta gjort no”.*¹²⁷

*Kaptein Eirik Holdhus
(Bergens Tidende)*

Av svaret til kaptein Holdhus kom det frem at Ervingen i tillegg til å henvende seg til bystyret, også hadde sendt et brev til fylkestinget om å ta stilling til bynavnet. Formannen beklaget hendelsene som hadde funnet sted etter det store demonstrasjonsmøtet, men han ville ikke forfølge saken videre. På initiativ av varaformann Nils Tveit ble det drøftet hvorvidt fylkestinget skulle avholdes en annen plass året etter. Fylkestingets medlemmer syntes nemlig det var påfallende at massedemonstrasjonen fant sted på samme tid som fylkestinget var samlet i Bergen. Det ble derimot ikke gjort noe framlegg om dette. Flere ordførere kunne likevel melde om den ubehagelige stemningen under protestmøtet: ”Me hørde talarane og hædingsropi frå folket. De er bønder, de skulde være lynchet”.¹²⁸

Svaret fra kaptein Holdhus ble også gjengitt i Bergens Tidende. Venstreavisen kunne meddele at kaptein Holdhus hadde sendt tilbake henstillingen fra Ervingen ”med bemerkning om, at efter hans mening burde Hordaland fylkesting ikke blande sig i denne sak, som bare angik byen”.¹²⁹ At fylkestinget ikke tok stilling til navnespørsmålet kan forklares med at Bergen ikke var en del av fylket. Fylkestinget var for landkommunene alene. Bykommunene var helt

¹²⁵ Gula Tidend 19.06.1929.

¹²⁶ Gula Tidend 19.06.1929.

¹²⁷ Gula Tidend 19.06.1929.

¹²⁸ Gula Tidend 19.06.1929.

¹²⁹ Bergens Tidende 20.06.1929.

fram til 1964, ikke med i fylkeskommunen. Frem til dette tidspunktet var fylkeskommunene først og fremst felleskommuner for herreds- eller landkommunene.¹³⁰

Imidlertid fortsatte Gula Tidend å skrive optimistisk om navnespørsmålet. ”Dei er ikkje so fåe, dei som tenkjer onnorleis enn skuleinspektør Einar Greve i spørsmålet um uppattnorskingi av norske stadsnamn”.¹³¹ Avisen var overbevist om at antallet på de som støttet fornorskningsarbeidet hadde økt i kjølvannet av massedemonstrasjonen, også blant byfolk. ”Og hev dei vakse munarleg seinste dagane so kann me draga skuleinspektør Einar Greve von på at vokstren vert sterkare og sterkare for kvar tid”.¹³²

3.2.2 Bondeungdomslaget Ervingen

”Til bystyret i Bergen. Ervingen fegnast yver at byfolket vil reisa minnesmerke for Olav Kyrre. Me vil då beda bystyret telja til at byen fær att sitt gamle namn Bjørgvin til dess minnesmerket vert reist”.¹³³

Etter at skoleinspektøren hadde lest opp henstillingen fra bondeungdomslaget Ervingen ved Lille Lungegårdsvannet, var stemningen betent. Dokumentet, som var fattet på landsmål, følte som et slag i ansiktet på bergenserne. ”Oversæt, vi forstaar ikke et slikt sprog”, ropte mengden.¹³⁴ Etter forespørsel fra publikum, oversatte skoleinspektøren dokumentet til riksmål. Nynorskhatet og raseriet hadde nådd kokepunktet. I det skoleinspektøren spurte om hvilken innsats bondeungdomslaget Ervingen hadde gjort for Bergens trivsel, ble det fra en av de fremmøtte ropt følgende: ”Fjordstriler!”.

Mellom 1899-1912 ble det etablert en rekke bondeungdomslag i Norge.

Bondeungdomslagene ble raskt de dominerende lagene for målbevegelsen. Nedslagsfeltet var byene. Her skulle lagene skape en møteplass for tilflyttende ungdom fra landdistriktene.

Bondeungdomslaget Ervingen i Bergen representerte her et ytterpunkt.

¹³⁰ Hansen: 2019.

¹³¹ Gula Tidend 20.06.1929.

¹³² Gula Tidend 20.06.1929.

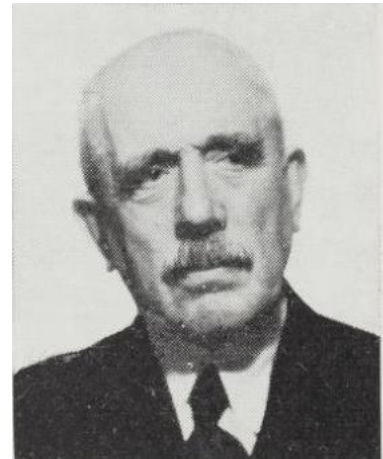
¹³³ Gula Tidend 31.05.1929.

¹³⁴ Bergens Aftenblad 19.06.1929.

Ervingen var en organisasjon som hadde tilknytning til Vestmannalaget, Norges eldste nålevende mållag.¹³⁵ På nyåret 1900 hadde målmann Olav Hoprekstad fått kjennskap til det nyetablerte bondeungdomslaget i Oslo. På initiativ av Hoprekstad, kalte Vestmannalaget sammen til et møte i mars, et møte som resulterte i at Bondeungdomslaget Ervingen ble etablert. Olav Hoprekstad ble den første formannen i laget.

Navnet på bondeungdomslaget skulle koble de historiske linjene tettere på samtiden gjennom å etablere en kontinuitet til fortiden. Ervingen var nemlig et navn som knyttet laget tettere til Ivar Aasen og hans verk. ”Ervingen” var det første skuespillet på landsmål, et skuespill som Aasen valgte å gi ut anonymt. Med dette fikk formålsparagrafen til laget følgende utforming:

*”Bondeungdomslaget Ervingen samlar norsklynd ungdom, serleg landsungdom i Bergen, til samarbeid for norsk mål, sed og skikk og til hugnad og studnad for einannan”.*¹³⁶

Olav Hoprekstad. Første formannen i Ervingen. (Fotograf, ukjent)

Ervingen var et mållag i tradisjonell forstand. Ifølge språkforsker Oddmund Løkensgard Hoel, var laget ”nært knytt til målsaka og målrøsla fra fyrste stund”.¹³⁷ Men Ervingen var likevel et unntak. I andre bondeungdomslag var det ikke nødvendigvis slik at det var like stor oppslutning rundt målsaken. Var det mulig for bergenserne å være medlem av et bondeungdomslag som hadde et sterkt fokus på målsaken?

Det foreligger ikke særlig mange opplysninger om medlemsmassen til bondeungdomslaget. Hoprekstad presiserte at også byungdommen var velkommen om de delte formålet til laget, men opplysningene om i hvilken grad byungdommen faktisk var med eller ikke, er mangelfulle. Men den erklærte og reelle målgruppen for laget var likevel innflytterungdom. Bondeungdomslagene skulle i første rekke fungere som sosiale møteplasser for landsungdom, i andre rekke skulle lagene arbeide for nynorsk og norsk folkekultur. Hoel har formulert

¹³⁵ Hartvedt & Skreien 2009.

¹³⁶ Hoel 2011: 234.

¹³⁷ Hoel 2011: 235.

formålet til bondeungdomslagene slik: ”Det kulturelle håpet for byen låg i bygdefolk som kom tilflyttande – det var på dei den norske framtidsbyen skulle byggjast”.¹³⁸

Både gjennom ideologi og praksis bygde bylagene i målbevegelsen opp en lagsidentitet som stod i kontrast til den hegemoniske bykulturen. Den offensive delen av programmet til bondeungdomslagene var at bygdekulturen etterhvert skulle skyve ut og erstatte bykulturen.¹³⁹ Dette kan igjen forklare hvorfor bondeungdomslaget Ervingen møtte en del motbør under massedemonstrasjonen. Ifølge bankkasserer Eliassen forberedte ”fanatikerne” gjennom bondeungdomslaget Ervingen seg på ”stormløp mot denne bys gamle og ærerike navn”. Flere stemmer blant publikum rettet sin frustrasjon mot bondeungdomslaget: ”Riv pakket ned. Ut med Hoprekstad”.¹⁴⁰ Navneforslaget førte altså til at en del av byens sjikt, da særlig medlemmene av riksmålsbevegelsen, opplevde at det etablerte kulturelle hegemoniet til byen var truet.

Ervingen var dessuten lite populært blant avisene som ble utgitt i Bergen.¹⁴¹ Allerede dagen etter massedemonstrasjonen gikk Morgenavisen på jakt etter hvem som hadde spyttet fra kaffestuen på Gimle. Bladet kunne meddele at det var K. Hvidsten som måtte være formannen i laget og som hadde reist forslaget om å endre byens navn. Morgenavisen anklaget også Hvidsten for å ha spyttet på demonstrantene.¹⁴² Men avisen hadde anklaget feil mann. Hvidsten var lagsmedlem, men ikke formann. Dessuten var han ikke tilstede da henstillingen om navnespørsmålet ble vedtatt:

*”Hadde eg vore der, vilde eg både tala og røysta imot. Eg meiner tidi ikkje er inne til å taka dette spursmål upp. Ein må i alle høve fyrst få sjå resultatet av den vitskaplege granskning som no er sett igang um bynavnet”.*¹⁴³

På dette grunnlaget reiste Hvidsten søksmål mot bladet. Først under 30-årsfesten for Ervingen mars året etter myknet den harde stemningen opp. Her var både fylkesmannen i Hordaland og

¹³⁸ Hoel 2011: 240.

¹³⁹ Hoel 2011: 245.

¹⁴⁰ Bergens Aftenblad 19.06.1929.

¹⁴¹ Myklebost, Rygg & Hole 1960: 8.

¹⁴² Morgenavisen 20.06.1929.

¹⁴³ Gula Tidend 21.06.1929.

ordføreren i Bergen, Ragnvald Johan Lorentzen, tilstede. Olav Hoprekstad skulle holde talen for Bergen. Talen var klart påvirket av hendelsene som hadde funnet sted under sommermånedene:

*”I Magnus Lagabøter si bylov var grensorne for byen vidare enn no. So fekk han nytt namn, og i denne tidi vart han og mindre, der vart landsokn, som på ein måte vart stengd ute av byen. Når me meiner, at Bjørgvin er rette namnet er det ikkje for å gjera byen vondt, men for å gjera han godt. Me vil, at han skal verta det han var. Her skal Vestlandet gå ut og inn, Vestlandet sin by, vår by, det er vårt program”.*¹⁴⁴

Slik Hoprekstad så det, var Bergen-Bjørgvin-striden et tilbakeslag for målbevegelsen. Før navnestriden opplevde han at forholdet mellom byen og landet var mer positivt ladet.¹⁴⁵ På dette tidspunktet var byen på vei til å bli det den skulle være, nemlig byen for Vestlandet. Etter navnestriden fikk denne utviklingen et kraftig tilbakeslag. Under talen til Hoprekstad var det derfor viktig for han å presisere at det fortsatt var Ervingens program at Bergen skulle bli byen for Vestlandet. Hoprekstad presiserte at folk i Bergen først og fremst var vestlendinger, ikke bergensere. ”Same kvar dei kjem fraa, Austlandet eller Holstein, her vert dei vestlendingar”.¹⁴⁶

Det var Bergens ordfører og politiker for Frisinnede Venstre, Ragnvald Johan Lorentzen, som skulle holde den avsluttende talen. Ordføreren takket for invitasjonen og roste Ervingen for lagets innsats for byens landsungdom. Mot dette hadde Einar Greve året i forveien hevdet at Ervingen ikke hadde gjort noen innsats i Bergens politikk, historie og kulturliv. Talen til ordføreren var likevel ikke bare forsonende.

Lorentzen uttrykte takknemlighet for at Ervingen hadde gjort sine medlemmer til gode borgere i Bergen: ”Mange er blitt ett med den og dens tradisjoner uten å ofre sine egne idealer”. Men et stykke ut i talen til ordføreren kommer vendepunktet. ”Derfor er det så usigelig trist, at disse idealer, ens i struktur, dog kan føre til splid og ikke til samhold”.¹⁴⁷ Lorentzen peker her på at det finnes grunnleggende motsetninger til idealene mellom byfolk

¹⁴⁴ Bergens Tidende 24.03.1930.

¹⁴⁵ Hoprekstad (red.) 1950: 36.

¹⁴⁶ Bergens Tidende 24.03.1930.

¹⁴⁷ Bergens Tidende 24.03.1930.

og landsfolk, men at begge parter måtte ”respekttere hverandre i kraft av den felles kjærlighet til Norge”.¹⁴⁸

Selv om det ikke ble gjort et poeng ut av talen til Hoprekstad og svaret til ordfører Lorentzen, kommer det her frem to grunnleggende motsetninger. Mens Hoprekststad kalte Bergen for vestlendingenes by, hevdet ordføreren at innflytterne hadde blitt gode borgere av byen. Med dette vedkjenner ikke ordføreren Hoprekstads definisjon av Bergen som vestlendingenes by. Ideen om Bergen var nettopp at den var skarpt adskilt fra sine omgivelser, noe som igjen skapte en forestilling om noe særegent, nemlig det ”bergenske”.

3.2.3 Forestillingen om det bergenske

De fleste samfunn, grupper eller kollektiv søker på en eller annen måte legitimitet og stolthet i forestillinger om eget opphav og egen fortid.¹⁴⁹ For å kunne forestille seg en identitet, er det nødvendig å ha en forestilt motsetning. Ifølge historiker Ola Svein Stugu, innebærer forestillingen om et ”oss” at det også finnes noen som ikke er ”oss”, noen ”andre” som står utenfor vårt forestilte felleskap.¹⁵⁰ I Bergen var disse andre strilene.

Bergenserne var ikke alene i Norge på 1900-tallet om å ha en identitet som tok utgangspunkt i en geografisk tilhørighet i form av en by. Men sammenlignet med andre byer i Norge, har bergenserne i mye større grad stått i skarpere motsetning til sitt omland og sin region. Når Eilert Sundt i 1858 skulle beskrive forskjellene han opplevde mellom Bergen og Oslo, oppdaget han følgende:

”Medens Christiania lever i det livligste vexelforhold med forholdsvis ciciliserede landsbygder rundt omkring sig, så står Vestlandets hovedstad besynderlig avsondret midt i kredsen af stærkt befolkede bygder, og man behøver kun at gå et kort stykke vei udenfor dens stads-port for at finde et almue-liv så gammeldags og rått, at man skulde tro sig mange mile bort fra en civiliseret by”.¹⁵¹

¹⁴⁸ Bergens Tidende 24.03.1930.

¹⁴⁹ Stugu 2008: 35.

¹⁵⁰ Stugu 2008: 36.

¹⁵¹ Wetås 2000: 167-168.

Dette var grunnlaget for at bankkasserer Eliassen i sin tale under det store protestmøtet kunne hevde at det var forskjell på Bergen og Oslo i navnespørsmålet. Mens Trondhjem var trøndernes hovedstad som gjenspeilte hele Trøndelag i mål og lynne, hadde Oslo mistet en del av sitt særpreg og blitt en by av innflyttere.¹⁵² I Trondhjem og Oslo trumfet derfor den regionale identiteten som trønder og østlending by-identiteten. Ikke så i Bergen. Her ble innflytterne assimilert.

Begrepet assimilering tolkes i dag ofte i negativ retning. Med god grunn. Kulturelle minoriteter har gjennom tidende blitt utsatt for en minoritetspolitikk med det formål om å gjøre gruppen mest mulig lik majoritetsbefolkningen.¹⁵³ Dersom innflytterne skulle bli akseptert i bysamfunnet i Bergen måtte de bli en del av det kulturelle felleskapet, deres tanker, verdier og levesett måtte la seg forene med byens opprinnelige befolkning. Derfor kunne Eliassen i sin tale skryte over hvordan en rekke av byens innflyttere hadde slått seg til ro i byen, ”likt sig her” og ”blit gode borgere og bergensere”.¹⁵⁴

Dette fikk presseman Olav Brunvand erfare da han kom til Bergen som journalist høsten 1939. Før dette hadde han arbeidet som journalist på Sørlandet. I Bergen fikk han stilling i Bergens Arbeiderblad. Det var ikke uten frykt at han tok på seg denne jobben. Slik som Brunvand har forklart det i ettertid, ble ”Bergen den gangen sterkt fremhevet som lokalpatriotismens høyborg, og i pressekreter ble det stadig fremholdt at Bergens-avisene var de mest lokalpatriotiske i landet”.¹⁵⁵ Som sørlending var han derfor engstelig for at han ikke ville bli akseptert i miljøet. Men det han oppdaget var at redaktørene i Bergens-avisene ikke nødvendigvis var innfødte bergensere. Den daværende borgermesteren Einar Olsen, som selv var fra Stranda, kunne fortelle ”at en bergenser ikke behøver å være født i Bergen, det viktigste er at vedkommende er akseptert”. Hvis en fremmed oppførte seg skikkelig i byen ville vedkommende bli akseptert som en del av den ”patriotiske folden”.

¹⁵² Heiberg 1950: 7.

¹⁵³ Wæhle & Tjora: 2019.

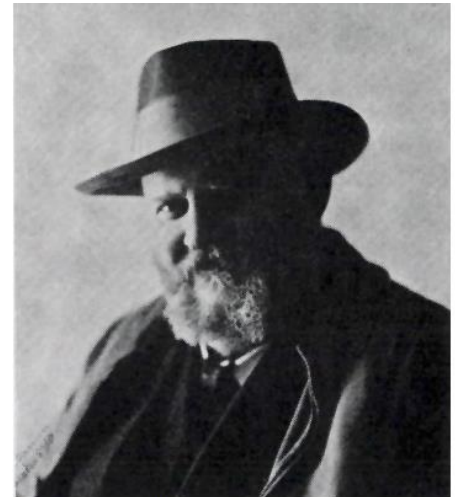
¹⁵⁴ Morgenavisen 19.06.1929.

¹⁵⁵ Bergens Arbeiderblad 1977: 51.

I Bergen eksisterte det en sterk historisk identitet om et felleskap som var knyttet til byen i seg selv. Bergensernes historiske identitet var et resultat av byens fortid. Den bergenske mentaliteten på 1900-tallet vitner om et bysamfunn som forsøkte å etablere en ubrutt linje tilbake til middelalderen og hansatiden. Resultatet var en by, fylt med borgerlig stolthet og lokalpatriotisme, en by for bergensere.¹⁵⁶ Det var denne mentaliteten som mønstret 25 000 illsinte bergensere på Festplassen den 18.juni til kamp om sitt bynavn. Bergenserne ville ha selvråderett, navnespørsmålet skulle ikke avgjøres i hovedstaden og på Stortinget.

En som forsøkte å beskrive bergensernes egenart, var forfatter og bergenspatriot Burchard Jessen. Ifølge Jessen, kunne bergenserne identifisere seg med bymennesker i Tyskland, Nederland og Storbritannia, men ikke med Kristiania.¹⁵⁷ Bergenserne hadde nemlig ikke lett for å glemme at byen, gjennom sin sjøfarts- og handelsvirksomhet, i mange hundre år hadde vært langt overlegen de andre norske byene. Slik Jessen har forklart det, var de fleste bergensere motvillig til å innrømme at "Kristiania paa mange felter er overfløiet os".¹⁵⁸

Den forståelsen som Jessen her skildrer, kan ikke anses som absolutt dekkende for alle bergenseres tenkemåte i samtiden. Likevel viser fremstillingen en utbredt tankemåte eller forestilling som eksisterte rundt den bergenske identiteten. Selv identifiserte Jessen seg som bergenser. Han var ofte i vinden med sine artikler og meninger, og for å kunne skrive mest mulig fritt, var han ikke fast tilknyttet noen avis. Likevel ble han ansett for å være et viktig tilskudd i bergenspressen, som gjennom sine frilynte ord forsøkte å beskrive bergensernes egenart.¹⁵⁹

Burchard Jessen (Fotograf, ukjent)

Den norske historikeren Johan Ernst Welhaven Sars, fikk erfare hvordan det var å stå utenfor det bergenske bysamfunnet. Sars var et privilegert barn. Som sønn av sogneprest Michael Sars var han en del av samfunnets øvre sjikt. Han vokste opp på Manger utenfor Bergen. Moren til Sars, Maren, var søster til dikteren Johan Sebastian Welhaven, og hun var lite begeistret for at Sars tok etter sine kameraters strilemål. Foreldrene til Sars anså seg selv som

¹⁵⁶ Heiberg 1950: 7.

¹⁵⁷ Jessen 1923: 38.

¹⁵⁸ Jessen 1923: 130-131.

¹⁵⁹ Årstadposten 2018.

”typiske byfolk” og identifiserte seg som bergensere.¹⁶⁰ Selv følte prestesønnen en dypere tilknytning til Manger. Særlig tydelig ble dette i møte med byen.

Da Sars flyttet til byen for å gå på skole følte han seg som en fremmed. ”Den blandede Duft af Tørfisk og raaddent Søvand” var som å komme ”fra Guds frie Natur til et Fangehul”.¹⁶¹ Men det var noe annet ved tilværelsen i Bergen som skulle forsterke ensomhetsfølelsen til den unge gutten. ”En infødt Bergenser følte sig, hvor usel han end kunde være, bare i Kraft af sit krigende og snøvlende bymaal kulturelt overlegen over en hvilkensomhelst Bonde, men ganske særdeles likeoverfor en Strilebonde”.¹⁶² Det var først etter at Sars hadde flyttet til Bergen at han begynte å føle seg som en stril. At han kom fra en velstående familie hadde mindre å si. I Bergen følte han seg mindre verdt enn selv ”bergenske Tjenestepiger og Sjauere”.

Utsagn som dette vitner om at det i samtiden var en sterk bevissthet om de markante kulturelle skillelinjene som eksisterte mellom Bergen og omlandet. I Bergen var det skillet mellom bergenser og ikke-bergenser som utgjorde det primære skillet for hvem som sto øverst på den sosiale rangstigen, særlig når det kom til strilene. Det var likevel ikke bare innflytterne til Bergen som nødvendigvis utgjorde ”de andre”. Det var de som bodde utenfor byen som i hovedsak var den forestilte motsetningen.

3.2.4 Forestillingen om de unorske byene

Allerede etter det første protestmøtet i ”Haandverks- og industriforeningen”, adresserte Gula Tidend spørsmålet om byens egenart. Landsmålsavisen syntes det var kritikkverdig at skoleinspektør Greve og kontorsjef Øivind Stav, formannen i Bergens riksmålsforening, kunne stå som representanter for Bergen. ”Kvar var dei ekte bergensere, dei som hev butt i byen, den eine ættleden fyre den andre?”, spurte avisen retorisk.¹⁶³ Verken skoleinspektør Greve eller riksmålsforeningens formann var født i Bergen. Greve kom opprinnelig fra Sunnhordaland, mens Stav var fra Hamar. Slik Gula Tidend så det, hadde derfor ikke noen av disse enerett til å kunne tale byens sak.

¹⁶⁰ Ræder 1935: 12.

¹⁶¹ Ræder 1935: 13.

¹⁶² Ræder 1935: 14.

¹⁶³ Gula Tidend 18.06.1929.

Bergen var ikke bare en by for innfødte bergensere, noe Greve og Stav var utmerkede eksempler på. Byen var først og fremst vestlendingenes by. Per Håland, en av Gula Tidends fremste avisredaktører i siste halvdel av 1900-tallet, har argumentert for at hovedoppgaven til Gula Tidend var ”å knyta Vestlandet – det gamle Gulatinglaget som gav bladet namn – saman over bygdegrensar, bygdelagsgrensar og fylkesgrensar”.¹⁶⁴ Som det eneste bygdebladet i byen, skulle Gula Tidend være talerør for bonden og det bygdenorske.¹⁶⁵

Bondeungdomslagene i byene ble med dette organisasjoner som skulle bygge broer mellom bykulturen og landskulturen. Så enkelt var det likevel ikke. Idealet som vokste frem var at bondekulturen skulle bli enerådende og etterhvert erstatte bykulturen.

Den norske historikeren Knut Kjeldstadli har rangert ulike strategier eller reaksjoner blant tilflyttergrupper som valgte å bosette seg i hovedstaden. Selv om teoriene er rettet mot bykulturen i Oslo på slutten av 1800-tallet, kan teoriene også relateres til bysamfunnet i Bergen, ettersom motkulturene stod sterkt på Vestlandet. Når innflyttergruppene ble mange, kunne de drømme om å overta eller iallfall påvirke bykulturen, skriver Kjeldstadli. Den mest sentrale strategien som målbevegelsen valgte å føre i byene, gjenspeilte seg i form av en invasjonsstrategi.¹⁶⁶

Historiker Løkensgard Hoel har forklart denne strategien slik: ”Vona for byane ligg i at bygdefolket flytter til i så stort hopetal og held så godt på bygdekulturen at han til slutt vinn over den ’unasjonale’ kulturen som rådde i byane”.¹⁶⁷ I videreførelse av dette hevder Hoel at strategien i praksis viste seg i form av en segregasjonslinje. Da byene ble oppfattet som sentrum for moralsk og kulturelt forfall, ble bondeungdomslagene heller bygget opp som en kontrast til den hegemoniske bykulturen. Bybefolkningen ble andregjort, deres stilling til navnesaken kunne man ikke ta hensyn til.

Tilflytterne til byene besto likevel av eksilmiljø, marginale miljø i bybildet, som ikke klarte å utfordre det kulturelle hegemoniet til byene. Innfødte byfolk stod som regel utenfor disse miljøene, selv om de utgjorde målgruppen for lagets virksomhet. De fleste tilflytterne fra

¹⁶⁴ Håland 1979: 22.

¹⁶⁵ Håland 1979: 23.

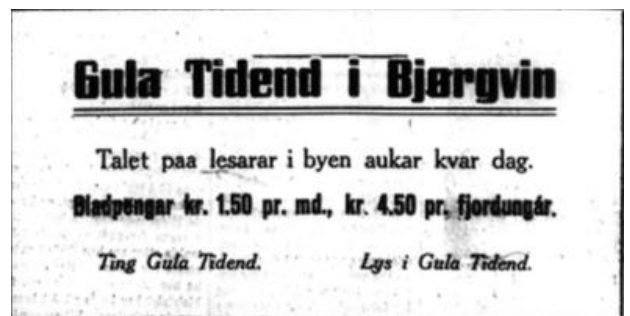
¹⁶⁶ Kjeldstadli & Myhre 1995: 147.

¹⁶⁷ Hoel 2011: 100.

bygdene ble assimilerte og en del av bykulturen.¹⁶⁸ I møte med en by med et sterkt identitetsbilde og en etablert oppfatning av hvem som utgjorde den forestilte motsetningen, ble det nødvendig for innflytterne å tilpasse seg byen, og ikke omvendt. Det skarpeste konfliktskillet ble dermed gående mellom byen og landet.

Det var disse forholdene som påvirket ordsiftet i nynorskavisen Gula Tidend under navnedebatten. I de første tiårene av bladet sin levetid kom Gula Tidend ut i Bergen. Men da spørsmålet om navneskiftet dukket opp mot slutten av første verdenskrig, skrev bladet at det ble utgitt i Bjørgvin. Dette standpunktet kostet Gula Tidend mye. En rekke forretningsfolk ville ikke lyse ut annonser i et blad som ble utgitt i Bjørgvin. Fra 1931 endret derfor Gula Tidend utgivelsesstedet til Bergen.¹⁶⁹

I en avis som ble grunnlagt for å fremme norsk målreising, er det ikke til å unngå at avisen nettopp skrev om det norske skriftmålet. Navnestriden var for Gula Tidend ensbetydende med målstriden og norskdomsprosjektet. Det krasse ordsiftet mot riksmålsforbundet og kritikken mot det store protestmøtet, må ses i sammenheng med den store interessen avisen hadde vist for landsmålsbevegelsens aktivitet. Avisen hadde lenge gjort seg til talerør for landsmålet utbredelse, og navnesaken ble med dette et påskudd for å intensivere kampen for landsmålet. Selv om navneprosessen aldri kom særlig langt i Bergen, fortsatte avisen å agitere for Bjørgvin-navnet.

Gula Tidend, utgitt i Bjørgvin

¹⁶⁸ Hoel 2011: 247.

¹⁶⁹ Håland 1979: 40.

3.3 Massedemonstrasjonen fra arbeiderbevegelsens perspektiv

*”Protestmøtet på festplassen ved Lille Lungegårdsvann igår kveld hadde samlet en menneskemasse som talte tusener på tusener. Det er umulig å opgi noget tall, et hvilket som helst tall vil her være fullstendig vilkårlig. Det er nok å fastlå at det var et imponerende folkehav”.*¹⁷⁰

To dager etter massedemonstrasjonen skrev Bergen Arbeiderblad om protestmøtet og de beklagelige ettervirkningene denne fikk. Selv hedret avisen Bergens-navnet. ”Navnet Bergen er dypt befestet i tradisjon og kjærlighet blandt vår bys befolkning. Enhver forandring vil føles som et overgrep”.¹⁷¹ Selv om avisen skrev varmt om Bergens-navnet, kritiserte den måten demonstrasjonsmøtet hadde utartet seg på. ”De som leder bevegelsen for Bergens-navnet burde forstå at intet er skadeligere for denne bevegelse enn nettopp å stille det hele opp som et by-krav og et riksmålskrav mot landbefolkningen og mot landsmål”.¹⁷²

Formannskapet beherskete behandling av saken ble fremhevet som et eksempel til etterfølgelse. Formannskapet henla navnesaken enstemmig. Ingen av avisreferatene tyder på at det forelå noen debatt rundt denne avgjørelsen. Det var ”denne verdighet og saklighet som visse andre agerende i denne sak burde søke å tilegne sig”, hevdet Bergens Arbeiderblad.¹⁷³ Slik Bergens Arbeiderblad så det, hadde navnestridens sentrale aktører gjort spørsmålet om byens navn til en kulturstrid mellom Bergen og omlandet.

”Det var en gang at by stod mot land hatefull med hån fra den ene side og ond mistenksomhet fra den annen side. De tider trodde vi forlengst var forbi”.¹⁷⁴ Spørsmålet om byens navn var ikke et stridsspørsmål mellom Bergen og omlandet, slik Bergens Arbeiderblad så det. Både landsmåls- og riksmålsbevegelsen hadde dype røtter i folkets historie og måtte derfor respektere hverandre og sammen skape grobunn for en rik folkekultur for mennesker både i byen og på landet.

¹⁷⁰ Bergens Arbeiderblad 19.06.1929.

¹⁷¹ Bergens Arbeiderblad 20.06.1929.

¹⁷² Bergens Arbeiderblad 20.06.1929.

¹⁷³ Bergens Arbeiderblad 20.06.1929.

¹⁷⁴ Bergens Arbeiderblad 20.06.1929.

Arbeiderbevegelsen favnet om både byen og landet. Selv begrunnet bladet det slik: ”Og det er fordi den består av det arbeidende folk selv, som har en indre samhørighet tvers over alle geografiske og sproglige grenser”.¹⁷⁵ Avisen hadde et mer internasjonalt fokus hvor klassekampen og det sosialistiske grunnsynet stod i fokus. Med dette ble også fokuspunktet et annet. Debatten handlet ikke om du var for eller mot navnet på byen, men hvordan striden ble forsøkt utnyttet for å tjene borgerskapets politiske interesser. Ifølge Bergens Arbeiderblad var de virkelige motstanderne overklasse og reaksjonen. Faren som ulmet var fascismen.

3.3.1 En fascist beskyttet av Fedrelandslaget

”Det har vist sig at det er folk som ikke bare har riksmålet å tenke på, men som har Fedrelandslagets fascistiske mål for øie, og som gjerne vil nytte en folkestemning for vårt bynavn slik at den kan tjene Fedrelandslagets reaksjonære interesser. Hr. skoleinspektør Greve har tatt ledelsen i den strid som er reist”. ¹⁷⁶

Fedrelandslaget ble stemplet som en fascistisk bevegelse med skoleinspektøren som bevegelsens leder. Det var særlig to ting som arbeideravisen fryktet etter massedemonstrasjonen. Det ene var at Fedrelandslaget skulle virkeliggjøre sine fascistiske idealer. Det andre var at Bergens-navnets forkjempere skulle utnytte folkestemningen i byen og føre en reaksjonær politikk som gagnet borgerskapets interesser.

Forside på Joakim Lehmkuhls bok "Norges Vei" fra 1933

Bakgrunnen for arbeiderbevegelsens kritikk mot Fedrelandslaget henger sammen med lagets formål. Da organisasjonen ble stiftet i 1925 på initiativ av ingeniør Joakim Lehmkuhl, skulle den skape grunnlaget for en nasjonal samlingspolitikk med front mot den radikale sosialismen.¹⁷⁷ Tidlig på 1920-tallet var Arbeiderpartiet fortsatt et revolusjonært parti, og flere fryktet at partiet ville gjennomføre en revolusjon i landet. Selv da partiet hadde forlatt den kommunistiske internasjonale Komintern i 1923 og satset på parlamentarisk arbeid for å vinne makten, var frykten stor.

¹⁷⁵ Bergens Arbeiderblad 20.06.1929.

¹⁷⁶ Bergens Arbeiderblad 20.06.1929.

¹⁷⁷ Sjulseth & Sejersted 2018.

I forkant av massedemonstrasjonen hadde Arbeiderpartiet stor oppslutning. Allerede ved stortingsvalget i 1927 gikk Det norske Arbeiderparti frem som det største partiet. Dette førte til at den tidligere koalisjonsregjeringen mellom Høyre og Frisinnede Venstre søkte avskjed ved stortingskonstitueringen i 1928.¹⁷⁸ På dette grunnlaget utnevnte kongen landets første arbeiderregjering, med Christopher Hornsrud som leder. Regjeringen ble ikke sittende i mer enn to uker. Likevel var dette nok til å skape en frykt i de borgerlige kretser.

Fedrelandslaget ble stiftet som en reaksjon mot den voksende arbeiderbevegelsen. Fedrelandslagets grunnlegger, Lehmkuhl, hadde studert i USA og blitt inspirert av bedriftslæren og organisasjonsteorien til Frederick Winslow Taylor. For å kunne løse den økonomiske krisen i landet, mente Lehmkuhl at ”effektivisering og rasjonalisering også måtte implementeres i det norske samfunnet”, skriver lektor og historiker Daniel Sjulseth.¹⁷⁹ Fedrelandslagets økonomiske linje skapte likevel ikke de største politiske endringene. Men selve ideen om en samlet borgerlig front levde videre, og her skulle Fedrelandslaget stå i fronten. Dette samarbeidet ble heller aldri en realitet, men laget møtte mye sympati hos Frisinnede Venstre, skoleinspektør Greves parti.

Steinar Haga Skjetne har i sin hovedfagsoppgave om navnestriden i Trondhjem, argumentert for at Frisinnede Venstre hadde fascistiske tilbøyeligheter. Partiet mente at en sterk regjering ikke var nok i seg selv. Dersom regjeringen skulle oppnå noe, måtte man la de sterkeste menn slippe til, de som virkelig hadde klarsyn og fremdrift og som ”raket op over mengden”.¹⁸⁰ Best kom dette til uttrykk i Italia hvor Mussolini med sine svartskjorter tok makten i sin hånd og fikk landet på fote igjen. Selv om Frisinnede Venstre hadde fascistiske tilbøyeligheter, hevder Skjetne at partiet aksepterte både demokrati og parlamentarisme, så lenge sosialistene ble holdt på avstand fra dette systemet.¹⁸¹

Her ligger bakgrunnen til det krasse ordskiftet som Bergens Arbeiderblad rettet mot Greve. Enhver offentlig talsmann som hadde tilknytning til Fedrelandslaget måtte være påvirket av fascismen. Etersom Fedrelandslaget også møtte sympati hos Frisinnede Venstre, gir dette arbeiderbevegelsen belegg til å kunne hevde at organisasjonen var spiren til en fascistisk

¹⁷⁸ Sjulseth & Sejersted 2018.

¹⁷⁹ Sjulseth & Sejersted 2018.

¹⁸⁰ Skjetne 1970: 21.

¹⁸¹ Skjetne 1970: 22.

bevegelse. Skoleinspektøren stod også som representant for den samme bevegelsen og ble med dette et naturlig angrepsmål.

Med dette tar avisen et annet standpunkt enn de andre avisene som ble utgitt i Bergen under samme tidsrom. Det kan virke som at navnesaken fremsto som en mindre viktig sak for Arbeiderpartiet, særlig ettersom forslaget aldri kom like langt som i Trondhjem. Med hensyn til folkestemningen i Bergen, frarådet avisen en eventuell navneendring. Den fiendtlige stemningen som oppstod blant byens befolkning, var en stemning som gikk på tvers av alle sosiale skillelinjer. Ettersom Arbeiderpartiet ønsket å mobilisere arbeiderne til klassekamp, kunne de ikke fremstille debatten om byens navn som en sak der de hadde felles interesser med de samfunnsgrupper som var deres politiske motstandere.

I dagene etter massedemonstrasjonen står det derfor ikke mye om navnespørsmålet i Bergens Arbeiderblad. Avisen hadde allerede gjort sitt standpunkt klart. De som fortsatt beskjeftiget seg med navnespørsmålet, var de borgerlige avisene som forsøkte å utnytte striden i reaksjonens interesser. Disse avisene hadde ikke de samme politiske og økonomiske målsettingene som arbeiderklassen. Arbeiderklassen måtte derfor ikke la seg utnytte og heller konsentrere seg om klassekampen. Partiets primære oppgaver måtte ikke bli skjøvet i bakgrunnen – avisen var sikker på at det rettmessige navnet på byen var og ville forbli Bergen.

Bergens Arbeiderblad tok derfor et klart standpunkt i navnespørsmålet, men uten å engasjere seg særlig. Avisen angrep både de borgerlige avisene og landsmålsavisen Gula Tidend for å polarisere saken. De oppfordret også arbeiderklassen til å ikke la seg lure inn i en strid som allerede var avgjort. Folkeviljen hadde seiret.

3.4 Massedemonstrasjonen fra høyreavisenes perspektiv

*”Bergen skal byen hete. Massemøtet igaar hadde samlet mindst 25 000 mennesker. Resolutionen til formandskapet: Massemøte av bergensere – tusener av kvinder og mænd – kræver av Bergens formandskap at der ikke klusses med vort bynavn. Bergen skal byen hete”.*¹⁸²

For Bergens Aftenblad, talerøret for partiet Høyre, var massedemonstrasjonen et klart vitnesbyrd om den utstrakte folkeviljen i byen. ”Aldrig har der her i Bergen været set en slik mønstring av byens befolkning som ved massemøtet igaar”.¹⁸³ Under massedemonstrasjonen rettet skoleinspektøren krasse angrep mot byens viseordfører for partiet Venstre, Hans B. Fasmer. Ifølge Greve, hadde byens viseordfører uttalt seg negativt om protestmøtene som hadde blitt arrangert til vern om byens navn. Men etter massedemonstrasjonen, var det først og fremst bergenseren og Norges statsminister, Johan Ludwig Mowinckel, som ble det fremste angrepsmålet for høyresidens agitasjon.

*Johan Ludwig Mowinckel
(Fotograf, ukjent)*

For høyresiden, var navnespørsmålet en videreførelse av den aksjon som begynte i 1918 med omdøpingen av landets bispedømmer. Det offentlige ordskiftet i høyreavisene den gang fremstilte Mowinckel som en av aktørene som ville omdøpe Bergen til Bjørgvin. Hvordan forløp striden om byens navn seg i 1918, og hvorfor ble striden om byens navn så aktuelt dette året?

Forslaget om å endre byens navn i 1918 må ses i sammenheng med omdøpingen av landets bispedømmer. Da forslaget til de nye navnene på bispedømmene ble lagt frem i 1918, ble det som vi har sett også stilt spørsmål om man skulle omdøpe byene samtidig. På oppdrag av kirkestatsråd Løvland, hadde Falk og Hægstad allerede i april 1918 levert en innstilling med forslag til nye bynavn. Da kirkedepartementet sendte utgreiingen på høring til bystyrene, magistratene og fylkesmennene, møtte navneforslagene stor motstand. Dette var også tilfellet i Bergen. På forespørsel av magistraten, ble Bergens handelsstandsforening bedt om å uttale

¹⁸² Bergens Aftenblad 19.06.1929.

¹⁸³ Bergens Aftenblad 19.06.1929.

seg om ”hvorvidt man fra forretningsmæssig Side fandt en Forandring af Byens navn fra Bergen til Bjørgvin tilraadelig”.¹⁸⁴

Bergens handelsforening kunne ikke anbefale en navneendring. Bergen var et navn som hadde eksistert i hundrevis av år, og som var kjent over hele verden. Byen hadde dessuten markert seg i den grad at den ikke ble forvekslet med andre byer som hadde samme navn, hevdet handelsstandsforeningen. Det skulle etterhvert vise seg at det ikke bare var handelsstandsforeningen som var imot en navneendring. Den lokale motstanden var stor.

I Odelstinget den 26. juli 1918 ble det bestemt at Bergen stift skulle omdøpes til Bjørgvin bispedømme. Forslaget ble vedtatt mot 19 stemmer. Kirkestatsråd Løvland mente at Bergen var et norsk navn, men navnet var også internasjonalt. Det var byer i Nederland og Tyskland som hadde dette navnet. Derfor var Bjørgvin et mer hensiktsmessig navn, slik Løvland så det. Også Mowinckel stemte for Bjørgvin bispedømme. Han begrunnet avgjørelsen slik: ”Det var et vakkert Navn, og det gik ikke an at indføre Oslo og Nidaros Bispedømme og saa blive staaende ved Bergens Bispedømme”.¹⁸⁵ For Mowinckel var dette med bynavnene en følelsessak, og personlig foretrakk han Bjørgvin.

Forfatter og bergenspatriot Burchard Jessen var raskt ute med å kritisere Mowinckel i høyreavisen Bergens Annonce Tidende:

”Er Bergens indsats i norsk Historie, i norsk Kunst, i norsk Videnskab, i norsk Erhvervsliv saa litet værd for Johan Ludw. Mowinckel at han av egen magtfuldkommennhet kan stryke en strek over den Bys Navn som har fostret ham?”.¹⁸⁶

Ettersom Mowinckel hadde gitt uttrykk for at dette med bynavnene var en følelsessak, fryktet høyreavisene at Mowinckel også ville stille seg bak en eventuell endring av bynavnet. To dager etter debatten i Odelstinget publiserte Arbeidet, den daværende avisen for Bergens Arbeiderparti, et leserbrev som hevdet at bynavnene ville ta form etter navnene på de nye bispedømmene: ”Og mere end almindelig godtroende maa den være som ikke skjønner, at

¹⁸⁴ Morgenavisen 31.05.1918.

¹⁸⁵ Morgenavisen 27.07.1918.

¹⁸⁶ Bergens Annonce Tidende 30.07.1918.

Bergens by vil komme til at hete Bjørgvin”.¹⁸⁷ Falk og Hægstad hadde likevel oppfordret kirkeminister Løvland til å avvente prosessen med å endre bynavnene. I første omgang var det bispedømmene som måtte endres. Først når dette var gjennomført, kunne man behandle saken om bynavnene. I Bergen vokste likevel den lokale motstanden mot en eventuell bynavnsendring. Høsten 1918 var det stortingsvalg og dersom byen skulle beholde sitt navn, måtte velgerne sørge for at Venstre ikke fikk flertall på Stortinget. Det var slik høyreavisene fremstilte valgkampen.

Stortingsvalget skulle avholdes den 21.oktober 1918. Stortingsvalget var det siste valget i Norge som ble avholdt ved flertallsvalg i enmannskretser. Etter denne ordningen skulle hele riket, land og by, deles inn i kretser med en representant for hver krets, som altså ble et særskilt valgdistrikt.¹⁸⁸ På valgtingene skulle det stemmes direkte på en representant og en varamann for kretsen (ordningen ble avskaffet da den ikke klarte å skape et politisk sett rettferdig resultat ved valgene). På bakgrunn av denne valgordningen ble Mowinckel nominert som representant til Stortinget fra Nordnes Krets.¹⁸⁹

I frykt for at Bergen skulle bli omdøpt til Bjørgvin sendte høyreavisen Bergens Annonce Tidende ut en undersøkelse for å måle folkemeningen i byen. Forslaget om å døpe om byen til Bjørgvin mottok hele 19 374 protestunderskrifter og var et klart vitnesbyrd om den utstrakte folkeviljen i byen, slik de så det.¹⁹⁰ Burchard Jessen kommenterte resultatene av spørreundersøkelsen slik:

*”Blandt Underskriverne finder man Folk av alle Partier og Avskygninger, ja selv av Maalfolk er der mange som er med at protestere. – Og er der nogen Forskjel, saa er det den at Protesterne fra Nordnes Valgkreds er forholdsvis talrigere, naturligvis fordi denne Kreds føler sig brøsthølden ved sin Stortingsrepræsentant Joh. L. Mowinckels holdning i saken”.*¹⁹¹

¹⁸⁷ Arbeidet 29.7.1929. Avisen ble overtatt av Bergens Arbeiderparti i 1905. I 1923 ble avisen organ for Norges Kommunistiske Parti (NKP) med Olav Scheflo som redaktør. Avisen mistet i 1920-årene mange abonnenter til Arbeiderpartiets nye fremgangsrike organ, Bergens Arbeiderblad. Se Bergen byleksikon 2009.

¹⁸⁸ Haffner 1949: 69.

¹⁸⁹ Bergens Annonce Tidende 1.10.1918.

¹⁹⁰ Bergens Aftenblad 20.06.1929.

¹⁹¹ Bergens Annonce Tidende 12.08.1918.

Undersøkelsen viste den store harmen byfolket følte etter at Bergens stift hadde blitt omdøpt til Bjørgvin bispedømme, samtidig som den var en klar indikator på hva bergenserne tenkte om en forandring av bynavnet. Navnesaken ble unngåelig i forkant av valget og Mowinckel ble praktisk talt tvunget til å adressere spørsmålet om byens navn.

Noen dager før valget slo stortingspresident Mowinckel tilbake under et foredrag i Turnhallen. Mowinckel hevdet at han hadde blitt angrepet av høyrebladene som ble utgitt i byen, da særlig Bergens Aftenblad. Mowinckel hadde blitt kritisert for å først og fremst være en venstremann, i andre rekke bergenser. Mowinckel mente det var ironisk at det var Bergens Aftenblad som hadde rettet denne kritikken mot han, som aldri hadde hatt en bergenser som redaktør.¹⁹² Høyres tilhengere måtte ha lite å ta seg til når de forsøkte å gjøre navnesaken til hovedspørsmålet i valgkampen, hevdet Mowinckel.

Ifølge Mowinckel var ikke gjendøperiet noe nytt:

*”For 18 aar siden vedtok Norges Storting en henstilling til regjeringen om at forberede en ny inndeling av navnene for vore distrikter, for at de gamle, daarlige navn kunde ombyttes med gamle, gode”.*¹⁹³

Å endre navnene på bispedømmene var et viktig ledd i dette arbeidet, hevdet Mowinckel. Om navnet på Bergen stilte det seg derimot annerledes: ”Der et intet i veien for at det navn staar ved siden av Oslo og Nidaros, hvis man gaar til forandring av bynavnene”.¹⁹⁴ Bynavnet brøt ikke ”i systemet med navnene Oslo og Nidaros og med de øvrige norske navn”. På bakgrunn av dette reserverte Mowinckel seg mot at navnet på bispedømmet skulle lede til at også byen måtte omdøpes.

Imidlertid fortsatte høyreavisene å agitere mot Mowinckel. Burchard Jessen hevdet gjennom Bergens Annonce Tidende at bergenserne fremdeles ikke kunne vite hvor de hadde Mowinckel i denne sak. ”Vi kan naarsomhelst være utsat for nye ubehagelige Overraskelser i dette Spørsmal”.¹⁹⁵ Nordnes krets hadde dermed et viktig ansvar overfor den øvrige delen av

¹⁹² Bergens Tidende 16.10.1918.

¹⁹³ Bergens Tidende 16.10.1918.

¹⁹⁴ Bergens Tidende 16.10.1918.

¹⁹⁵ Bergens Annonce Tidende 19.10.1918.

byen, ettersom det var i Nordnes at "Gjendøperen" skulle velges. Nordnes burde velge en tingmann som visste bedre enn å rokke med byens navn, hevdet Jessen. Valgresultatene fra 1918 var et klart vitnesbyrd om at budskapet hadde nådd frem. Resultatet fra de ulike valgdistriktene står oppstilt i tabellene nedenfor.

1. krets: Nygård Representanter	Parti	Stemmer
Gerdt Henrik Meyer Bruun	Høyre (Fellesliste mellom Høyre og Frisinnede Venstre)	4674
Johan Samuelsen	Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti	2533
Finn Bøgh Henrikssen	Venstre	1164

NOS 1919, VI 150, side 176.

2. krets: Nordnes Representanter	Parti	Stemmer
Fredrik Ludvig Konow	Frisinnede Venstre (Fellesliste mellom Høyre og Frisinnede Venstre)	4097
Kristian Hopp	Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti	1867
Johan Ludwig Mowinckel	Venstre	1477

NOS 1919, VI 150, side 178.

3.krets: Kalfaret Representanter	Parti	Stemmer
Hroar Olsen	Høyre (Fellesliste mellom Høyre og Frisinnede Venstre)	4219
Friis, E.	Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti	1772
C.V.E. Geelmuyden	Venstre	1368

NOS 1919, VI 150, side 178.

4.krets: Sandviken Representanter:	Parti	Stemmer etter det første valget	Stemmer etter omvalget
Hoel, O.A	Frisinnede Venstre (Fellesliste mellom Høyre og Frisinnede Venstre	3006	3444
Sjurseth, H	Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti	3168	Uendret
Birch, J	Venstre	1173	757
Samuelsen, J	Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti	-	3413

NOS 1919, VI 150, side 178.

Det var Høyre som tok den absolutte ledelsen ved stortingsvalget i Bergen i 1918. Bergens Tidende kommenterte valgresultatet slik: ”Valget i Bergen har hat det utfald at høire uten omvalg har seiret i tre kredse: Nygaard, Nordnes og Kalfaret og er en udmerket nr. 2 i Sandviken, hvor der maa omvalg til”.¹⁹⁶ Etter omvalget i Sandviken ble det klart at Høyre og Frisinnede Venstre også hadde vunnet denne kretsen. Venstre og sosialistene gikk mest tilbake i stemmetall.

Resultatene fra Nordnes krets, var nedslående for stortingspresident Mowinckel. Sammenlignet med resultatene fra stortingsvalget i 1915, hadde det her skjedd en politisk helomvending. I Nordnes hadde Høyre gått frem fra 1645 stemmer i 1915 til 4097 stemmer i 1918.¹⁹⁷ Til sammenligning oppnådde Venstre etter omvalget i 1915, 5326 stemmer i samme krets. I 1918 kom derimot Mowinckel ut ”som en daarlig nummer sist” med knappe 1477 stemmer.¹⁹⁸ Høyre hadde med dette gjort rent bord, og vunnet alle fire stortingsplassene fra Bergen.

Valgresultatene fikk masseoppslag i alle byens aviser dagen etter valget. Forklaringene var mange, men det var en parallell som gikk igjen. Bergens Tidende hevdet at en av faktorene til at Venstre gikk sånn tilbake ved valget, var at høyresiden hadde agitert ”med den løgn at venstre vilde ha vor bys navn forandret fra Bergen til Bjørgvin”.¹⁹⁹ Mowinckels uklare holdning til navnespørsmålet, og hvordan høyresiden brukte dette mot han, forklarer altså hvorfor Mowinckel ikke ble gjenvalgt og Venstre gikk tilbake.

Også i Sandviken krets var høyreagitasjonen fremtredende. Bare noen dager før valget advarte Morgenavisen bergenserne mot å stemme på ”Havnefoged Birch”. Birch var venstremann og representant til Stortinget fra Sandviken krets. Dersom velgerne i Bergen stemte på denne representanten, stemte de også for ”at vi skal miste vort gode bergenske Sprog og at vor gode Bys Navn Bergen skal forvanskes til Bjørgvin”.²⁰⁰ Etter omvalget i Sandviken krets endte også Birch opp med færrest stemmer.

¹⁹⁶ Bergens Tidende 23.10.1918.

¹⁹⁷ Norges Officielle Statistik 1916: 68-175.

¹⁹⁸ 1ste mai 23.10.1918.

¹⁹⁹ Bergens Tidende 23.10.1918.

²⁰⁰ Morgenavisen 16.10.1918.

I 1924 var ikke Mowinckel i tvil om at ”dette spørsmål om at sette de gamle norske navn paa vore byer bidrog i høi grad til, at jeg blev kastet ved valget i 1918”.²⁰¹ Dette kan også forklare hvorfor Mowinckel i odelstingsordskiftet i juni 1929 om Trondhjem-Nidaros gjorde det helt klart at regjeringen ikke hadde noe med Nidaros-framlegget å gjøre: ”Men naar, som i dette tilfælde, et bystyre enstemmig fraraader en navneændring, har regjeringen fundet ikke at burde sette sig utover et slikt resultat av bystyrets behandling av spørsmålet”.²⁰² Derfor så Mowinckel heller ingen grunn til å delta i ordskiftet om byens navn. Den samme linjen fulgte Mowinckel konsekvent da saken kom opp både i 1930 og 1931. Mowinckel visste hvilke politiske konsekvenser en uttalelse om bynavnet potensielt kunne få dersom han hadde uttalt seg i favør Nidaros.

Først etter stortingsvalget ble bynavnet igjen et aktuelt tema. Det virker sannsynlig at navnespørsmålet ble fremmet som et lokalt initiativ. Kommunelovene fra 1920 som stadfestet Stortingets suverenitet i bynavns spørsmålet, hadde enda ikke trådt i kraft. Dermed kunne formannskapet og bystyret selv ta stilling til navnespørsmålet. I november 1918 besluttet dermed Bergens formannskap med 15 mot 2 stemmer å beholde Bergen som navn på byen. De to herrer som stemte for byens omdøping til Bjørgvin var sosialisten Knut Tjønneland som var født i Sunnfjord og østlendingen Hans Kristian Seip, bror av professor Didrik Arup Seip og bystyrets eneste arbeiderdemokrat.²⁰³

Burchard Jessen var raskt ute med å kritisere Tjønneland og Seip i Bergens Annonce Tidende. To dager etter at formannskapet hadde vedtatt å beholde Bergen som navn på byen, skrev Jessen at byen og bergenserne ikke skulle glemme at Seip og Tjønneland hadde stemt for Bjørgvin. Slik Jessen fremstilte det, kunne både Tjønneland og Seip erstattes ”med like saa gode Mænd, som helt ut gir Utryk for partiinteresserne, uten at spytte paa det som er os kjærest over alle partiinteresser”.²⁰⁴ Ifølge Jessen var navnespørsmålet en ”bysak”, det hadde ikke noe med partipolitiske interesser å gjøre. Politikerne fra Bergen måtte først og fremst representere interessene til byens befolkning, ikke stemme etter personlig overbevisning. Bynavnet ble ikke vedtatt enstemmig i formannskapet. Saken ble derfor sendt videre til bystyret for videre behandling.

²⁰¹ St.tid 1924: 631, her etter Stemshaug 1991: 93.

²⁰² Bergens Aftenblad 1.06.1929.

²⁰³ Morgenbladet 3.11.1918.

²⁰⁴ Bergens Annonce Tidende 5.11.1929.

På foranledning av kirkedepartementet, ble navnespørsmålet behandlet i Bergens bystyre desember 1918.²⁰⁵ Det var stortingsmann og senere ordfører i Bergen, høyremannen Henrik Ameln, som innledet debatten om bynavnet. For Henrik Ameln var det gledelig at bystyret hadde valgt å ta opp saken for å gi et klart uttrykk for hvor stort flertall det var for "Bergen". Han ønsket at det skulle være navneoppnop ved avstemningen. Til dette svarte Bergens ordfører fra Arbeiderpartiet, Kristian Hopp, at "det er vel saa faa, som stemmer for Bjørgvin, at deres Navne vil huskes".²⁰⁶ Selv om Høyre hadde vunnet valget, ville bystyret ta opp navnespørsmålet for å vise Stortinget hvilket stort flertall det var for å beholde Bergen.

Det var venstremann Hans Kristian Seip som reiste forslaget om Bjørgvin. Seip syntes det var beklagelig at ikke stortingspresident Mowinckel var tilstede under debatten. "Han er jo født i Byen, og det skal man jo være for at ha en Mening om denne sak". Skoledirektør Olav Vevle understreket at dette med bynavnet var en følelsessak. Bergen hadde en "ærefuld Historie", men Bjørgvin var "mere oprindeligt". Ordfører Kristian Hopp hevdet på sin side at flertallets følelser måtte respekteres, og folkemeningen var tydelig i spørsmålet om byens navn.²⁰⁷ Etter en lengre debatt vedtok bystyret følgende uttalelse:

"Bystyret maa paa det bestemteste fraraade at der foretages nogen Forandring ved Byens navn".²⁰⁸

Det var et flertall av venstrefolk som stemte for Bjørgvin, selv etter at majoriteten av bergenserne hadde gitt uttrykk for at de ikke ville endre navnet på byen. Kan voteringen i navnespørsmålet tolkes som et uttrykk for at venstrerepresentanter følte seg forpliktet til å stemme i tråd med partiets politiske linje? Selv om Mowinckel hadde uttalt seg til fordel for Bjørgvin, var mange av de som hadde skrevet under på protestlisten som ble utsendt av Bergens Annonce Tidende, venstrefolk som ønsket å beholde navnet Bergen. I Nordnes krets fikk også Mowinckel færrest stemmer, og førsterepresentanten for Frisinnede Venstre, Fredrik Ludvig Konow, vant overlegent i denne kretsen. Lite tyder derfor på at spørsmålet om byens navn var delt etter partipolitiske skillelinjer.

²⁰⁵ Bergens Aftenblad 25.09.1929.

²⁰⁶ Morgenavisen 4.12.1918.

²⁰⁷ Morgenavisen 4.12.1918.

²⁰⁸ Bergens Annonce Tidende 3.12.1918.

Storingsvalget og striden om bynavnet i 1918 vitner om at bypatriotismen rundt byens navn mobiliserte en del velgere til å stemme på Høyre og Frisinnede. Mowinckel ble vraket på bakgrunn av byens navn. Etter debatten i bystyret ble det avgjort at Bergen skulle være navnet på byen. Det skulle ta elleve år før saken kom opp igjen. Imidlertid fortsatte debatten mellom skriftspråkene å prege ordskiftet i den bergenske avisoffentligheten. Kan striden om bynavnet tolkes som en del av striden mellom de to skriftspråkene, landsmål og riksmål?

3.4.1 Bynavnet: Et stridsspørsmål mellom skriftspråkene?

En av nestorene i norsk historieforskning, Rolf Danielsen, har argumentert for at Venstre og Høyre ved inngangen til mellomkrigstiden stod forankret i motsatte målleire. Ifølge Danielsen, ble kampen utkjempet mellom to rivaliserende eliter:

*”En ny bygdeelite, som via posisjoner i skolevesenet, embetsverket og politikken også hadde opprettet brohoder i byene og som i landsmålet fant en dypt følelsesladet symbolverdi og et identifikasjonsgrunnlag, på den annen side en tradisjonell intellektuell elite som i det samme målstrev bare så noe negativt”.*²⁰⁹

Felles for begge partene, var at de begge inntok monopolistiske posisjoner. Danielsen hevder videre at Norges Mållags krav om nynorsk som eneste riksmål i landet hadde sitt motstykke i riksmålsforbundets forpliktelse til å kjempe for riksmålets stilling som det eneste offisielle norske språk. Det politiske miljøet i Venstre tilla språksaken stor betydning. Høyre begynte på sin side i årene etter 1918 å markere seg mer som et markert riksmålsparti. Enda mer språkkonservativt var Frisinnede Venstre som stilte med egne riksmålsposter på programmet de første årene etter 1917.²¹⁰

Ettersom Venstre og Høyre stod forankret i motsatte målleire, ble også striden om bynavnet koblet til den generelle målstriden i samtiden mellom riksmål og landsmål. Som Løkensgard Hoel har vist i sin doktorgradsavhandling, fikk navnespørsmålet ulike fremstillinger, alt etter hvordan man forholdt seg til måls spørsmålet: ”For motstandarane av namnebyta stod det heilt sentralt i argumentasjonen å framstilla namnekrava som landsmålskrav”.²¹¹

²⁰⁹ Danielsen 1984: 49.

²¹⁰ Danielsen 1984: 50.

²¹¹ Hoel 2011: 414.

For målbevegelsen, var det viktig å fremstille navnespørsmålet som en sak som hadde bred politisk støtte, også utenfor landsmålsbevegelsen sine rekker. Ettersom navneforslaget ble drevet frem av venstrefolk og målfolk, fikk også høyrepartiene i Bergen en konkret sak de kunne vinne stortingsvalget på. Stortingsvalget i Bergen vitner om at Høyre i lys av navnespørsmålet hadde klart å samle alle sosiale grupper blant velgerne, noe som i klassekampens tid sjelden lot seg gjøre.

Elleve år etter at spørsmålet om byens navn ble behandlet i bystyret, kom spørsmålet opp igjen til behandling i 1929, denne gangen i formannskapet. Også på dette tidspunktet ble navnespørsmålet fremstilt som en del av striden mellom de to skriftspråkene. Ifølge Hoel ble dette særlig tydelig i Bergen: ”Det klaraste dømet på at riksmålsrøsla såg at det var mykje å henta i namnesakene, såg ein i Bergen der Bergens riksmålsforening svinga seg opp til nye høgder med demonstrasjonane mot Bjørgvin-framlegget i juni 1929”.²¹² I Bergen var det riksmålsforeningen som arrangerte begge protestmøtene, og foreningen opplevde en økt tilslutning etter demonstrasjonsmøtene. Så hvorfor kom ikke forslaget om Bjørgvin like langt som i Trondhjem?

At spørsmålet om Bjørgvin-navnet aldri kom like langt som i Trondhjem kan delvis forklares med at det var større usikkerhet rundt dette navnet innad i målbevegelsen. Filologen og historikeren Gustav Indrebø hevdet at Bergen kunne sies å være ”ei norsk dialektform som hev vorte utvald millom fleire av di ho fall saman med den tyske namnformi”.²¹³ I bynavnsutgreiingen kom Falk og Hægstad (1918) likevel på linje med Stortinget og gikk inn for Bjørgvin med den begrunnelse at ”det er en historisk glans om Bjørgvin-navnet, og fordi der i den germanske verden er flere andre byer av navnet Bergen”.²¹⁴ Bjørgvin-navnet møtte stor motstand i Bergen, og debatten i bystyret desember 1918, var et klart signal fra bystyret til Stortinget om at bergenserne ønsket å beholde navnet ”Bergen”. Navnet på byen forble dermed en følelsessak, men navnespørsmålet ble også utnyttet i et politisk spill fra høyresiden.

²¹² Hoel 2011: 414.

²¹³ Indrebø 1927: 167.

²¹⁴ Falk & Hægstad 1918: 6.

På denne måten ble navnekonflikten i 1918 en forpostfektning for det som skulle komme i 1929, et forvarsel om at byens navn for alvor var truet. Etter kommunelovene i 1920 ble det klart at bynavnene var en sak for Stortinget, den lokale folkeviljen hadde mindre å si. Høyreavisene stemplet lagsmedlemmene i Ervingen som ”målfanatikere”, et fremmedlegeme i bykulturen. Når initiativet om å endre navnet på byen i 1929 nettopp kom fra et bondeungdomslag, ble ordskiftet mellom Bergen og omlandet enda mer anspent. Midt i denne striden, stod Bergens Tidende og skoleinspektør Greve.

3.5 Massedemonstrasjonen fra Venstres perspektiv

”Bergens Tidende har aldrig tat til orde for omdøping av Bergens navn, vi har senest i anledning av navnebyttet i Trondhjem tat til orde for at byens befolkning fik sit ønske imøtekommet, og vi har fremholdt, at den overveiende del av Bergens befolkning ikke ønsker navnet paa vor by forandret. I referatet fra protestmøtet i forrige uke skapte Bergens Tidende det slagord som demonstrantene igaar samlet sig under: Bergen skal byen hete”.²¹⁵

Etter massedemonstrasjonen ble Bergens Tidende igjen utsatt for kritikk av høyreavisene. Ifølge Morgenavisen hadde Norges Venstrelag uttalt at de ønsket å omdøpe Bergen til Bjørgvin.²¹⁶ Ettersom Bergens Tidende var hovedorgan for Venstre på Vestlandet, kunne ikke avisen reservere seg mot denne avgjørelsen.

Selv hevdet Bergens Tidende at Norges Venstrelag aldri hadde behandlet spørsmålet om byens navn. Heller ikke den lokale partiavdelingen hadde tatt til orde for å omdøpe byen. Slik Bergens Tidende vurderte saken, var høyresidens agitasjon et forsøk på å hisse opp stemningen i byen mot Venstre:

”De unge mennesker maa ikke la sig forlede av mindre overveiede skriverier i en avis, som mener at kunne slaa mynt – politisk og i kontanter – paa at skape pogromstemning mot dem som ikke deler riksmaalshøires syn paa sprogspørsmålet i vort land”.²¹⁷

Høyreavisenes holdning til Bergens Tidende må tolkes som et resultat av Mowinckels uklare holdning til navnespørsmålet i 1918. Mowinckel hadde uttalt at han personlig foretrakk

²¹⁵ Bergens Tidende 19.06.1929.

²¹⁶ Morgenavisen 25.06.1929

²¹⁷ Bergens Tidende 19.06.1929.

Bjørgvin, noe som resulterte i at han ble kastet ved stortingsvalget. I Bergen ble også avisen oppfattet som Mowinckels organ:

”Bergens Tidende sto da også nær Venstres ledelse – særlig den nye partiformannen fra 1927, den velstående bergenske skipsreder Johan Ludvig Mowinckel. I Bergen ble avisen oppfattet som Mowinckels organ”.²¹⁸

Dette banet vei for at høyreavisene kunne angripe Bergens Tidende på bakgrunn av Mowinckels uttalelser i politiske spørsmål. Men avisen ble også angrepet på bakgrunn av koblingen som avisen forsøkte å etablere mellom Bergen og bygdene. Som Gudmund Skjeldal har vist i sin bok om Bergens Tidendes historie (2017), hedret Mowinckel avisen for innsatsen den hadde gjort for å bedre relasjonen mellom Bergen og omlandet:

”Han prisa avisa for plassen ho vigde nynorsken og eigentleg alt nasjonalt i Norges åndsliv, som han meinte hadde gjort mykje for at Bergen forstod og brydde seg om dei to vestlandsfylka i nærleiken sin”.²¹⁹

Bergens Tidende bidro til å skape selve forestillingen om Vestlandet. BT var den største avisen utenfor hovedstaden. Dens mål var å knytte Vestlandet og Bergen tettere sammen. Slik Mowinckel så det, var den beste medisinen for at Bergen ikke stengte seg inne mellom de syv fjell, at Bergens Tidende gjorde seg til talerør for et større felleskap, slik at også fylkene kunne merke avisen som en venn og en talsmann.²²⁰ Men i samtidens Bergen var det en utbredt forestilling om at Bergen stod i en skarp motsetning til det utilgjengelige strilelandet. Etter massedemonstrasjonen havnet derfor Bergens Tidende i en mellomposisjon og ble nødt til å takle den innebygde konflikten mellom Bergen og omlandet.

I praksis lå nok den gyldne middeelveien for avisen ganske langt mot Høyre.²²¹ I spørsmålet om byens navn var folkeviljen entydig. Hadde Bergens Tidende uttalt seg til fordel for Bjørgvin, hadde nok avisen møtt reaksjoner blant byens befolkning. På lederplass tok avisen avstand fra voldshandlingene som hadde funnet sted og folkemøtet fikk noe av ansvaret for

²¹⁸ Ottosen 2010: 45.

²¹⁹ Skjeldal 2017: 127.

²²⁰ Skjeldal 2017: 127.

²²¹ Skjeldal 2017: 128.

den opphissede stemningen mellom bergenserne og strilene. Men ettersom avisen ble regnet for å være avisen for Vestlandet, ble avisen anklaget for å sette interessene til landsmålsbevegelsen og Venstre foran interessene til bergenserne. Navnespørsmålet var likevel ett av de spørsmålene hvor Bergens Tidende talte imot sitt parti, riktignok med et varsomt ordelag. En leder formulerte avisens standpunkt slik:

”Det er vel ingen som vil si andet end at Nidaros som navn er langt vakrere end Trondhjem. Det har klang, det har farve, det kalder frem i mindet vort lands storhetstid. Det kalder paa romantikeren i os. Paa den poetiske følelse. Det har sikkert spillet en stor rolle hos Odelstingets flertal. Ellers hadde det git den historiske utredning den rimelige plads. Men trønderne foretrækker det navn, deres by har. De vil ganske sikkert føle det som et brutalt overgrep om Lagtinget nu bifalder Odelstingets vedtak”.²²²

Navnestriden fikk økonomiske konsekvenser for venstreavisen. Den tidligere journalisten i Bergens Tidende, Kåre Fasting, har slått fast at avisen gikk tilbake i opplag og mistet abonnementer på grunn av den betente navnekonflikten.²²³ Dette til tross for at avisen aldri tok til orde for å omdøpe Bergen. Men det var ikke bare Bergens Tidende som ble angrepet etter massedemonstrasjonen. Etter protestmøtet for byens navn, ble også Einar Greve nødt til å svare for seg. Skoleinspektøren hadde blitt anklaget for å sette byen opp mot landet.

3.6 Skoleinspektør Greves opptreden under demonstrasjonsmøtet

I september 1929 måtte skoleinspektør Einar Greve forsvare sin opptreden under protestmøtene som ble holdt for byens navn. Ifølge Gula Tidend hadde skoleinspektøren gjort ”alt han kunde for aa eggja til strid både på møtet i Haandverks- og Industriforeiningi og seinare paa møtet ved Smaa-Lungeren”.²²⁴ Ordene til skoleinspektøren hadde skapt ”strid millom borgarar i vaar by og millom by og land”, slik Gula Tidend så det.²²⁵ Gula Tidend ville stille Greve moralsk ansvarlig for opptøyene og ønsket at han skulle fratse som skoleinspektør. Hvorfor ble Greve nødt til å forsvare sine handlinger, nesten tre måneder etter at protestmøtet hadde funnet sted?

²²² Bergens Tidende 3.06.1929.

²²³ Fasting 1967: 314.

²²⁴ Gula Tidend 3.07.1929.

²²⁵ Gula Tidend 3.07.1929.

Protestmøtet var et tydelig vitnesbyrd om de kulturelle motsetningene som eksisterte mellom Bergen og omlandet. En rekke utenbys ordførere kunne melde om at de hadde mottatt trusler om lynsjing, og lagsmedlemmene til Ervingen ble stemplet som ”fjordstriler”. Å bli stemplet som stril var i samtiden ingen vennlig tiltalemåte. Begrepet var nedverdiggende og understreket det hierarkiske skillet som eksisterte mellom bergenserne og strilene.

Protestmøtet fikk med dette lange etterspill i byen, og ett av dem var særlig knyttet til strilebegrepet. At en leder for folkeskolen i Bergen kunne gjøre seg til talsperson for et slikt skjellsord, var ikke verdig en slik stilling, mente landsmålsavisen. Men hele stridsspørsmålet handlet nettopp om at det ble påstått at Greve hadde brukt dette begrepet. Ordsiftet i den bergenske avisoffentligheten ble betent i etterkant av massedemonstrasjonen, og det var kun referatet til Morgenavisen som inneholdt begrepet ”fjordstril”. Dersom det likevel skulle vise seg at Greve hadde brukt dette ordet, var ikke dette noe som ble tatt lett på.

Greve ble også beskyldt for å ha oppfordret folkemengden til å ”hive ut” målfolk og andre som ønsket å omdøpe byen til Bjørgvin. Slik Gula Tidend så det, var det dette utsagnet som ledet frem til hærverket som ble begått mot redaksjonslokalet til landsmålsavisen. Greve visste at strilebegrepet var ”det verste skjellsord ein veit” og begrepet ble rettet mot ”både byfolk og bønder” som ikke var enig med skoleinspektøren i måls spørsmålet. Greves opptreden under protestmøtet hadde derfor forverret forholdet mellom Bergen og omlandet, hevdet landsmålsavisen.²²⁶

Artikkelen til Gula Tidend ble sendt til kirke- og undervisningsdepartementet. Opplysningene ble ansett som så alvorlige at skolestyret i Bergen ble nødt til å ta saken opp til behandling. Skoleinspektøren var ikke selv tilstede under behandlingen av saken. Før saken ble behandlet, hadde Greve sendt et brev til skolestyret hvor han redegjorde for sitt syn på hva som skjedde under massedemonstrasjonen.

Til skolestyret erklærte Greve at beskyldningen om at han hadde brukt ”skjældsord og haan mot landsbefolkningen” hadde såret ham dypt, særlig fordi ”det at sette by op mot land ligger mig saa uendelig fjernt”.²²⁷ Det ble etterhvert klargjort under skolestyrets behandling at det

²²⁶ Bergens Tidende 20.09.1929.

²²⁷ Bergens Tidende 20.09.1929.

var en ungdom i folkemengden som hadde ropt ut ordet ”fjordstril”. Hadde det blitt påvist at Greve selv hadde brukt dette begrepet, hadde nok dette fått konsekvenser for skoleinspektøren.

Greve tok avstand fra anklagene om at han hadde oppfordret demonstrantene til å hive ut de som ikke var enig med han i målspørsmålet. Talen under det første protestmøtet var rettet mot en av byens politikere, ikke til landsmålsfolket generelt. Under dette møtet beklaget Greve for at en av Bergens venstrerepresentanter, Hans Seip, hadde stemt for Nidaros. ”Jeg opplyste da om at nu var turen kommet til Bergen; onsdag 19de juni skulde Ervingens forslag op i Bergens formandskap”. Greve oppfordret deretter de fremmøtte til å ikke stemme på representanter, verken for Stortinget eller bystyret, som ville misbruke sin stilling til å stemme imot den overveiende del av byens befolknings ønske. ”Da har vi intet andet at gjøre end at hive dem ut – ut av Storting og ut av bystyret”. Ifølge Greve hadde han ikke nevnt noe om å kaste ut verken målfolk eller tilflyttere, slik som Gula Tidend opplyste om i sitt referat.²²⁸

Slik Greve så det, måtte Ervingen ta sin del av skylden for opptøyene som hadde funnet sted. Det var først etter at det hadde blitt spyttet fra Ervingen at ”forbitrelsen grep mængden”. Som et resultat reiste en del ungdommer til Gula Tidend, hvor de ”begik det i aviserne omtalte hærverk”.²²⁹ Gula Tidend hadde ikke nevnt noe om denne hendelsen i sitt referat. Greve tok derfor avstand fra alle anklagene som hadde blitt rettet mot han. Dersom skolestyret ønsket det, kunne Greve få bekreftet sin fremstilling av ”et ubegrænset antal av fuldt paalitelige mænd og kvinder”.²³⁰

Skolestyret godtok Greve sin redegjørelse. En del av skolestyrets medlemmer argumenterte likevel for at Greve hadde opptrådt uforsiktig. Når protestmøtene ble arrangert av Bergens riksmålsforening med skoleinspektøren som sentral frontfigur, var dette et signal om at navnespørsmålet ble oppfattet som en del av striden mellom de to skriftspråkene. Spørsmålet om byens navn var ikke et målpolitisk spørsmål, slik skolestyret så det. Likevel vedkjente en rekke av skolestyrets medlemmer at avisreferatene i seg selv hadde bidratt til å påvirke ordskiftet rundt byens navn i en uheldig retning.

²²⁸ Bergens Tidende 20.09.1929.

²²⁹ Bergens Tidende 20.09.1929.

²³⁰ Bergens Tidende 20.09.1929.

Debatten i skolestyret viser at protestmøtet fikk lange ettervirkninger i byen. I den bergenske avisoffentligheten var ordskiftet polarisert. Spørsmålet om byens navn ble fremstilt som et stridsspørsmål mellom Bergen og omlandet, og skoleinspektør Greve ble anklaget for å være mannen bak striden som hadde blitt reist. Skoledirektøren gikk likevel fri fra anklagene, og skolestyret konkluderte med at avisreferatene i seg selv hadde skapt en polarisering i det offentlige ordskiftet. Debatten i skolestyret oppsummerer med dette hva som faktisk hendte, ut ifra de sentrale aktørenes perspektiv.

3.7 Oppsummering

Fornorskingen av navneverket hadde bred politisk støtte både på Stortinget og i de språkfilologiske fagmiljøene på begynnelsen av 1900-tallet, enten de var i favør av nynorsk eller riksmål. En del av aktørene som kjempet for at byen måtte omdøpes, la stor vekt på at det ikke var sammenheng mellom språkstriden og bynavnstriden. Landsmålsbevegelsen var opptatt av å fremstille saken som en bred nasjonal samlings sak, som hadde støtte også utenfor målbevegelsen og Venstre.

Denne politikken ble først kontroversiell da det kom til å endre navn på byene. For motstanderne av navnespørsmålet, stod det helt sentralt i argumentasjonen å fremstille navnesaken som et landsmålskrav. Konflikten mellom byen og omlandet ble særlig fremtredende i Bergen, ettersom motkulturene hadde et sterkt fotfeste på Vestlandet. Etter at Ervingen hadde sendt Bjørgvin-fremlegget til bystyret, var Bergens riksmålsforening raskt ute med å oppfordre bergenserne til å melde seg inn i riksmålsforeningen.²³¹ At riksmålsbevegelsen så at det var mye å hente i navnesaken, ble særlig tydelig etter massedemonstrasjonen, da Bergens riksmålsforening svingte seg oppe til nye høyder.

Avisene hadde ulike fremstillinger av massedemonstrasjonen. Gula Tidend oppfattet seg selv som et talerør for omlandsbefolkningen og tilflyttere til byen. Som den eneste av by-avisene, støttet Gula Tidend Bjørgvin-navnet. Massedemonstrasjonen ble oppfattet som en riksmålsdemonstrasjon som ikke mobiliserte alle sosiale lag i byen. Slik landsmålsavisen så det, var derfor bondeungdomslaget Ervingen i sin fulle rett til å sende henstillingen om å endre bynavnet. Når bynavnene skulle endres, var det som regel bondeungdomslagene som tok opp saken.

²³¹ Bergens Aftenblad 4.06.1929.

Olav Hoprekstad var en av de sentrale aktørene i ungdoms- og målarbeidet i Bergen og på Vestlandet. Ifølge han, var Ervingens mål at Bergen skulle bli byen for Vestlandet. Dette var også ambisjonen til Gula Tidend. Som talerør for bonden og det bygdenorske, skulle avisen knytte Vestlandet sammen over bygdelagsgrenser og fylkesgrenser. Bondeungdomslagene skulle spille en viktig rolle i dette arbeidet. Men i praksis ble bondeungdomslagene heller bygget opp som en kontrast til den hegemoniske bykulturen. I målbevegelsens øyne, ble byene sett på som unorske, og innfødte byfolk stod som regel utenfor disse miljøene.

Både Ervingen og Gula Tidend skulle fremme norsk målreising i Bergen. Målsettingen til landsmålbevegelsen var at byfolket frivillig skulle ta til seg denne kulturelle påvirkningen. Men i samtidens Bergen var denne målsettingen for ambisiøs. I møte med en by med et sterkt identitetsbilde og en etablert oppfatning av hvem som utgjorde den forestilte motsetningen, førte massedemonstrasjonen til at den skarpe motsetningen som eksisterte mellom Bergen og omlandet, heller ble forsterket.

Etter demonstrasjonsmøtet for byens navn var motsetningen mellom bergenserne og de som bodde utenfor byen, fremtredende i det offentlige ordskiftet. Ifølge høyreavisene var massedemonstrasjonen et utslag for at praktisk talt hele byen gikk imot omdøpingsforslaget fra Ervingen. Tanken var den at det i Bergen eksisterte et kulturelt felleskap av bergensere. Alle kun ta del i dette felleskapet, og det i en slik grad at deres verdier, tanker og levesett lot seg forene med byens opprinnelige befolkning. I Bergen eksisterte det derfor en sterk historisk identitet om et felleskap som var knyttet til byen i seg selv. En identitet som høyreavisene oppfattet seg som et talerør for.

Bergens Aftenblad og Morgenavisen opplevde navneforslaget som en trussel mot byens kulturelle identitet og hegemoni. Etter henstillingen fra Ervingen hadde blitt sendt til bystyret, ble lagsmedlemmene stemplet som ”målfanatikere” og ”fjordstriler”. På denne måten forsøkte høyreavisene å opprettholde hierarkiet som eksisterte mellom bergenserne og strilene. Byens navn var et spørsmål som skulle avgjøres av byens forestilte felleskap. Ved å stemple Ervingens lagsmedlemmer som striler og fanatikere, ble bondeungdomslaget stilt på utsiden dette felleskapet. Gula Tidend og høyreavisene representerte på denne måten ytterpunktene i debatten om byens navn. Det skarpeste konfliktskillet i striden om bynavnet ble dermed gående mellom byen og omlandet.

Annerledes stilte seg for Bergens Tidende. Som den største venstreavisen på Vestlandet, måtte Bergens Tidende takle den innebygde konflikten mellom Bergen og omlandet. I Bergen ble dessuten avisen oppfattet som Mowinckels organ. Dette førte til at avisen ble angrepet på bakgrunn av Mowinckels politiske uttalelser, noe som ble tydelig i forhold til bynavnet. Etter at Mowinckel hadde uttalt at dette med bynavnene var en følelsessak og at han personlig foretrakk Bjørgvin, begynte høyreavisene å rette sin agitasjon mot Bergens Tidende.

Etter stortingsvalget i 1918 var ikke Mowinckel i tvil om at spørsmålet om byens navn hadde ført til at han ble kastet ved valget. Mowinckel fikk færrest stemmer i sin krets og sammenlignet med valgresultatene i 1915, hadde det skjedd en politisk helomvending. Høyre og Frisinnede Venstre vant i alle fire kretsene og fikk sendt fire representanter inn på Stortinget. Agitasjonen for bynavnet hadde appellert til alle sosiale grupper blant velgerne, noe som i klassekampens tid sjelden lot seg gjøre. Når bynavnet kom opp til behandling desember samme år, ble det bestemt at byen fortsatt skulle hete Bergen.

Bergens Arbeiderblad ville beholde Bergen som bynavn, men var ikke særlig delaktig i ordsiftet om byens navn etter massedemonstrasjonen. Arbeideravisen fryktet likevel at navnespørsmålet skulle bli utnyttet for å tjene borgerskapets fascistiske interesser. Massedemonstrasjonen og opptøyene som fulgte ble vurdert som et uttrykk for fedrelandslaget fascistiske mål.

Bergens Arbeiderblad stemplet skoleinspektør Einar Greve og riksmålsforeningen som lederne i striden som hadde blitt reist. I striden om byens navn forsøkte borgerskapet å utnytte folkestemningen rundt bynavnet til å slå ned opposisjonen, noe som direkte ledet til hærverket mot Gula Tidend. I dagene etter massedemonstrasjonen tok ikke Bergens Arbeiderblad del i diskusjonen om byens navn. De som beskjeftiget seg med navnespørsmålet, var de borgerlige avisene som forsøkte å utnytte striden i reaksjonens interesser. Bergens Arbeiderblad angrep både de borgerlige avisene og landsmålsavisen Gula Tidend for å polarisere navnespørsmålet.

Debatten i skolestyret oppsummerer en del av de hovedmomentene som gjorde striden om Bergen-Bjørgvin så betent. Høsten 1929 måtte skoleinspektør Einar Greve svare for sin opptreden under protestmøtene. Einar Greve ble frikjent, skolestyret konkluderte med at skoleinspektøren alene ikke kunne bebreides for opptøyene i byen og hærverket mot Gula Tidend. Det var et mindretall i byen som ønsket at byen skulle endre sitt navn, ikke et samlet

krav fra omlandsbefolkningen. Skolestyret slo fast at avisreferatene i stor grad hadde bidratt til å skape det uheldige ordskiftet mellom Bergen og omlandet.

I den bergenske avisoffentligheten, ble navnespørsmålet fremstilt som et stridsspørsmål mellom Bergen og omlandet. Debatten omkring bynavnet viser at avisene ble aktører i det politiske ordskiftet rundt byens navn. Avisene inntok ulike standpunkt og de politiske skillelinjene påvirket hvordan det ble skrevet om massedemonstrasjonen. På denne måten bidro avisene på mange måter selv til å legge premissene for ordskiftet som fant sted.

I striden om byens navn stod ulike kulturtolkninger imot hverandre, og navnespørsmålet ble koblet til generelle kulturstriden i samtiden mellom Bergen og omlandet. I neste kapittel vil jeg studere hvordan de sentrale aktørene politiserte navnespørsmålet med henblikk på stortingsvalget i Bergen i 1930. Et sentralt spørsmål blir å vurdere om valgagitasjonen fikk konsekvenser for valgresultatet.

Kapittel 4. Stortingsvalget 1930

4.1 Innledning

Stortingsvalget 1927 var en stor valgseier for Arbeiderpartiet. I 1930 ble valget en tilsvarende stor seier for de borgerlige partiene, i hvert fall på landsbasis. Ved lov av 21. mars 1930 kunne partiene for første gang inngå listeforbund ved valget. Denne ordningen gjorde det mulig for partier å støtte hverandre under stortingsvalg ved at deres stemmer ble tallet sammen og de vunne mandater forholdsmessig fordelt.²³²

I Bergen ble det inngått listeforbund mellom Høyre og Frisinnede Venstre. Venstre gikk ikke inn i listeforbund, noe som resulterte i at den borgerlige fronten ikke ble så sterk som de øvrige borgerlige partiene helst hadde ønsket. Ved valget i Bergen gikk DNA frem i stemmetall og fikk to representanter inn på Stortinget. Ifølge Steinar Haga Skjetne skyldtes fremgangen til DNA i Bergen at partiet gikk frem på bekostning av NKP. Samlet gikk likevel de to partiene ganske sterkt tilbake.²³³ Stortingsvalget 1930 var også et mobiliseringsvalg, og valget mobiliserte en stor del av de tidligere hjemmesitterne.²³⁴

Dette kapittelet vil analysere hvorvidt navnespørsmålet om Bergen-Bjergvin fikk innvirkning på valget i 1930. Av oppgavens tidligere analyse av stortingsvalget i Bergen i 1918, ble det tydeliggjort hvordan høyresiden brukte navnespørsmålet om Bergen-Bjergvin til å vinne politisk terreng. Resultatene fra valget i Bergen vil også sammenlignes med valget i Trondhjem, ettersom Bergen-Bjergvin affæren var nært knyttet opp til denne konflikten. Likheter og forskjeller mellom disse byene kan bidra til å kaste lys over hvorfor valget ble som det ble i Bergen. I forkant av valget i 1930, var det en frykt for at DNA ville vinne flertall på Stortinget. Hvorfor oppstod det en frykt for at et norsk ”parlamentarisk” parti kunne komme til makten?

Arbeiderpartiet hadde siden tidlig 1900-tallet hatt en revolusjonær fløy innenfor partiet. Denne fløyen ble forsterket etter første verdenskrig. Skarpere klassemotsetninger og inntrykkene fra den russiske revolusjonen styrket venstrefløyen i partiet og førte til et fullstendig lederskifte på landsmøtet i 1918. Året etter meldte Arbeiderpartiet seg inn i Den

²³² Danielsen 1984: 170.

²³³ Skjetne 1970: 168.

²³⁴ Skjetne 1970: 1.

kommunistiske internasjonale, også kalt Komintern. Dette var en internasjonal sammenslutning av kommunistiske og sosialistiske partier. Med dette aksepterte partiet tanken om proletariatets diktatur. Et slikt diktatur er et stadium på veien til det kommunistiske samfunn og innebærer at borgerskapet blir fratatt makten i samfunnet slik at samfunnet blir styrt av arbeiderklassen. Tanken er at et slikt diktatur kommer etter at arbeiderklassen har gjennomført en sosial revolusjon.²³⁵

I 1921 brøt en fløy ut av Arbeiderpartiet og dannet Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti. Grunnlaget var en strid om de såkalte Moskva-tesene, opptaksvilkårene til Komintern. Med disse retningslinjene, ble den kommunistiske linjen i partiet forsterket. Selv om et mindretall brøt ut, aksepterte flertallet i Det norske Arbeiderparti tesene. Dette endret seg i 1923. Da brøt også Arbeiderpartiet med Komintern. Med dette ble Norges kommunistiske Parti dannet. Imidlertid ble også Arbeiderpartiet i denne fasen betraktet som revolusjonært.²³⁶

Fire år etter bruddet med Komintern, ble Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti slått sammen med Arbeiderpartiet igjen. Ved stortingsvalget i 1927 gikk det gjenforente partiet sterkt frem og oppnådde 37 prosent av stemmene. Dermed ble Arbeiderpartiet Stortingets største parti. Året etter dannet Arbeiderpartiet sin første regjering under ledelse av Christopher Hornsrud. Regjeringen ble ikke sittende i mer enn noen uker. Hornsruds regjeringserklæring var radikalt utformet og skapte politisk usikkerhet. Likevel fikk regjeringdannelsen stor betydning. Arbeiderpartiet hadde vist at det både kunne danne regjering og følge parlamentariske spilleregler.²³⁷

Dette endret seg mot valget i 1930. Måten regjeringen ble kastet på svekket troen på en parlamentarisk vei til makten. Skuffelsen fra 1927 førte til at partiet tok inn igjen revolusjonære programformuleringer. På Arbeiderpartiets landsmøte i mars 1930 ble partiets reviderte prinsipielle program vedtatt enstemmig. Partiet hadde med dette gjort det klart at dets mål var å fremtvinge en sosial revolusjon. Det ble heller ikke lagt skjul på at Arbeiderpartiet kun arbeidet for interessene til en samfunnsgruppe, nemlig arbeiderklassen. For å oppnå sitt mål var partiet innstilt på å bruke utenomparlamentariske maktmidler for å

²³⁵ Tvedt, Bull & Garvik 2019.

²³⁶ Tvedt, Bull & Garvik 2019.

²³⁷ Store Norske Leksikon 2019.

bryte ned borgerklassens motstand mot den sosiale revolusjonen.²³⁸ Den parlamentariske linjen kom derfor i skyggen av partiets reviderte prinsippprogram.

Med dette steg frykten for revolusjon og proletariatets diktatur i de borgerlige partier. Partiene innså at dersom Arbeiderpartiet fikk en tilnærmedesvis like stor fremgang også i 1930, ville DNA vinne flertall på Stortinget. Programmet til Arbeiderpartiet gjorde det lettere for de borgerlige partiene å føre en skremsepolitikk. DNA kom på defensiven i valgkampen, noe som førte til at de borgerlige partiene kunne "styre" valgkampen.

Den tendensen man så på landsbasis mot Arbeiderpartiet kom også til å gjøre seg gjeldende i Bergen. Men i Bergen oppstod det også et internt oppgjør på borgerlig side på grunn av Bergen-Bjørgvin spørsmålet. Når navnespørsmålet om Trondhjem-Nidaros kom opp igjen i Stortinget i februar 1930, ble det bestemt at byen fortsatt skulle hete Nidaros. Ettersom et samlet Venstre stod bak navneendringen i Trondhjem, agiterte høyresiden med at også Bergen ville bli omdøpt til Bjørgvin dersom Venstre fikk flertall på Stortinget.

DNA uttalte seg aldri for noe navnebytte i Bergen. Men selv om Arbeiderpartiet ikke uttalte seg om Bergen-Bjørgvin spørsmålet, kom DNA likevel til å spille en hovedrolle i valgkampen i 1930. Stortingsvalget ble beskrevet som et skjebnevalg, det viktigste og mest avgjørende valget som noensinne var holdt i Norge. Dersom Norge skulle eksistere videre som en selvstendig, demokratisk stat, hevdet borgerpartiene at Arbeiderpartiet ikke måtte få flertall på Stortinget. Valgkampen og navnespørsmålets betydning, kan derfor ikke forstås uten også å inkludere Arbeiderpartiets politiske linje. Utenom Arbeiderpartiet, hadde også NKP en revolusjonær politikk. Den borgerlige agitasjonen ble likevel i all hovedsak rettet mot Arbeiderpartiet. Valget i 1927 hadde vist at Arbeiderpartiet var et stort nok parti til å kunne utfordre den borgerlige dominansen.

For å kunne svare på hvordan navnespørsmålet om Bergen-Bjørgvin fikk innvirkning på valget i 1930, vil jeg studere valgtalene til de ulike politiske aktørene og hvordan disse ble fremstilt i den bergenske avisoffentligheten. Jeg vil også analysere valgresultatet for å se om navnestriden fikk en faktisk effekt. Det var ikke bare spørsmålet om bynavnet som hadde innvirkning på valgkampen, men hele språkspørsmålet. Bynavnene ble sett på som en del av

²³⁸ Skjetne 1970: 15.

språkstriden, og retorikken som ble ført i valgkampen, viser at striden om bynavnene var en del av striden mellom de to skriftspråkene, riksmål og landsmål. Derfor vil jeg begynne med å analysere hvordan Einar Greve og riksmålsforeningen stilte seg til navnespørsmålet.

4.2 Einar Greve og Riksmålsforeningen

29. september 1930 holdt Bergens riksmålsforening et møte i bibliotekets foredragssal. Hovedforedraget ble holdt av Einar Greve. Skoleinspektøren var opplistet som første representant for Frisinnede Venstre i Bergen. Selv om Frisinnede Venstre og Høyre hadde inngått listeforbund, stilte Frisinnede Venstre til valg på egen liste. Ifølge Høyre var dette beklagelig. Mer enn noensinne behøvde de borgerlige partiene å stå samlet i valgkampen. Høyre var likevel fornøyd med representantene fra Frisinnede Venstre. Kandidatene ble i høyreavisen Bergens Aftenblad anerkjent som ”kloke og dyktige mænd og kvinder, som nyder anseelse inden alle samfundslag”.²³⁹

Einar Greve innledet foredraget med å si at han ikke stod der som politisk kandidat for et enkelt parti, men som riksmålsmann. Ifølge Greve hadde riksmålet i over 50 år blitt utsatt for ustanselige angrep fra målfolket. Likevel hadde riksmålet klart å hevde sin stilling. Men dette betydde ikke at faren var over. Med vedtaket om Nidaros hadde landsmålsbevegelsen etablert en presedens. Gjennom statlig lovgivning, kunne målbevegelsen få gjennomslag for sine planer og videreføre norskdomsprosjektet, med Stortingets velsignelse.

Resultatene var alt tydelige. Fra 1.januar 1931 skulle loven om landsmålet i administrasjonen tre i kraft. Med denne loven ble det bestemt at ”alle nyansatte statsembedsmænd, som er født efter 1905, skal kunne benytte riksmåal og landsmaal i administrationen”.²⁴⁰ Dersom det hersket tvil om hvilket mål som skulle benyttes, var det departementet som skulle avgjøre spørsmålet. Dersom heller ikke departementet kunne bli enig, gikk saken videre til kongen selv. Administrasjonsspråket var med dette blitt avhengig av regjeringen, hevdet Greve. Stortingsvalget skulle dermed avgjøre om det var landsmål eller riksmål som skulle bli det dominerende språket i administrasjonsapparatet.

²³⁹ Bergens Aftenblad 5.09.1930.

²⁴⁰ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

Greve oppfordret velgerne til å forsvare riksmålet ved det kommende valg. Den daværende regjeringen hadde tre statsråder som var nynorskbrukere. Fikk målfolket flertall ved valget, ville språkernes likestilling bli ”en saga blot”, og beslutningen misbrukes på den ”skammeligste maate”, hevdet Greve.²⁴¹ Om noen uker var det derfor opp til velgerne å bestemme om riksmålet fortsatt skulle holde hevd som det dominerende bymålet, eller om det skulle vike for det bygdenorske landsmålet.

Einar Greve gikk deretter inn på navnesaken. I spørsmålet om byenes navn, hadde bystyret en lovfestet høringsrett. Det var likevel Stortinget som hadde den avgjørende makten. Denne fremgangsmåten var udemokratisk, slik Greve så det. Striden om bynavnene hadde vist at Venstre ikke var like demokratisk som de selv hevdet. ”De 150 folkevalgte behøver ikke at ta hensyn til noget som helst”, hevdet Greve. Til tross for en enstemmig protest fra bystyret og en så godt som enstemmig folkeavstemning i Trondhjem, hadde byen likevel blitt omdøpt til Nidaros. Det var Venstre, Bondepartiet og til dels Arbeiderpartiet, som stemte Trondhjem ned.²⁴² Bergens vararepresentant til Stortinget for Venstre, Hans Seip, hadde også stemt for omdøpingen.

Nidaros-navnet var dessuten lovstridig, hevdet Greve. I Grunnloven var ikke omdøpingen nevnt og byen hadde fortsatt navnet Trondhjem. Dersom man skulle endre Grunnloven, krevde dette 2/3 flertall. Ifølge Greve var dette et paradoks. Situasjonen var slik at enten måtte det norske folk være lojal mot Grunnloven og illojal mot Stortinget, eller illojal mot Grunnloven og lojal mot Stortinget. At riksmålsforbundet ikke hadde bøyd seg for navneendringen, kunne derfor ikke anses som lovstridig. Riksmålsforbundet hadde simpelthen handlet i tråd med landets konstitusjon.²⁴³

Greve kritiserte også listen til Bergens Venstre. Første representant var Johan Ludwig Mowinckel. Den andre kandidaten på listen var Hans Fasmer, etterfulgt av den tredje kandidaten, Ivar Vaksdal. Greve stolte ikke på Venstres representanter fra Bergen. Fasmer var en forretningsmann og måtte ofte reise til Bergen for å se til sine virksomheter. I slike tilfeller var det hans suppleant, Vaksdal, som måtte tre inn. I bystyret i 1918 var Vaksdal blant dem

²⁴¹ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

²⁴² Bergens Aftenblad 30.09.1930.

²⁴³ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

som hadde stemt for Bjørgvin. Med Venstre i førersetet, levde derfor ikke bergensnavnet trygt, slik Greve så det.²⁴⁴

Bergensnavnet hadde allerede vært oppe til politisk behandling ved to anledninger. I 1918 fikk bystyret anledning til å uttale seg, selv om den lovfestede høringsretten enda ikke hadde trådt i kraft ved lov. Ifølge Greve, hadde språkhistorikerne Hjalmar Falk og Marius Hægstad, som var sentrale i det navnepolitiske systemet, uttalt at Bergen var et ”fuldgodt norsk navn, og hadde været det offisielle navn paa byen i 500 aar”.²⁴⁵ Det Greve ikke nevnte, var at Falk og Hægstad i bynavnsutgreiingen (1918) kom på linje med Stortinget og gikk inn for Bjørgvin. Det var språkhistorikernes mening at det var mer ”historisk glans om Bjørgvin-navnet”. Bergen var et upraktisk navn, ettersom det var andre byer i den ”germanske verden” som hadde dette navnet.²⁴⁶

Det var ikke uten grunn at Greve nevnte de språkhistoriske forskerne. På oppdrag av Bergens historiske forening, hadde språkforsker Mikjel Sørлие blitt engasjert til å foreta en historisk utgreiing om Bergens-navnet. Skoleinspektøren fryktet at granskningsrapporten ville konkludere med at Bjørgvin var det rettmessige navnet på byen.²⁴⁷ Men Greve behøvde slett ikke bekymre seg. Sørлие kom til at Bergen var det riktige navnet, men hans avhandling ble ikke publisert før året etter, og fikk følgelig ingen innvirkning på stortingsvalget i 1930.²⁴⁸

Uavhengig av hva Sørliens kom frem til i sin avhandling, var Greve overbevist om at bybefolkningen ikke ville endre navnet på byen. Folkeviljen hadde vært et tydelig uttrykk for dette. Allerede i 1918 ble navneforslaget forkastet med 65 mot 7 stemmer i bystyret. I juni 1929 ble ikke navneforslaget forkastet, men henlagt av et enstemmig formannskap. Men navnestriden var langt ifra over, slik Greve så det. Årsaken til at navneforslaget ikke ble tatt opp til votering i 1929, var at skoledirektør Vevle og andre målfolk ”ikke fandt tiden

²⁴⁴ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

²⁴⁵ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

²⁴⁶ Falk & Hægstad 1918: 6.

²⁴⁷ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

²⁴⁸ I 1931 publiserte Mikjel Sørлие en språkhistorisk undersøkelse om Bergens-navnet. Boken ble publisert av Bergens historiske forening og hevdet at Bergen var det historisk berettigede navnet på byen. Året etter (1932) publiserte Jakob Naadland boken om Bergen-Bjørgvin. Dette var en kritisk undersøkelse av Mikjel Sørliens bok om Bergens bynavn. Naadland ble støttet av målmann og språkforsker Gustav Indrebø. I denne boken ble det argumentert for at Bjørgvin var det rettmessige navnet på byen. Se Sørлие 1931 og Naadland 1932.

moden”.²⁴⁹ Budskapet til Greve var derfor følgende: ”Ingen som har Bergensnavnet kjær kan med trygghet stemme paa Venstre”.²⁵⁰

Mot slutten av foredraget gikk Greve inn på den partipolitiske forskjellen mellom Høyre og Frisinnede Venstre. Begge partiene ville motsette seg tvangsforanstaltninger på det språklige området, men det var kun Frisinnede Venstre som hadde programfestet at de var imot enhver form for omdøping uten flertall blant byens egne innbyggere. Både Høyre og Frisinnede hadde programfestet at de ville arbeide for riksmålet, men det var Frisinnede som gikk lengst i sitt program.

Greve kritiserte Høyre for å sette økonomiske spørsmål foran hensynet til navnespørsmålet. Høyre ønsket å inngå listeforbund med Venstre. Ifølge Greve ville Høyre ”heller hjelpe ti landsmaalsmænd av venstre ind paa Stortinget end en riksmåalsmand av arbeiderpartiene”.²⁵¹ For Greve og riksmålsforeningen ble altså språkspørsmålet vurdert som viktigere enn den borgerlige fronten mot sosialismen. Det var ikke frykten for sosialismen som preget skoleinspektørens tale, men frykten for nynorsken og fornorskingsprosjektet til Venstre. Venstre var fornorskingsprosjektets parti og for Greve og Frisinnede Venstre, ville et listesamarbeid med Venstre i praksis virke mot sin hensikt. Et slikt samarbeid hadde ført til at navnespørsmålet hadde blitt skjøvet i bakgrunnen for den felles kampen mot Arbeiderpartiet.

For Høyre ble et slikt listeforbund med Venstre ansett som nødvendig for å hindre at Arbeiderpartiet fikk flertall på Stortinget. Greve var ikke enig. At Høyre ville inngå listeforbund med Venstre var det samme som å ”slaa sin egen programpost ihjel.” For Greve og riksmålsforeningen handlet valget vel så mye om de ”aanderlige værdier som vi mener at ha i vort sprog” som de økonomiske interesser i det hele.²⁵² Selv om Frisinnede Venstre og Høyre hadde inngått listeforbund, kritiserte Greve Høyre for å ikke ta et tydelig standpunkt til navnesaken. Greve agiterte med at språkhensynet, og dermed også navnesaken, var det viktigste spørsmålet ved det kommende valg. Frisinnede Venstre ville ikke ofre navnesaken. Greve avsluttet foredraget med å si at det var kandidatene til Frisinnede Venstre som var best egnet til å representere bergensernes interesser med hensyn til bynavnet.

²⁴⁹ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

²⁵⁰ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

²⁵¹ Bergens Aftenblad 30.09.1930.

²⁵² Bergens Aftenblad 30.09.1930.

4.3 Protesten fra Venstre

”Føreren for det parti, som kaller sig det gamle Venstres rette arvtagere, kaster sig over Venstre og over Venstre alene på en måte, som ikke kan tydes anderledes enn at han ser det som sin største og nær sagt eneste oppgave å opnå, at Venstre går så svekket som mulig ut av denne valgkamp”.²⁵³

Noen dager etter skoleinspektørens tale, hadde Bergens Tidende en protestartikkel på førstesiden. Artikkelen var direkte myntet mot Greve og hadde en sarkastisk tone mot Frisinnede Venstre, som ble stemplet som ”det gamle Venstres rette arvtaker”.

I protestartikkelen opplyste Bergens Tidende om at Greve hadde forlatt sitt gamle parti, Venstre, og forsøkte med dette å vinne oppslutning rundt navnesaken på et så svakt grunnlag at ”det bør ikke regnes ham hverken til ære eller fortjeneste og ikke skaffe han velgernes tillitt”.²⁵⁴ Protestartikkelen i Bergens Tidende ble underskrevet av 33 representanter for Venstre, blant annet Fasmer og Vaksdal. Etter valgforedraget til Greve, hevdet Bergens Tidende at valgagitasjonen mot Venstre hadde ”nådd høydepunktet”.

Bergens Tidende var en venstreavis som hadde nær tilknytning til Venstres ledelse. Når protestartikkelen i tillegg hadde blitt signert av en rekke venstrerepresentanter, var dette et tydelig signal fra Bergen Venstre til bergenserne om at de ikke ville forandre byens navn. Artikkelen var en protest mot høyreavisenes agitasjon. Bergens Tidende hevdet at Frisinnede Venstre og Høyre i flere uker hadde knegått Venstre med både bønner og trusler for å få dannet en borgerlig blokk mot det revolusjonære DNA. Til dette hadde Venstre svart:

”Vi er enig i at arbeiderpartiene må bekjempes av all makt nu da de så åpent har erklært sig for diktaturet. Men venstre ønsker ikke derfor å gå i listeforbund med de konservative partier, som på nærsakt alle punkter motarbeider venstre og motsetter sig den utvikling venstre arbeider for”.²⁵⁵

²⁵³ Bergens Tidende 2.10.1930.

²⁵⁴ Bergens Tidende 2.10.1930.

²⁵⁵ Bergens Tidende 2.10.1930.

Med dette gjorde Bergens Tidende det klart at det var navnespørsmålet som splittet de tre borgerlige partiene i Bergen. Venstre hadde ikke uttalt seg for noe navnebytte i Bergen. Likevel forsøkte de konservative partiene, da spesielt Einar Greve og Frisinnede Venstre, å fremstille saken slik.

”Hvad er det så som gjør at hr. Greve ser bort fra faren som truer fra revolusjonspartiene, at han ignorerer betydningen av den veldige opgave, som reisingen av landets økonomi representerer? Jo, han lar det skinne igjennem at hvis Mowinckel og Fasmer blir valgt, er det oplagt at disse herrer ved intriger og listige manøvrer vil lage det slik, at fødebyen, stikk imot et overveldende flertalls ønske, vil bli omdøpt til Bjørgvin!”.²⁵⁶

Slik Bergens Tidende så det, neglisjerte Greve betydningen av landets økonomi ved å gjøre navnespørsmålet til en hovedsak i valgkampen. Ved å gjøre navnespørsmålet til det altoverskyggende ved valget, underbygget Greve faren som truet fra revolusjonspartiene. Dette var bakgrunnen til protesten fra Bergens Tidende. Bergens Tidende argumenterte for at valget i Bergen ikke måtte bli avgjort ”på et så helt igjennem falskt grunnlag”. Avisen trodde likevel at velgerne ville ”gjennemskue humbugen ved opbyggingen av denne skrøpelige plattform for hr. Greves valg”.²⁵⁷

Greves foredrag ble også kritisert av Fasmer. Talen til Greve var beregnet på å gi publikum en feil oppfatning av hva valget handlet om. Det var Arbeiderpartiet som burde være høyresidens motstandere, ikke Venstre, hevdet Fasmer. Greve hadde unnlatt å nevne at en rekke av Arbeiderpartiets innstillinger og forslag i Stortinget var skrevet på landsmål, og at over halvparten av Arbeiderpartiet stemte for navnebytte i Trondhjem. Fasmer var dessuten overbevist om at de som hadde hørt Greve sitt valgforedrag måtte konkludere med at det var ”bedre å stemme på det kommunistiske arbeiderpartis menn, hvis de er riksmålsmenn, fremfor på venstres liste, ja sogar fremfor høires”.²⁵⁸

Protestartikkelen til Bergens tidende var en kritikk mot Einar Greve og Frisinnede Venstre, ettersom Greve var førsterepresentant for dette partiet. På denne måten slo Bergen Venstre tilbake mot de konservative partiene. Hovedbudskapet til Bergens Tidende, og dermed også

²⁵⁶ Bergens Tidende 2.10.1930.

²⁵⁷ Bergens Tidende 2.10.1930.

²⁵⁸ Bergens Tidende 1.10.1930.

Bergen Venstre, var at Frisinnede Venstre hadde glemt hvem som var valgets fremste motstander, nemlig Det norske Arbeiderparti. Bergens Tidende fastslo med dette at ”enhver agitasjon om at Bergensnavnet settes i fare ved at velgerne gir Bergens venstre sin stemme er ugrunnet og ondsinnet”.²⁵⁹

I Bergen forsøkte altså høyresiden, da særlig Frisinnede Venstre, å gjøre navnespørsmålet til et hovednummer i valgkampen. Venstre ble utpekt som hovedmotstander og partiet ble nødt til å forsvare seg. Høyre og Frisinnede Venstre gikk i listeforbund, Venstre stilte til valg på egen liste. Språkspørsmålet splittet de borgerlige partiene og påvirket hvordan valgkampen ble ført i Bergen. Hvilken rolle fikk egentlig DNA i valgkampen i Bergen i 1930? Fikk navnestriden betydning også for dette partiet?

4.4 Arbeiderpartiet: Navnesaken og væpnet revolusjon

Når navnespørsmålet Trondhjem-Nidaros kom opp i Stortinget i juni 1929, hadde DNA's sentralstyre stilt stortingsgruppen fritt, med det resultat at omtrent halvparten av gruppen hadde stemt for Nidaros. Heller ikke da saken kom opp igjen i Odelstinget februar 1930 tok sentralstyret noen stilling til navnespørsmålet. Arbeiderpartipolitiker, Knut Monsen Nordanger fra Akershus fylke, tok imidlertid på privat initiativ opp forslaget om å forandre byens navn til Trondheim, et forslag majoriteten av partiets stortingsgruppe støttet. Med dette ble sentralstyret samlet i navneforslaget om Trondheim og vedtok enstemmig å pålegge Nordanger å oppta forslaget om Trondheim som partiets prinsipale standpunkt. ²⁶⁰

Subsidiært vedtok sentralstyret å pålegge stortingsgruppens formann, Alfred Madsen, på stortingsgruppens vegne å støtte dobbeltformen Trondhjem/-heim. Da forhandlingene tok til i Stortinget stemte hele DNA's gruppe for Nordangers forslag, som imidlertid ble forkastet. Madsen derimot, unnlot i det hele tatt å opplyse stortingsgruppen om sentralstyrets beslutning om å støtte dobbeltformen. Forslaget ble først og fremst reist av høyrepolitiker Henrik Ameln. På toppen av det hele stemte Madsen imot dobbeltformen som sentralstyret hadde gått inn for. Dette førte til en heftig debatt på partiets landsmøte. Ifølge Skjetne, ble Madsen sterkt angrepet og beskyldt for å ha sabotert sentralstyrets vedtak. Men selv om Madsen og den

²⁵⁹ Bergens Tidende 2.10.1930.

²⁶⁰ Skjetne 1970: 50-77ff.

delen av stortingsgruppen som hadde stemt for Nidaros møtte sterk kritikk, skulle det likevel vise seg at de også fikk støtte på landsmøtet.²⁶¹

På landsmøtet ble det hevdet at ikke bare stortingsgruppen kunne bebreides, men også Trondhjemsarbeiderne. Arbeiderklassen i Trondhjem måtte nemlig forstå at navneskiftet ikke var en hån mot byen, men et ledd i det fornorskningsarbeidet som pågikk. DNA's politiske mål var den sosiale revolusjon, spørsmålet om en bys navn var helt uten betydning. Men det var ikke lett å overbevise velgerne om dette.

Gjennom å støtte Nidaros-forslaget kunne partiet vinne oppslutning blant de grupper som hadde fornorskningsarbeidet som en av sine hovedoppgaver. Men dette standpunktet møtte motbør blant den lokale folkeviljen i Trondhjem. Byens befolkning mente nemlig at byen hadde blitt frarøvet sitt navn og krevde at Stortinget skulle gjøre om sin beslutning. Dette tosidige presset på den lokale partiavdelingen i Trondhjem resulterte i at DNA's holdning til navnespørsmålet forble uklart.

I Trondhjem ble navnesaken utnyttet i et politisk spill fra høyresiden. Hadde Høyre støttet Nordangers forslag, ville dette gitt DNA mulighet til å gå fri fra navnespørsmålet. Under Odelstingsforhandlingene i 1929 hadde Høyre stilt seg positiv til navneforslaget om Trondheim, som ble lagt frem av høyrepolitikeren Ivar Lykke. Da Trondheimsforslaget ble fremsatt av Nordanger i 1930, stemte Høyre imot dette forslaget. Høyre ønsket nemlig å unngå en pulverisering av ansvaret i navnespørsmålet. Dersom det kunne forhindres at Arbeiderpartiet fikk navnespørsmålet ut av verden gjennom Trondheimskompromisset, måtte Arbeiderpartiet være nødt til å ta en stor del av ansvaret for at Trondhjems-formen ikke ble vedtatt.

I Bergen stilte det seg annerledes. Arbeiderpartiet uttalte seg nemlig ikke for noe navnebytte i Bergen, verken i Stortinget eller på landsmøtet. Arbeiderpartiet gikk dermed fri fra navnesaken. Ifølge Bergens Arbeiderblad var ”den eneste fare for Bergensnavnet at det skulde bli en høiresak”.²⁶² Hvis dette skjedde, kunne høyresiden utnytte navnespørsmålet i reaksjonens interesser. I Bergen ble Arbeiderpartiet angrepet av en samlet borgerlig front,

²⁶¹ Skjetne 1970: 66.

²⁶² Bergens Arbeiderblad 6.10.1930.

men ikke på bakgrunn av navnesaken. Agitasjonen mot Arbeiderpartiet ble i Bergen ført på bakgrunn av Arbeiderpartiets påståtte revolusjonære og voldelige tendenser.

Den norske generalen og kommandanten på Bergenhus, Carl Gulbranson, kunne meddele at Arbeiderpartiet var bevæpnet og hadde våpenlagre i de store byene, blant annet i Bergen. Generalen hevdet at Arbeiderpartiet var væpnet til krig og våpenlagrene skulle være forsynt med ”de mest ødeleggende av verdenskrigens våben, mitraljøser og flammekastere”.²⁶³ Gulbranson uttalte seg ikke om hva han trodde, men ”hvad jeg i embeds medfør må vite”. Dagbladet kunne også melde om at politiet hadde funnet et stort våpenlager hos arbeiderne i Bergen. Bergens Arbeiderblad stemplet det hele som en stor løgn. Det hele var et forsøk på å spre frykt i velgerkretsene om at Arbeiderpartiet ville foreta en væpnet revolusjon.²⁶⁴

Etter anklagene mot Arbeiderpartiet, henvendte Bergens Arbeiderblad seg til politimester Selmer i Bergen. Politiet ville foreta undersøkelser, men det var ikke kommet noen anmeldelser til politiet om at det eksisterte noen våpenlagre. Politiet hadde derfor bare rykter å gå etter.²⁶⁵ Noen dager senere kom generalmajoren selv med en oppklaring av ryktene. Ifølge han, var kommunistpressen i opprør. ”Når et Oslo-blad taler om fund av våpendepot og henlegger dette til Bergen, da er dette bladets påstand og ikke min”. Likevel hadde kommunistpartiene flere ganger uttalt seg om sine revolusjonsplaner. En revolusjon krevde våpen, og ifølge Gulbranson, var det åpenbart at kommunistene hadde gått til anskaffelse av dette. ”Bergens og Oslo Arbeiderblads indignasjon over min avsløring av våbenanskaffelsene er derfor bare hykleri”. Generalen hevdet at dette hadde pågått over lang tid. Sovjetunionen ønsket å støtte de norske revolusjonsplanene, en borgerkrig kunne derfor lett oppstå i kjølvannet av valget.²⁶⁶

*General Carl Gulbranson
(Fotograf, ukjent)*

Med dette hevdet generalen at det ikke eksistere våpenlagre, men at våpnene hadde blitt fordelt rundt mellom kommunister og sosialister i de større byene. Generalen kunne derimot ikke legge frem noen bevis for sine påstander. Det virker derfor sannsynlig at generalens

²⁶³ Bergens Arbeiderblad 6.10.1930.

²⁶⁴ Bergens Arbeiderblad 4.10.1930.

²⁶⁵ Bergens Arbeiderblad 4.10.1930.

²⁶⁶ Bergens Tidende 10.10.1930.

uttalelser var et ledd i et politisk spill, slik at de konservative partiene skulle vinne større oppslutning ved valget. Generalen oppfordret nemlig ”direkte til å stemme med de partier som har inngått listeforbund – det vil her i Bergen si Høyre og Frisinnede”.²⁶⁷ Generalen var også høyremann og medlem av Fedrelandslaget. Han stod dessuten i sterk opposisjon til Arbeiderpartiets antimilitarisme på 1930-tallet. At han søkte avskjed som general like etter at Arbeiderpartiet hadde dannet regjering i 1935, var neppe tilfeldig.²⁶⁸

Valgforedragene til Gulbranson ble dessuten holdt på vegne av Høyre. Det viste seg imidlertid umulig å bevise påstandene da Arbeiderpartiet offentlig krevde det, og Gulbranson ble irettesatt av Forsvarsdepartementet. Selv var han likevel overbevist om at påstandene, som han hadde fått kjennskap til gjennom høyreekstreme kretser i Bergen, var sanne, og at både departementet og hærledelsen visste dette. Saken gav imidlertid generalen mye publisitet i de kretsene som delte hans trusselbilde, og medvirket til at han i 1930 ble valgt til å overta som president i Norges Forsvarsforening etter Fridtjof Nansen.²⁶⁹

Etter alle angrepene mot Arbeiderpartiet i forkant av valget, ble det nødvendig for partiet å redegjøre for sin politiske linje. Den 12. oktober 1930 holdt høyesterettsdommer og medlem av Arbeiderpartiet, Karl Frimann Dahl, en stor valgtale i Logen. Ifølge Bergens Arbeiderblad holdt Dahl ”et ypperlig foredrag” hvor han felte en kraftig dom over ”den borgerlige skremselsagitasjon ved dette valg”.²⁷⁰ Selv hevdet Dahl at de borgerlige partiene gjennom sin agitasjon, hadde skapt betingelsene for et panikkvalg. De appellerte ikke til velgernes fornuft, men til deres frykt. I Bergen hadde en generalmajor fabrikkert rykter om at Arbeiderpartiet stod rustet til borgerkrig. Dette var i seg selv en tydelig indikator på den panikkagitasjonen som utgikk fra borgerpartienes ledelse.²⁷¹

Det var Mowinckel som hadde tatt ledelsen i ”bakvaskelsens felttog” mot Det norske Arbeiderparti, hevdet høyesterettsdommeren. Statsministeren hadde fortalt at valget i 1930 som ved valget i 1905, handlet om valget mellom selvstyre eller fremmedstyre, mellom flertallsrett eller fåmannsvelde, folkestyre eller diktatur. 1905 var året da unionen mellom

²⁶⁷ Bergens Tidende 10.10.1930.

²⁶⁸ Agøy 2009.

²⁶⁹ Agøy 2009.

²⁷⁰ Bergens Arbeiderblad 13.10.1930.

²⁷¹ Bergens Arbeiderblad 13.10.1930.

Norge og Sverige ble oppløst. Mowinckel fryktet at dersom Arbeiderpartiet vant stortingsvalget, ville Norge bli tvunget inn i en ny union, en union med det kommunistiske Sovjet. DNA's forsvar mot Mowinckels uttalelser var å fremheve at Det norske Arbeiderparti hadde blitt utstøtt av Moskva ”og med alle midler bekjempes av våre hjemlige Moskovitter i skjønn forening med borgerskapet”.

Med de ”hjemlige Moskovitter”, siktet Dahl til NKP som forsøkte å etterstrebe det klasseløse samfunn gjennom revolusjon. Den sovjetiske politiske eliten hadde etter den russiske revolusjonen i 1917 ambisjon om å ta kontroll over kommunistpartier over hele verden. Dette førte til at den sovjetiske tankemåten fikk stor innvirkning på kommunistpartier også utenfor Sovjetunionen. I Norge var NKP den norske seksjonen av Komintern, og partiet fulgte dens retningslinjer nøye. Men som tidligere medlem av Komintern, hadde også Det norske Arbeiderparti samarbeidet med Sovjetunionen.²⁷² Når Arbeiderpartiet ble anklaget for å være et revolusjonært parti som ville gjennomføre en væpnet revolusjon, ble det viktig for partiet å ta avstand fra disse ryktene. Høyesterettsdommeren hevdet at Arbeiderpartiet var ”likeså nasjonalt, likeså norsk, likeså fedrelandssinnet som nogen av de borgerlige partier”.²⁷³ På linje med de borgerlige partiene, kjempet også Arbeiderpartiet mot det kommunistiske NKP.

Dahl gjorde det klart at Det Norske Arbeiderparti kjempet for det ”arbeidende norske folks livsinteresser”. Dette hadde også skapt grunnlaget til Arbeiderpartiets prinsipielle programformulering som ville:

*”erobre dette arbeidende folk – som utgjør det alt overveiende folkeflertall – for sitt socialistiske grunnsyn og dermed i ånd og sannhet gjennomføre et virkelig folkestyre, ikke bare et politisk, men også et økonomisk demokrati, bygget op på arbeidslivets grunn”.*²⁷⁴

Arbeiderpartiet hadde fra første stund vedkjent seg sine revolusjonære mål. Å gjennomføre ”den sociale revolusjon” betydde å overføre eiendomsretten til produksjonsmidlene til samfunnet. Arbeiderpartiet ønsket en overgang fra produksjon for profitt, til produksjon etter behov. Gjennom en slik politisk linje, ville Arbeiderpartiet avskaffe den privatkapitalistiske utnyttelsen av arbeiderklassen. Arbeiderpartiet ville derfor gjennomføre en fredelig revolusjon

²⁷² Evjen 2018.

²⁷³ Bergens Arbeiderblad 13.10.1930.

²⁷⁴ Bergens Arbeiderblad 13.10.1930.

ved anvendelse av parlamentariske midler. Det norske folk burde ikke frykte en slik revolusjon. Norge skyldte nemlig sin frihet til en rekke revolusjoner, blant annet 17. mai 1814 og 7. juni 1905. Begge disse ”revolusjonene” hadde vist at Norge kunne stå på egne bein og resultatet var at staten ble styrt ”bedre enn nogensinne”. Høyesterettsdommeren fremhevet at velgerne ikke måtte la seg skremme av den borgerlige agitasjonen mot Arbeiderpartiet. ”Intet ligger vårt parti fjernere enn ønsket om borgerkrig og blodsutgydelse. Og det er intet i vårt nye prinsipielle program som bryter med denne linjen”.²⁷⁵

Slik Arbeiderpartiet så det, var den virkelige faren ved valget, borgerpartiene og fascismen. Det var ikke fra Arbeiderpartiet at trusselen om diktaturet og voldsherredømmet gjorde seg gjeldende, men fra fedrelandslaget og ”dets fascistiske underbruk”. Hvis borgerpartiene i Norge tok inspirasjon etter de fascistiske statene og arbeidet målrettet for å stanse arbeiderpartiets fremgang gjennom å opprettholde de privatkapitalistiske privilegiene, først da kunne det hende at ”de norske arbeidere fra landsende til landsende vil reise sig til selvforsvar og med liv og blod verne sine dyreste interesser”.²⁷⁶ Ifølge Dahl, var det Frisinnede Venstre og Bondepartiets hovedorganer, som var fascismens fremste tilhengere. Likevel var det ikke stor forskjell mellom de borgerlige partiene. ”Hvad enten de kaller sig høire, bondeparti, frisinnnet venstre eller bare venstre, så er de i virkeligheten like konservative og like reaksjonære”, hevdet Dahl.²⁷⁷

Med dette var programmet til Arbeiderpartiet klart: DNA ville bekjempe den privatkapitalistiske utnyttelsen av det arbeidende folk. Fascismen og reaksjonen måtte stemmes ned. Ikke med ett ord omtalte Dahl navnesaken. Den var irrelevant for partiet, og i Bergen kom da også navnespørsmålet til å bli et rent borgerlig oppgjør.

²⁷⁵ Bergens Arbeiderblad 13.10.1930.

²⁷⁶ Bergens Arbeiderblad 13.10.1930.

²⁷⁷ Bergens Arbeiderblad 13.10.1930.

4.5 Henrik Ameln og Høyre

Tre dager før valgdagen holdt stortingsmann Henrik Ameln et valgforedrag i Bergens Riksmålsforening. Foredraget fikk et stort oppslag i høyreavisen Bergens Aftenblad. Amelns budskap lød således: ”Stol ikke paa regjeringen Mowinckel naar det gjælder byens navn. Faar han valget mellem Bergen og venstre, ofrer han Bergen”.²⁷⁸ Med dette kastet også Høyre i Bergen seg inn i valgkampen med navnespørsmålet som en sine kjernesaker.

Ifølge Ameln, var sakene som kom opp til behandling i Stortinget allerede avgjort på forhånd. Sakene ble som regel drøftet i Stortingets komiteer, som hadde stor innflytelse på sakens endelige avgjørelse. Ameln fremhevet at riksmålet ofte ble ”knæsat av partier, som er saa store at de er repræsentert i alle komiteer”. Mens saker som angikk språket ble behandlet i kirke- og skolekomiteen, ble bynavnene behandlet av justiskomiteen. Henrik Ameln var formann i sistnevnte. Slik Ameln så det, hadde kirke- og skolekomiteen gjennom en årrekke vært uheldig sammensatt. Her hadde målfolkene vært i flertall, noe som også forklarte hvorfor fornorskningsprosjektet til Venstre hadde vært så suksessfullt.²⁷⁹

Henrik Ameln (Fotograf, ukjent)

Norskdomsprosjektet hadde ikke bare en kulturell, men også en økonomisk side, hevdet Ameln. Navnekonsulenter og andre administrative navneendringer, hadde blitt en økonomisk byrde for nasjonen. Etter å ha fulgt Stortingets arbeid i over 20 år, syntes Ameln det var urovekkende hvordan Stortinget i stor utstrekning hadde trumfet igjennom med ”landsmaalsinteresser” hvor det ikke hadde vært ”paakrævet”, og hvor det ikke ”passet”. Riksmålsfolket hadde på sin side ikke vært i besittelse av den nødvendige ”slagkraft”. Ameln var likevel overbevist om at styrkeforholdet nå hadde snudd. ”Den store vækker har været overgrepet mot Trondhjem”.²⁸⁰

Ifølge Ameln var bergenserne glad i riksmålet og stolte over dets utvikling. Riksmålets linje i språkstriden var den samme som i navnestriden. Målformene måtte vokse naturlig frem der de hørte hjemme, det måtte ikke brukes tvang. Da ville språket som hadde ”livets ret” til slutt

²⁷⁸ Bergens Aftenblad 18.10.1930.

²⁷⁹ Bergens Aftenblad 18.10.1930.

²⁸⁰ Bergens Aftenblad 18.10.1930.

seire, enten det var riksmål eller landsmål. Likevel var det innlysende hvilket språk som ville bli det ”fallende”, hevdet Ameln. Det var nemlig kulturelle forskjeller mellom by og land. Mens de avstengte bygdene holdt mer på landsmålet og ”de gamle former”, holdt folket i byene og særlig innenfor den offentlige administrasjonen på riksmålet. Derfor var det ikke riktig å påtvinge byene å benytte landsmålet, mente Ameln. For Ameln var ikke landsmålet mer norsk enn riksmålet. Derfor måtte riksmålsfolket våkne opp og kjempe for riksmålets sak. Omdøpingen av landets byer hadde vist at landsmålsforkjemperne i større grad hadde fått gjennomslag for sine kjernesaker, og at riksmålet var på vikende grunn. Fornorskningslinjen fra 1918 var et tydelig vitnesbyrd om dette, fremhevet Ameln.

I debatten omkring navnene på de nye bispedømmene i 1918, ble det uttrykt at de nye navnene ikke skulle ha konsekvenser for bynavnene. Men under debatten om Trondhjems-navnet i juni 1929, ble det likevel argumentert for at byen måtte hete det samme som kirken. Mowinckel hadde også uttalt under debatten om bynavnet Trondhjem-Nidaros, at byen skulle hete Nidaros ”saa længe norske hjerter slaar”. Slik Ameln så det, var spørsmålet om bynavnene fortsatt en følelsesak for Mowinckel. Bergenserne kunne derfor ikke stole på en mann som tidligere hadde uttalt at Bergen ikke var et hensiktsmessig navn.

Velgerne måtte sørge for at det ble valgt inn pålitelige riksmålsmenn på Stortinget. Bergenserne kunne ikke stole på verken Fasmer eller Mowinckel. Begge hadde i løpet av sin politiske karriere uttalt seg positivt for Bjørgvin, fastslo Ameln. Velgerne burde derfor stemme på Høyre, ettersom Høyre sitt standpunkt til navnespørsmålet hadde vært tydelig hele veien:

*”Jeg har mere respekt for dem, som holder paa den mening de engang har tilegnet sig, end for folk som løper fra et standpunkt og offentlig erklærer at Bergen skal byen hete, selv om de i sit hjerte ønsker at byen skal hete Bjørgvin. Det vil ikke bli nogen let opgave for disse herrer at kjæmpe for Bergen naar hele deres fortid skriker: Bjørgvin”.*²⁸¹

Bergenserne måtte ruste seg til kamp. Hvis Mowinckel fikk valget mellom Bergen og Venstre, så ville han ofre Bergen, hevdet Ameln. Venstre hadde nemlig ”solgt sig” til målfolket. Resultatet var alt tydelig med Trondhjem. Her hadde man tillatt ”maalfanatikerne”

²⁸¹ Bergens Aftenblad 18.10.1930.

å gå løs på byens navn. Ameln var overbevist om at det samme ville skje i Bergen dersom Venstre fikk flertall på Stortinget. Det var denne tvangspolitikken som Høyre nå gikk til valg mot. Ameln avsluttet valgforedraget med et tydelig standpunkt på vegne av folkeviljen i Bergen: ”La Bergen faa hete Bergen, hvis befolkningen vil det!” Det var borgerne som skulle styre landet, ikke politiske spekulanter.²⁸²

4.6 Venstres argument: Tillitt til regjeringen Mowinckel

Etter at både Greve og Ameln hadde angrepet Bergen Venstre, ble Mowinckel igjen tvunget til å adressere saken om byens navn. Lørdag 18.oktober og søndag 19.oktober, holdt statsminister Mowinckel de siste valgtalene for fulle hus i Turnhallen. Flere hørte også talen til statsministeren gjennom Venstres høytalere på Torgalmenningen. Bergen Venstre sitt budskap var følgende: ”Stem ned reaksjonen. Stem ned de konservatives usannfærdige agitasjon omkring navnesaken. Stem ned revolusjonens menn!”²⁸³

Etter en lengre valgtale, kom Mowinckel inn på navnesaken. For Venstre stod valget for eller mot stemmeretten, ikke for eller mot landsmålet eller Bergens-navnet. Med dette kritiserte Mowinckel høyresidens valgprogram: ”Sprogsprosmålet og navnesprosmålet er jo det viktigste på frisinnedes program”.²⁸⁴ Spørsmålet om byens navn var et viktig spørsmål, men det var ”humbug” og ”usannferdig” å gjøre Bergen-Bjørgvin til det viktigste spørsmålet i årets valgkamp, hevdet Mowinckel.

Mowinckel erkjente at fornorskingsprosjektet var et vanskelig tema i valgkampen.

Mowinckel hadde blitt angrepet for sine uttalelser angående Bergens-navnet i 1918. Om hvordan Mowinckel forholdt seg til Bergens bynavn i forkant av dette valget, refererte han til et nylig avholdt foredrag av statsråd Lars Oftedal for partiet Venstre. Her hadde Oftedal sagt at ”er det noget som er sikkert i vår politikk, er det at Bergens navn ikke vil bli forandret uten at Bergens bys befolkning vil det”.²⁸⁵ Ifølge Mowinckel, var hans holdning til bynavnet uendret. Bergen var et så godt norsk navn, at hvis bergenserne med stort flertall ikke ønsket en navneendring, ”så får de det ikke”. Det språkfilologiske fagmiljøet hadde dessuten ikke

²⁸² Bergens Aftenblad 18.10.1930.

²⁸³ Bergens Tidende 20.10.1930.

²⁸⁴ Bergens Tidende 20.10.1930.

²⁸⁵ Bergens Tidende 20.10.1930

uttalt seg for noe navnebytte i Bergen. ”Fremtredende målmenn som Heggstad og andre foretrekker Bergen for Bjørgvin”, hevdet Mowinckel.

Mowinckel var overasket over hvordan valgkampen hadde blitt ført i Bergen. ”Overalt ellers i landet har årets valgkamp stått omkring de store prinsipielle spørsmål, valgagitasjonen har man søkt å gjøre til en saklig utredning”.²⁸⁶ I Bergen stilte dette seg annerledes. Her hadde Frisinnede Venstre og Høyre ført en valgagitasjon med det mål å splitte borgerpartiene. En slik splittelse var uheldig, mente Mowinckel. Mer enn noensinne var det behov for en samlet borgerlig opposisjon mot Arbeiderpartiet. Landets skjebne måtte ikke avgjøres på grunnlag av en ”falsk agitasjon” om Bergens-navnet. Bergenserne måtte vise ”tillitt til regjeringen Mowinckel”.

Dagen etter, søndag 19.oktober, avsluttet Mowinckel valgforedraget på vegne av Bergen Venstre. Agitasjonen var tydelig rettet mot Høyre og Frisinnede. Mowinckel kom med følgende utsagn: ”Jeg vil ikke innlate meg med Henrik Ameln (bravo), jeg føler det ubehagelig å gå så langt ned (bravo)”.²⁸⁷ Ifølge statsministeren hadde Ameln, Greve og andre riksmålsfolk fornektet landsmålets store kulturelle betydning. Mowinckel hevdet at dette var det samme som å bringe splittelse inn på et område hvor det absolutt ikke hørte hjemme. De konservative partiene hadde forsøkt å utnytte navnespørsmålet til å reise et ”reaksjonens merke”, som en mann som Christian Michelsen talte meget bestemt imot, hevdet Mowinckel.

Christian Michelsen var først og fremst kjent for den viktige rollen han spilte under unionsoppløsningen med Sverige i 1905. Med dette ble han et viktig symbol i kampen for et selvstendig og fritt Norge. Politisk var han motstander av den unionspolitiske radikalismen som preget den politiske linjen til Venstre. Som en reaksjon på Venstres sosiale og unionspolitiske radikalisme, dannet Christian Michelsen Samlingspartiet i 1903. Partiet var en sammenslutning av partiene Høyre, Moderate Venstre og Liberale Venstre.²⁸⁸

Samlingspolitikken viste seg å være et politisk konjunkturfenomen. I 1908 ble det konsoliderte Venstre dannet av Gunnar Knudsen. På bakgrunn av det konsoliderte Venstres

²⁸⁶ Bergens Tidende 20.10.1930.

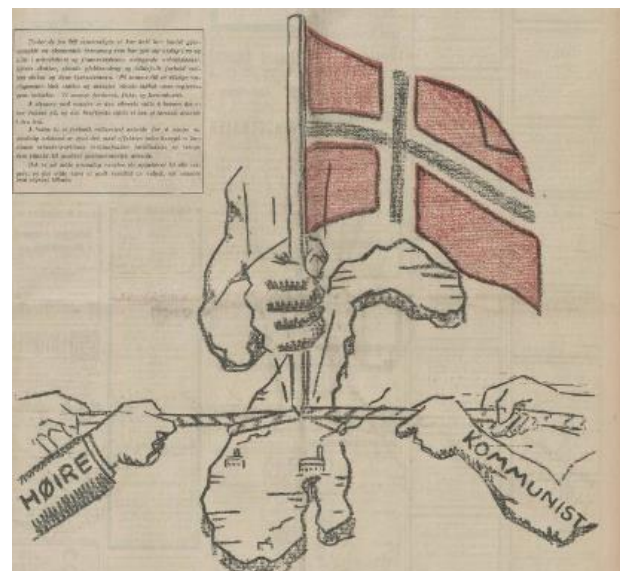
²⁸⁷ Bergens Tidende 20.10.1930.

²⁸⁸ Store Norske Leksikon 2017.

radikale kurs, særlig i konsesjonspolitikken, dannet de øvrige venstremenn og liberale et nytt parti i 1909, nemlig Frisinnede Venstre. Christian Michelsen var medstifter av dette partiet.²⁸⁹ Slik Mowinckel så det, gikk Frisinnede Venstres politikk imot den utviklingslinjen som Christian Michelsen var talsmann for. Borgerpartiene behøvde å stå samlet, noe de borgerlige partiene ikke gjorde i dette valget. Det var denne splittelsen Christian Michelsen talte imot, hevdet Mowinckel.

Venstre hadde atter igjen blitt stemplet som hovedfienden av høyresiden. Slik Mowinckel så det, hadde angrepet mot Bergen Venstre blitt ført mot to menn, nemlig han selv og Fasmer. Statsministeren trodde ikke det fantes noen ”tenkende mennesker” som mente, at folk som følte seg så sterkt knyttet til Bergen, var dårligere bergensere enn andre. Talen til Mowinckel ble tatt imot med stort bifall. Statsministeren avsluttet valgtalen i en romantisk tone:

*”Slår ikke hjertet litt hurtigere når vi står overfor det norske flagg enn overfor hvilket som helst annet flagg? (bravo fra forsamlingen). Kommer nogen av oss til fremmed havn, føler vi intet ved å se det røde flagg foran Folkets hus. Men det er sikkert, at når vi ute i det fremmede får øie på det trefarvede flagg, da er der ikke en eneste av oss som ikke føler: Her er litt av mig selv. Det er nettop med denne følelse overfor flagget vi skal gå til stemmeurnen imorgen. Tenk på vårt herlige flagg, det som vaier fra Nordkapp til Lindesnes, det blafrer på Amerikas vestkyst og i monsunen, det er plantet lengst nord og lengst syd”.*²⁹⁰

Mowinckel har heist den nasjonale fane (Bergens Tidende)

²⁸⁹ Mardal 2018.

²⁹⁰ Bergens Tidende 20.10.1930.

4.7 Valgresultatet

Bilder fra valget i Bergen (Bergens Tidende)

Det var spenning rundt valget i Bergen. Her skulle statsministerens skjebne avgjøres. Her skulle navnestridens innslag i valgkampen og general Gulbransons revolusjonære oppdagelser vise hva det dugde til i valgkampens hete. På toppen av det hele, skjedde det et komisk uhell ved valget i Bergen. En valgurne hadde blitt glemt. Valgstyret ble raskt sammenkalt, og den glemte urnen tatt under behandling. De 508 stemmene forandret derimot ikke sluttresultatet.

Nedenfor vil jeg presentere valgresultatene fra Bergen. For å kunne vurdere om navnesaken fikk innvirkning på stortingsvalget, vil valgresultatet sammenlignes med stortingsvalget i 1927. Fikk den borgerlige agitasjonen rundt navnesaken betydning for valgets resultat, eller var kampen mot DNA og den borgerlige samling, det altoverskyggende ved valget? Resultatet fra stortingsvalget 1927 og 1930 kan skjematisk oppstilles slik:

Valgdeltakelsen i Bergen:

Bergen: 1927	Bergen: 1930
Innbyggertall: 95 872	Innbyggertall: 98 546
Stemmeberettigede: 56 262	Stemmeberettigede: 59 569
Antall godkjente stemmesedler: 40 958	Antall godkjente stemmesedler: 45 866
Valgdeltakelse: 74, 38 prosent	Valgdeltakelse: 77, 67 prosent

Tall hentet fra NOS 1928 & 1931.

Stortingsvalget 1927 i Bergen:

Høyre og Frisinnede Venstre	Venstre	Arbeiderpartiet	NKP
Stemmer: 12 686	Stemmer: 8711	Stemmer: 10 299	Stemmer: 9 262
Mandat: 2	Mandat: 1	Mandat: 1	Mandat: 1
Representant: 1. Henrik Ameln 5. Johan Henrik Bollmann	Representant: 4. Johan Ludwig Mowinckel	Representant: 2: Johan Samuelsen	Representant: 3. Ingvald Berentin Aase

Tall hentet fra NOS 1928, VIII 69, side 107.

Stortingsvalget 1930 i Bergen:

Høyre	Frisinnede Venstre	Venstre	Arbeiderpartiet	NKP
Stemmer: 9039	Stemmer: 8254	Stemmer: 11 017	Stemmer: 11 957	Stemmer: 5 599
Mandat: 1	Mandat: 1	Mandat: 1	Mandat: 2	Mandat: 0
Representant: 3. Henrik Ameln	Representant: 4. Einar Greve	Representant: 2. Johan Ludwig Mowinckel	Representant: 1. Johan Samuelsen 5. Gunnar Bakke	Representant: Intet mandat

Tall hentet fra NOS 1931, VIII 157, side 109.

Partienes prosentvise fremgang/tilbakegang ved stortingsvalget 1930:

H og FV	Frem	6, 74 %
Venstre	Frem	2, 75 %
DNA	Frem	0, 92 %
NKP	Tilbake	10, 4 %

De tre borgerlige partiene fikk ett mandat hver inn på Stortinget fra Bergen. Utfallet av valget ble en klar seier for de borgerlige, men da ikke for noe spesielt parti. Høyre og Frisinnede Venstre hadde økt mest, men også Venstre hadde en stor fremgang ved valget. Ettersom Frisinnede Venstre og Høyre gikk i listeforbund, fikk de også den største prosentvise økningen ved valget i Bergen. Utenom listeforbundet, var Venstre det største av de tre borgerlige partiene.

Den største endringen ved valget var NKP. Partiet opplevde et fullstendig katastrofevalg og gikk tilbake med 10.4 prosent i antall stemmer fra stortingsvalget i 1927. På landsbasis, fikk likevel NKP størst oppslutning i Bergen. Totalt i hele riket, fikk Norges kommunistiske parti 20 351 stemmer, og 5599 av disse stemme kom fra Bergen.²⁹¹ Valget gikk bedre for DNA. Arbeiderpartiet fikk sendt to representanter inn på Stortinget fra Bergen, og partiet gikk frem i stemmetall. Hvordan kan det forklares at DNA, som den borgerlige agitasjonen først og fremst var rettet mot, gikk frem i stemmetall, mens NKP gikk kraftig tilbake?

Ifølge Skjetne, var grunnen til at de borgerlige partiene gikk seirende ut av valget, at de hadde lyktes i å mobilisere de tidligere hjemmesitterne. ”Noen forskyvning fra de sosialistiske til de borgerlige partier synes, på landsbasis, bare i liten utstrekning å ha funnet sted”.²⁹² I 1927 fikk DNA og NKP til sammen 19 561 stemmer. I 1930 fikk partiene 17 556 stemmer sammenlagt. Dette støtter tesen til Skjetne om at få gikk fra sosialistisk side til borgerlig side. Likevel taper NKP stemmer til DNA og den økte valgoppslutningen kommer først og fremst de borgerlige partiene til gode. Dette er i tråd med det nasjonale bildet. Så tilsynelatende er Bergens-valget som landets ellers. Men er det mulig å avgjøre om navnespørsmålet hadde en innvirkning på stortingsvalget? Det finnes ingen statistiske øvelser hvor vi kan regne oss frem til i hvilken grad navnespørsmålet influerte på velgernes stemmegivning. Så hvordan forstod samtiden valgresultatene? Mente aktørene den gang at navnespørsmålet hadde hatt betydning?

Ifølge Bergens Tidende var valget et klart vitnesbyrd om at det norske folk ville styres etter den gjeldende forfatning. Flertallsstyret hadde seiret, og antydningen om å avskaffe den etablerte forfatningen, hadde møtt en ”mur av norske velgere”. Avisen bekreftet at den borgerlige fremgangen først og fremst hadde kommet Høyre til gode. Dette bekreftet den

²⁹¹ NOS 1931: 117.

²⁹² Skjetne 1970: 165.

gamle valgerfaring, at når kristendommen og fedrelandet ble det altoverskyggende i en valgkamp, da seiret Høyre.²⁹³ I løpet av valgkampen, hadde høyrepartiene agitert med at Bergen ville bli omdøpt til Bjørgvin dersom Venstre fikk flertall på Stortinget. Hvilket utslag fikk dette for Bergen Venstre?

Bergens Tidende var til dels fornøyd med valgresultatet. Venstre hadde gått frem med 8000 stemmer i Hordaland. Nasjonalt hadde også Venstre gjort et godt valg i byene. Her hadde partiet gått frem med over 11 000 stemmer. Likevel hadde ikke Venstre gjort et like godt valg i Bergen, skrev Bergens Tidende. Ifølge venstreavisen, var en av årsakene nettopp agitasjonen som hadde blitt rettet mot Venstre fra høyrepartiene.²⁹⁴

I Bergen gikk Venstre frem med over 2000 stemmer fra valget i 1927. Med dette ble partiet det største av de tre borgerpartiene. Ifølge Fasmer, var Venstres fremgang alene et vitnesbyrd om at det ikke var behov for Venstre å bli med i listeforbund med Høyre og Frisinnede. Fasmer hevdet videre at Høyres agitasjon rundt bynavnet ikke hadde vært virkningsfull, og kun hadde ført til at Venstre ikke fikk sikret seg ytterligere et mandat. ”Det som forhindret venstre i å rykke op fra det største borgerparti til det største parti i Bergen er utelukkende, den grove valgsvindel som blev drevet av Morgenavisen og Riksmålsforeningen omkring Bergensnavnet”.²⁹⁵ Fasmer var likevel overbevist om at når velgerne oppdaget at høyrepartiene hadde ført en agitasjon som bygget på et grunnlag som ”ikke eksisterer”, så ville de vende tilbake hvor de hørte hjemme, ”nemlig det liberale folkeparti, venstre”.

Bergens Tidende hevdet at navnespørsmålets innvirkning i valgkampen, i tillegg til å frarøve Venstre en del stemmer, også hadde vært uheldig for Høyre. For Einar Greve, hadde valget blitt en personlig seier, skrev venstreavisen. Det samme kunne ikke sies for Henrik Ameln. Slik Bergens Tidende vurderte det, måtte det være et nederlag for Ameln ”å se sig sveket av halvparten av sitt parti til fordel for hr. Greve”. Selv om Høyre samlet sett hadde fått flere stemmer enn Frisinnede Venstre, hevdet Bergens Tidende at agitasjonen rundt bynavnet hadde skaffet Frisinnede Venstre stemmer på bekostning av Høyre. Etter ni års arbeid i Stortinget, måtte resultatet fra Bergen, ubetinget være ”skriften på veggen for hr. Ameln”.²⁹⁶

²⁹³ Bergens Tidende 22.10.1930.

²⁹⁴ Bergens Tidende 22.10.1930.

²⁹⁵ Bergens Tidende 24.10.1930.

²⁹⁶ Bergens Tidende 22.10.1930.

For Bergens Arbeiderblad, var navnesaken en ubetydelig sak i valgkampen. Arbeiderpartiet hadde først og fremst ført en defensiv kamp mot borgerpartiene. Partiet hadde blitt angrepet av general Gulbranson som hadde hevdet at Det norske Arbeiderparti var væpnet til krig. Partiet ble stemplet som kristendomsfiendtlig, og venstrepartiets største blad, Bergens Tidende, hadde agitert med at Arbeiderpartiet ville avskaffe folkestyret og innføre diktatur. Kommunistpartiet som hadde sitt sentrum i Bergen, hadde også rettet sin agitasjon mot Arbeiderpartiet. Ved å ikke støtte Arbeiderpartiet, hadde ikke kommunistene oppnådd annet enn å svekke arbeiderklassens stilling og bidratt til å gi borgerpartiene en økt seier, hevdet Bergens Arbeiderblad. Mot dette stod Arbeiderpartiet "alene i kampen". Likevel hadde valget vist at Arbeiderpartiet hadde bestått prøven og holdt stillingen med glans.²⁹⁷

Først etter valget kommenterte Bergens Arbeiderblad navnesakens innvirkning på valgresultatet. At Frisinnede Venstre hadde inngått listeforbund, men også stilte til valg på egen liste, var en strategisk avgjørelse for å utnytte folkestemningen i byen rundt Bergensnavnet. "Kunde der skapes en panikkstemning a la Trondhjemsbølgen og skulde det lykkes de frisindede å ride til topps på den", spurte Bergens Arbeiderblad.²⁹⁸ Til tross for at de borgerlige reserver ble mobilisert ved valget, fikk ikke de borgerlige en mandatfremgang fra Bergen. Resultatet for de borgerlige var det samme som ved stortingsvalget i 1927. Arbeideravisen beskrev valget som et "solidaritetsvalg, hvor arbeiderklassen vendte sig mot splittelsen, mot den grove utskjelling av klassefeller og gav Det norske Arbeiderparti sitt tillitsvotum".²⁹⁹ Fra Arbeiderpartiet sitt perspektiv, skyldtes den borgerlige fremgangen først og fremst den samlede borgerlige agitasjonen som ble ført mot Arbeiderpartiet. Navnesaken spilte en mindre rolle.

Så hvilken innvirkning fikk egentlig navnespørsmålet på stortingsvalget i 1930? Den prosentvise økningen til Høyre og Frisinnede Venstre, må først og fremst forklares med listeforbundsordningen. Frisinnede Venstre stilte til valg med egen liste i Bergen, og etter valget ble stemmene som ble gitt til Høyre og Frisinnede tallet sammen, og de vunne mandater, forholdsmessig fordelt. Valget i 1930 var et mobiliseringsvalg, og i Bergen økte valgdeltakelsen med 3,29 prosent fra valget i 1927. Slik valgkampen artet seg, ble velgerne

²⁹⁷ Bergens Arbeiderblad 22.10.1930.

²⁹⁸ Bergens Arbeiderblad 22.10.1930.

²⁹⁹ Bergens Arbeiderblad 22.10.1930.

stilt overfor et valg mellom to alternativer. Nemlig mellom et revolusjonært alternativ og et borgerlig alternativ representert ved det bestående samfunn.

Hvis vi sammenligner valgresultatene fra 1927 og 1930 i Bergen, så kan det ikke konkluderes med at det har skjedd en radikal endring i stemmetallet. Alle partiene, med unntak av NKP, fikk en jevn økning i antall stemmer. Dette vitner om at navnespørsmålet i Bergen, først og fremst ble et internt borgerlig oppgjør. Både Høyre og Frisinnede Venstre hadde i forkant av valgkampen, proklamert seg som riksmålsvennlige parti. Både i navnesaken og målspørsmålet, argumenterte både Greve og Ameln for at riksmålets posisjon var truet av landsmålet fremgang både i administrasjonsapparatet og på landsbasis. Når både Høyre og Frisinnede uttrykte en motvilje mot landsmålet og målbevegelsen i løpet av valgkampen, er det ikke rart at det nettopp var Venstre, som var fornorskingsprosjektets parti, som ble det fremste angrepsmålet for høyrepartienes agitasjon.

Men ved siden av agitasjonen som ble rettet mot Venstre, oppstod det også et internt oppgjør mellom Frisinnede og Høyre. Kjøpmann og høyremann, Johan Blytt, uttalte under et valg møte for Høyre at ”sprogsaken har i vort parti faat en klar men ikke utfordrende utforming. Og der kan ikke reises tvil om at riksmålet er sikrere forankret i høire end i noget andet politisk parti”.³⁰⁰ Ettersom Frisinnede Venstre, med Einar Greve i spissen, gikk til valg med navnespørsmålet som en av hovedsakene, ble det viktig for Høyre å poengtere at Frisinnede ikke hadde monopol på riksmålssaken eller navnespørsmålet. Frisinnede var et lite parti. Fra Høyres perspektiv, var det derfor bedre å stemme på Ameln: ”Og naar det gjælder at forsvare vor bys navn mot lumskelige angrep, da har Ameln som formand i justiskomiteen de aller største chanser for at slaa angriperne ned”.³⁰¹

Agitasjonen om bynavnet vitner om at de politiske aktørene i Frisinnede Venstre og Høyre hadde tro på at bynavnet ville mobilisere en del velgere over til dem. Først når Venstre erklærte at de ikke ville bli med i listesamarbeid med de konservative partiene, ble spørsmålet om byens navn brukt mot Venstre. Agitasjonen rundt stortingsvalget viser at det var en rekke samfunnsaktører som bedrev en retorisk overbudspolitik. De faktiske stemmetallene vitner om at agitasjonen rundt bynavnet og målsaken ikke førte frem. Selv oppfattet likevel enkelte

³⁰⁰ Bergens Aftenblad 20.10.1930.

³⁰¹ Bergens Aftenblad 20.10.1930.

politiske aktører, særlig innen Venstre, at striden om bynavnet hadde frarøvet Venstre en del stemmer. På samme måte argumenterte høyrepartiene for at årsaken til at de ikke fikk sikret seg enda et mandat, var på grunn av at Venstre ikke ble med i listeforbundet.³⁰² Valgkampens viktigste stridsspørsmål, var kampen mot det revolusjonære DNA. Det interne borgerlige stridsspørsmålet, var kampen om bynavnet.

På landsbasis ble stortingsvalget i 1930 en klar seier for de borgerlige partiene. I Bergen gikk alle partiene, med unntak av NKP, frem i antall stemmer. Det var likevel Høyre, Frisinnede, og Venstre som fikk den prosentvise største fremgangen ved valget. Stortingsvalget var et mobiliseringsvalg for å hindre den sosialistiske fremmarsjen i Stortinget. I tillegg til den samlede borgerlige agitasjonen som ble ført mot Arbeiderpartiet, oppstod det også et internt borgerlig oppgjør på grunn av navnespørsmålet. Bynavnet fikk likevel ikke den største politiske innvirkningen på valget, og til tross for høyrepartienes agitasjon mot Venstre, gikk partiet frem som det største av de tre borgerpartiene. Dette var siste gang navnespørsmålet fikk politisk betydning i Bergen, men en hendelse noen år senere, viser hvordan navnesaken forble betent i Bergen også etter denne tid.

Epilog: Gustav Indrebø og Bjørgvin

Onsdag 5.november, klokken syv om kvelden, holdt språkprofessor Gustav Indrebø en offentlig tiltredelsesforelesning i museets store sal. For anledningen, hadde en rekke av byens fremtredende kulturpersonligheter møtt frem. Professoren ble introdusert av Carl Geelmuyden, museets rektor. Etter introduksjonen, besteg Indrebø talerstolen og holdt et foredrag om den historiske utviklingen til målgranskningen på Vestlandet. Det hele var en klar hyllest til målbevegelsens arbeid. Det som imidlertid vekket oppmerksomheten til de fremmøtte, var hvordan Indrebø bevisst brukte Bjørgvin i sin omtale av byen. ”Byen vor heter Bergen, hr. professor!”, stod på trykk i en av byens høyreaviser dagen etter forelesningen.³⁰³ Språkstriden hadde gjenoppstått.

Dagen etter var stemningen i den bergenske avisoffentligheten betent. Bergens Aftenblad og Morgenavisen forlangte at Indrebø skulle bruke byens riktige navn. Professoren uttalte seg nemlig ikke som ”maalmanden Indrebø”, men som professor ved Bergens museum. Indrebø

³⁰² Bergens Aftenblad 22.10.1930.

³⁰³ Bergens Aftenblad 6.11.1930.

ble også anklaget for å ha brutt reglene for den akademiske sedvane. Han hadde ikke takket museets rektor da han ble introdusert.³⁰⁴ Høyreavisene oppfordret Indrebø til å være forsiktig. Allerede etter sin første forelesning i byen, var forholdet mellom Indrebø og en del bergensere anspent.

Professor Indrebø lot seg ikke skremme. I en artikkel i Oslo Aftenavis, kom han med følgende svar:

*”Ingen har sagt noget til mig ianledning av navnespørsmålet. Jeg bruker navnet Bjørgvin, fordi jeg synes det er norskere og vakrere, og jeg agter at fortsætte med at kalde byen Bjørgvin. Bjørgvin er et hædersnavn som alle kan vedkjende sig”.*³⁰⁵

Svaret fra Indrebø ble ikke tatt godt imot. Massedemonstrasjonen 18.juni 1929 og de politiske ytringene i forkant av stortingsvalget 1930, var et tydelig uttrykk for hvordan bergenserne stilte seg til bynavnet. Indrebø skyldte derfor byen og dens befolkning en unnskyldning, hevdet Bergens Aftenblad.³⁰⁶ I bergensavisene ble Indrebø stemplet som en fremmed, en gjest som hadde blitt tatt godt imot blant bergenserne. Men ingen hadde ventet ”et slikt mumsk overfald fra en akademisk utdannet mand”.³⁰⁷ Indrebø hadde fornærmet byen. Ifølge Bergens Aftenblad var Indrebøs Bjørgvin-utsagn et betegnende utslag av ”nynorsk kultur” som forsøkte å erobre byen. Indrebø hadde erklært krig mot Bergen. En krig som han gledelig skulle få.

Et leserinnlegg i Bergens Tidende hevdet at det nettopp var slike uttalelser om byens navn, som bidro til å sette byen opp mot landet. I løpet av valgkampen hadde høyreavisene forsøkt å utnytte folkestemningen i byen rundt navnespørsmålet. Dette var unødvendig. Hvis det var en sak som hevet seg over enhver partiinteresse, så var det spørsmålet om byens navn. ”Alle bergensere uten undtagelse er enig i at Bergen skal byen hete, der råder ikke meningsforskjell om den ting”.³⁰⁸ Indrebø måtte holde seg innenfor lovens ramme, Bergens navn var lovfestet. Istedenfor å bli ett med byen og den tradisjoner, hadde Indrebø stilt seg i opposisjon til den.

³⁰⁴ Bergens Aftenblad 6.11.1930.

³⁰⁵ Gjengitt etter Bergens Aftenblad 10.11.1930.

³⁰⁶ Bergens Aftenblad 6.11.1930.

³⁰⁷ Bergens Aftenblad 10.11.1930.

³⁰⁸ Bergens Tidende 14.11.1930.

Dette var kanskje ikke så rart. Før Indrebø ble utnevnt som professor ved Bergens museum, hadde han i sitt liv og virke ikke vært knyttet til Bergen. Han ble født i Sunnfjord, men vokste opp i Kristiania. Det var også her han tok til å studere filologi ved universitetet i Kristiania. I *Norsk namneverk* (1927) gav han dessuten et historisk oversyn over norske stedsnavn og ble med dette en sentral aktør i forhold til den offentlige normeringen av stedsnavnene.³⁰⁹ Han var også en sterk mann i målbevegelsen og formann i Noregs Mållag fra 1929-1931. Som språkfilolog og målmann, oppfordret han dermed til å bruke benevnelsen Bjørgvin fremfor Bergen. For Indrebø, var Bjørgvin-formen mer opprinnelig og norsk.

*Gustav Indrebø
(Fylkesarkivet i Sogn og
Fjordane)*

Når en tilflyttet professor i sin tiltredelsesforelesning benyttet Bjørgvin som navn på byen, var dette i samtiden, en vågal ytring. Utsagnet førte til en rekke ondartete angrep på Bergens museum. En rekke avisartikler hevdet at museumsforeningen var under oppløsning og at mange medlemmer hadde meldt seg ut som en protest mot Indrebøs anvendelse av Bjørgvin-navnet. Direktøren for Bergens museum, professor Kolderup, kunne meddele ”at der fra professor Indrebøs forelesning til idag har meldt seg ut 4 medlemmer og meldt seg inn 2”. Det hadde også blitt agitert med at Bergens museforening hadde forlanget at Bergens museum skulle holde ”Indrebø i ørene”.³¹⁰

Museets rektor, Geelmuyden, var personlig tilhenger av Bergens-navnet. Bynavnet måtte ikke på grunnlag av nasjonalromantisk hengivenhet, bli forandret til Bjørgvin. Bergens Historiske Forening holdt på dette tidspunktet på å behandle navnespørsmålet Bergen-Bjørgvin. Geelmuyden var overbevist om at den vitenskapelige undersøkelsen ville befeste Bergens-navnet som byens rettmessige navn. Likevel hadde striden om bynavnet i lys av Indrebøs uttalelser, utviklet seg uheldig i den bergenske avisoffentligheten, mente Geelmuyden.³¹¹

Bjørgvin-navnet hadde ikke vært en gjennomgående tematikk i foredraget til Indrebø. Ifølge Geelmuyden, hadde Indrebø brukt Bjørgvin-navnet, men forelesningen handlet primært om det språklige forskningsarbeidet på Vestlandet. De ulike avisreferatene hadde fremstilt saken som at han hadde brukt og agitert med Bjørgvin-navnet gjennom hele foredraget. Som

³⁰⁹ Venås 2009.

³¹⁰ Bergens Tidende 17.11.1930.

³¹¹ Bergens Tidende 17.11.1930.

vitenskapsmann, måtte Indrebø få lov til å uttale seg slik som han ville. Et administrativt organ kunne ikke legge sensur på vitenskapelige forelesninger.³¹²

Så hva skjedde egentlig etter at Indrebø hadde snakket varmt for Bjørgvin? Avisartikler kan være et godt inntak til å forstå hvordan ordskiftet rundt byens navn utspilte seg i offentligheten. Men som Geelmuyden pekte på, kan de også gi en ensidig fremstilling for å passe inn i etablert narrativ. På dette grunnlaget kan det også være en fordel å studere hvordan Indrebø selv forholdt seg til striden om byens navn.

Gustav Indrebø har i sin dagbok skrevet om hvordan han opplevde hendelsene i kjølvannet av Bjørgvin-uttalelsen. I dagboken står det: *Um fyrelesingi mi og Bjørgvin-spetakkelet.* ³¹³ Ifølge Indrebø, ble han komplimentert av professorene som hadde vært tilstede under tiltredelsesforelesningen. Men det var et annet publikum ute i byen. Allerede dagen etter forelesningen, ble det spetakkel i høyreavisene. Slik Indrebø så det, var agitasjonen som ble rettet mot han, først og fremst et forsøk på å ”knekkja BT økonomisk”. Agitasjonen var gjenkjennelig. Bergens Tidende var en venstreavis, og følgelig måtte avisen støtte opp under professorens Bjørgvin-utsagn.

Fredag 14. november skrev Indrebø i dagboken sin at Morgenavisen ville ”slutta fred”.³¹⁴ En av skribentene dukket opp på døren til Indrebø og spurte om han hadde ”ei eller onnor fornonleg fråsegn” som kunne gi Morgenavisen grunnlag til å legge saken død. Hvis Indrebø gikk med på dette, skulle bladet unngå å trykke allerede innsendte saker. Bergens riksmålsforening hadde dessuten sendt ut en protestliste mot Indrebøs Bjørgvin-utsagn. 12 861 personer hadde skrevet under på protestlisten mot Indrebø.³¹⁵ Denne skulle også avisen fjerne, dersom Indrebø nå bidro til å bilegge saken. Morgenavisens journalist spurte om det var intensjonen til Indrebø å fornærme bergenserne. Indrebø svarte konsekvent nei. Det var byen som hadde tatt Bjørgvin-utsagnet som en fornærmelse.

Noen dager senere ville museumsdirektøren at Indrebø skulle skrive under på en erklæring om at han ikke skulle bruke *Bjørgvin* når han uttalte seg offentlig som professor ved Bergens

³¹² Bergens Tidende 17.11.1930.

³¹³ Eidissen 1993: 70.

³¹⁴ Eidissen 1993: 70.

³¹⁵ Bergens Tidende 13.12.1930.

museum. Indrebø nektet å skrive under, selv om museumsdirektøren insisterte. I ettertid skulle Indrebø likevel ha ønsket at han aldri hadde uttalt Bjørgvin-navnet:

”Heile denne saki er ei rotesak. Det hadde vore betre um eg ikkje hadde sagt Bjørgvin. Saki er ikkje so viktug, og ikkje so mogi, at det er verdt å taka noko slag på. Men nokor kross-gange vert det ikkje frå mi side”.³¹⁶

Med dette ble det tydelig for Indrebø hvordan det ville gå med han i Bergen i tiden fremover. Ifølge han selv, var det bare et spørsmål om tid før en ny målstrid ville oppstå. Av dagboken til Indrebø, hadde museumsdirektøren forsøkt å overtale Indrebø til å skriftlig stadfeste at han ikke ville bruke *Bjørgvin* som det offisielle navnet på byen. Saken var også fremme i museumsstyret. Her hadde Einar Greve fremsatt et ”misbilligelse-forslag” mot Indrebø. Greve var selv medlem av museets styre, og ønsket at de skulle sende følgende uttalelse til Indrebø:

”Det vil sikkert være dem bekjent at det å fornekte Bergen som vår bys offisielle navn er egnet til å vekke uvilje og bitterhet innen byens befolkning”.³¹⁷

Den 21. november ble saken behandlet i museets styre. Skoleinspektør Greves forslag ble forkastet med ni mot en stemme. Ifølge Bergens Tidende, ble den vitenskapelige friheten verdsatt høyere enn ”partitagen i den pågående strid”.³¹⁸ Måten saken ble fremstilt av høyreavisene i Bergen, fikk ikke tilslutning blant ”partienes fremskutte menn”. Greve stod alene om saken og stod også alene om tapet.

Mowinckel deltok også i behandlingen av saken. Han gjorde det klart at Bergens museum ikke var en ”byinstitusjon”, men et vitenskapelig institutt med røtter og grenser langt utenfor byens grenser. Avgjørelsen om Indrebø, ble derfor ikke fattet på grunnlag av å beskytte en av landets fremste landsmålsrepresentanter.³¹⁹ På dette grunnlaget trakk skoleinspektør Greve seg fra museets styre. Etter avgjørelsen i saken, ble Greve overbevist om at oppfatningen han hadde av Indrebø, ville skade museet.³²⁰

³¹⁶ Eidissen 1993: 72.

³¹⁷ Bergens Tidende 22.11.1930.

³¹⁸ Bergens Tidende 22.11.1930.

³¹⁹ Bergens Tidende 25.11.1930.

³²⁰ Bergens Tidende 24.11.1930.

Også barna til Indrebø kom med ytringer vedrørende Bjørgvin-striden. De hadde ikke merket mye til Bjørgvin-saken. Men på den andre siden fikk også de erfare hvordan det var å flytte fra en landsdel til en annen. På skolen ble de terget for talemålet sitt, og det var ikke få ganger at de fikk slengt strilebegrepet etter seg. I bergensernes øyne, var de ikke annet enn ”austlandsstriler”. Men istedenfor å la seg assimilere, satte de ”viljen inn mot alt vestlands-talemål”.³²¹

Indrebø la mye vekt på å gjøre nynorsk mer utbredt i samfunnet. En målstrid som skulle by på problemer for Indrebø i Bergen, oppstod rundt loven om målbruk i statstjenesten (1930). Ifølge Oddmund Løkensgard Hoel, var dette det siste viktige vedtaket som målbevegelsen fikk til på nasjonalt plan før andre verdenskrig.³²² Med denne loven ble det innført krav om at alle tjenestemenn som var født etter 1. januar 1905, skulle benytte både nynorsk og bokmål. For å skape respekt for målloven, beskyldte Indrebø to offentlige tjenestemenn i Bergen for å ha sabotert loven. Under en tale på årsmøtet i Vestlandske mållag i 1933, sa Indrebø at telegrafinspektøren i Bjørgvin, Schrøder-Nielsen, og skattefuten i Hordaland, Svenke, hadde brutt målloven på en måte som var til skam for embetet. Dette utsagnet førte til at det ble reist søksmål mot Indrebø. Den 26. mars 1934 ble Indrebø dømt for injurier.³²³

Målfolket hadde liten tro på at en målsak kunne vinnes i Bergen byrett. De protesterte derfor hardt mot dommen, og mange samlet inn penger for å betale boten. Pengebeløpet ble etterhvert så stort, at beløpet resulterte i etableringen av ”Indrebø-fondet”.³²⁴ Gjennom dette fondet ble en rekke skolebøker utgitt på nynorsk. Etter dommen var Indrebø overbevist om at rettsaken hadde ført til en nyvurdering av loven.

Både før og etter dommen, var det mye skriverier i avisene. En rekke av byens aviser kritiserte målmannen. En anonym artikkel i Bergens Aftenblad forlangte at Indrebø ble utvist fra Bergens museum og Bergen by. Kontrasten var stor til landsmålsavisene. Her ble det skrevet dikt og underskrevet sympatierklæringer. Mens store deler av mållagene på Vestlandet støttet professoren, møtte han motbør blant byfolket, særlig i Bergen. For

³²¹ Eidissen 1993: 72.

³²² Hoel 2011: 441.

³²³ Eidissen 1993: 76.

³²⁴ Venås 2009.

landsmålbevegelsen, var Indrebøs sak, målbevegelsens sak. Den norske dikteren, Ragnvald Vaage, mente at dommen var et slag i ansiktet på hele Vestlandet.³²⁵

Indrebø mente at han tapte rettsaken på grunnlag av de kulturelle forskjellene som eksisterte mellom byen og landet. Dommeren og domsmennene hadde nemlig en annen rettsfølelse enn målfolk. ”Dei kjende det som ei utekkjeleg framferd at nokon i det heile kravde nynorsk av embættsmennene. Dei dømde i god tru, ut ifrå ein slik synsmåte”.³²⁶ Målsaker vant ikke frem i Bergens byrett, mente Indrebø. ”Heile synsmåten hjå deim ein fær med å gjera der er so beint imot det målfolk er tente med, at dei maktar ikkje setja seg inn i våre synsmåtar”.

Indrebøs fremstilling viser at landsmålet gjennom mellomkrigstiden ikke fikk innpass som bruksmål i byene. Den nasjonale strategien for å nå målsettingen om nynorsk som eneste offisielle riksmål i landet, fikk seg dessuten et kraftig tilbakeslag med striden om Trondhjem-Nidaros. Dette var første gang et nynorskvennlig vedtak ble gjort om, og markerer slutten på landsmålsbevegelsens stormløp på byenes navn. I Bergen var det en sterk opinion mot både navnebytte og landsmål. Byen stod i skarp kontrast til omlandet sitt, noe som bidro til å øke de kulturelle skillelinjene mellom byen og landet. Dette kan også forklare hvorfor Indrebø hevdet at han ikke kunne vinne en målsak i Bergen.

Indrebø døde i 1942, og med tanke på den dominerende posisjonen han hadde hatt innen norsk navnenormering, er det naturlig å sette et skille i fornorskingen av navneverket ved hans bortgang. Navnenormeringen var ikke løsrevet fra den allmenne språkstriden. Når krigen brøt ut, fikk de nasjonale hensynene som blant annet Indrebø brukte, en ny betydning. Fremmedåket handlet ikke lenger om språklige rester av dansketiden, men om en faktisk okkupasjon. Den felles fronten mot Tyskland og nazismen ble ansett som viktigere enn uenighetene rundt hvilken målform som skulle være den dominerende. Det nasjonale argumentet som gjorde motsetningen mellom ”norsk” og ”dansk” til en hovedsak, ble etterhvert vanskelig å bruke ettersom krigen hadde gitt ”det nasjonale” et nytt innhold.³²⁷

³²⁵ Eidissen 1993: 78.

³²⁶ Eidissen 1993: 80.

³²⁷ Lund 2006: 56.

Likevel fortsatte språkstriden mellom bokmål og nynorsk å prege det offentlige ordskiftet i mellomkrigstiden. På samme tid fortsatte den offentlige debatten rundt norske navn. I 1990 ble det vedtatt en lov som skulle regulere saksgangen i navnespørsmål. Men loven er ikke uproblematisk. Fortsatt i dag oppstår det strid om statens rett til å fastsette nye navn, særlig når de nye navnene går imot lokalbefolkningens ønsker.

4.8 Navneendring i dag?

Omdøping av stedsnavn, mot innbyggernes ønsker, er fortsatt noe som kan skje i dag. 18. mai 1990 kom det en lov som skulle regulere de norske stedsnavnene. Det gikk over 30 år før arbeidet med denne loven tok til, til den ble ferdig utarbeidet. Loven gjelder for hele landet, i tillegg til "Svalbard, Jan Mayen og dei norske bilanda, den norske kontinentalsokkelen og Noregs økonomiske sone".³²⁸

Skrivemåten av navnene skal fastsettes med utgangspunkt i den nedarvede lokale uttalen, og samtidig følge gjeldende rettskrivingsprinsipp.³²⁹ Med den nedarvede lokale uttalen skal man ta utgangspunkt i den uttalen som er muntlig overlevert innenfor en brukerkrins, den uttalen som har vært vanlig på stedet og som fremdeles er i bruk.³³⁰

Det er det offentlige apparatet som skal fastsette skrivemåten på de bruksnavn som kan defineres som nedarvede stedsnavn.³³¹ Før det blir gjort vedtak om skrivemåten, skal stedsnavnstjenesten gi råd om skrivemåte, navneskikk og navnsetting. Språkrådet er stedsnavnstjenesten når det gjelder norske navn.³³²

Loven åpner for at offentlige organer og andre offentlige virksomheter med tilknytning til navnet kan ta opp navnesaker. Det er likevel kommunene og fylkeskommunene som fatter vedtakene som skal være gjeldene innenfor deres område. Statsorganene fatter vedtak på skrivemåten på statlige administrative områder, mens Statens kartverk iverksetter vedtak for andre stedsnavn.³³³

³²⁸ Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 1.

³²⁹ Lov 18.mai 1990 nr.11 om stadnamn § 4.

³³⁰ Lund 2006: 88.

³³¹ Lund 2006: 88.

³³² Lov 18.mai 19930 nr. 11 om stadsnamn § 9 og 13.

³³³ Lund 2006: 88.

Kommunene kan altså selv bestemme navn på de områdene som faller under det kommunale styret. Ifølge hovedoppgaven til Ellen Marie Lund, *Normering av stedsnavn* (2006), var dette et ledd i forsøket på å ”imøtekomme ønsket om mer lokal medbestemmelse og sjølstyre når det gjelder navnenormering”.³³⁴ Lund hevder videre at målreisningslinjen fikk et slags nådestøt i denne loven, ettersom nynorsk mistet posisjonen som det eneste normeringsgrunnlaget, en posisjon det hadde hatt siden 1913.³³⁵

Loven er likevel ikke uproblematisk. I november 2019 ble det skrevet en artikkel i nettavisen til NRK Vestland. Overskriften vitner mye om striden som fant sted 90 år tidligere i Bergen. ”Språkrådet vil endre namnet til bygda – men innbyggjarane nektar”.³³⁶ Selv om kommunen og bygdefolket var imot, ville språkrådet endre navnet på Østerbø og Norevik i Sogn. Østerbø ligger plassert i Høyanger kommune. Dersom språkrådet får viljen sin, kan Østerbø bli omdøpt til Austrebø. Det samme gjelder Norevik, som språkrådet vil omdøpe til Nordvikane.

Dersom kommunen vil beholde navnet, åpner lovverket for at de kan henvende seg til ”Stadnamntenesta for Vestlandet”. Det er likevel Statens kartverk som fatter det endelige vedtaket. Denne saken viser at det fortsatt oppstår strid om norske navn, og i enkelte tilfeller, opplever fortsatt den lokale befolkningen å bli overkjørt av et statlig byråkrati.

Også i Bergen har befolkningen i senere tid mobilisert mot endringer av navn som har verdi lokalt. For tre år siden fikk jernbanestasjonen nytt navn. Dette ble sett på som en direkte provokasjon. En rekke bergensere mente at ”Bergen Stasjon” ikke var det opphavelige navnet som hadde vært i bruk i byen. Bergenserne nektet å ”belite seg”. På folkemunne, var det riktige navnet ”Jernbanestasjonen i Bergen”. Bergen stasjon kunne vært navnet på en radiosender, men på Jernbanestasjonen skulle det ikke stå.³³⁷

Skiltet ble godkjent av kommunen, men etter protest fra bergenserne, sendte bystyret et brev til Bane Nor om å få skiltet fjernet. Ifølge en redaksjonsartikkel i BA, var skiltet ”et symbol på en kald, identitetsløs og sentralisert funksjonalisme”.³³⁸ For bergenserne var

³³⁴ Lund 2006: 89.

³³⁵ Lund 2006: 91.

³³⁶ Reksnes & Grov 12.11.2019.

³³⁷ BA 27.03.2017.

³³⁸ BA 29.03.2017.

Jernbanestasjonen kronen på Bergensbanen. Protesten til bergenserne førte frem og skiltet ble fjernet. Men ifølge det statlige foretaket Bane NOR som har ansvaret for jernbaneinfrastrukturen, er fortsatt det offisielle navnet Bergen Stasjon. For bergenserne var dette til å leve med, så lenge skiltet ikke var et synlig innslag i byen.

Siden 1929 har ingen forsøkt å ”klusse” med byens navn. Likevel har bokmålsbyen Bergen vedblitt å være en provokasjon for de nynorske vestlendingene. Målfolket kjemper fortsatt med å implementere nynorsken i Bergen, men samtidig brer majoritetens bokmål seg ut av byen og truer det som før var nynorske kjerneområder. Kampen føres fortsatt gjennom bruk av politisk makt. Fylkestingets vedtak om nynorsk på Bybanen, som ble vedtatt med jubelrop i salen, viser at omlandsbefolkningen fortsatt forsøker å innskjerpe nynorskpraksisen i fylket.³³⁹ For en rekke bergensere, var dette vedtaket nok til å vekke til live en bitter målstrid. En målstrid som foreløpig ligger på is til neste språkpolitiske vedtak skal opp til behandling.

³³⁹ BA 11.08.2018.

4.9 Oppsummering og konklusjon

Ved inngangen til denne studien ble det oppstilt tre hypoteser. Nemlig at det var en bred folkelig motstand i Bergen mot Bjørgvin, at avisenes politiske grunnsyn og standpunkt i målsaken hadde innvirkning på hvordan det ble skrevet omkring bynavnet, og at spørsmålet om byens navn fikk en sentral innvirkning på stortingsvalget i 1918 og 1930. Etter gjennomgangen av avismaterialet mener jeg at hypotesene kan bekreftes, med noen få unntak.

Avismaterialet som er gjennomgått i denne avhandlingen viser at det det var en bred folkelig motstand mot Bjørgvin i byen. Det var kun Gula Tidend som støttet Bjørgvin-navnet. Da spørsmålet kom opp til behandling i formannskapet den 19. juni 1929, henla et enstemmig formannskap navnespørsmålet. Saken ble ikke sendt videre til bystyret, og et forslag om Bjørgvin ble aldri lagt frem for Stortinget.

Etter massedemonstrasjonen var ordskiftet i den bergenske avisoffentligheten påvirket av det kulturelle motsetningsforholdet mellom Bergen og omlandet. En rekke aktører forsøkte å gjøre seg til talspersoner for folkemeningen i byen. For motstanderne av Bjørgvin stod det sentralt å fremstille navnespørsmålet som et landsmålskrav. For tilhengerne var det viktig å fremstille navnespørsmålet, ikke som en landsmålsak, men som en del av et fornorskingsarbeid som hadde bred støtte også utenfor målbevegelsen sine rekker.

En rekke målmenn argumenterte likevel for at tiden for et navnebytte til Bjørgvin enda ikke var inne. Først når den historiske utgreiingen om bynavnet var ferdig utarbeidet, kunne man ta stilling til bynavnet. Motsetningsforholdet mellom byen og landet kom med dette til uttrykk på bakgrunn av det som ble sagt under protestmøtene for byens navn, og hvordan dette ble fremstilt av avisene i etterkant. Lagsmedlemmene til Ervingen ble stemplet som ”fjordstriler”, og utsagnet ble sett i sammenheng med Greves spørsmål om hvilken innsats bondeungdomslaget hadde gjort for Bergen.

Gula Tidend tolket disse utsagnene som et utslag for den formening Bergens riksmålsforening hadde av byens tilflyttere og omlandsbefolkning. En rekke av aktørene som talte byens sak var selv innflyttere og for landsmålsavisen, var det ikke riktig at noen få kunne uttale seg på vegne av de mange. Det krasse ordskiftet mot riksmålsforbundet og kritikken mot det store protestmøtet, må ses i sammenheng med den store interessen avisen hadde vist for

landsmålsbevegelsens aktivitet. Navnesaken ble med dette et påskudd for å intensivere kampen for landsmålet.

Morgenavisen og Bergens Aftenblad oppfattet seg selv som talerør for den utstrakte folkeviljen i byen, og begge avisene så byen som å stå i en skarp motsetning til omlandet. Både Høyre og Frisinnede Venstre var riksmålsvennlige parti og oppfattet navnespørsmålet som en trussel mot byens kulturelle identitet og hegemoni. For høyreavisene eksisterte det et kulturelt felleskap i byen, et fellesskap som bondeungdomslaget Ervingen hadde stilt seg i opposisjon til. I Bergen var det en vanlig oppfatning at byens innflyttere ble assimilert. De som bodde utenfor byen, i bygdene som omkranset Bergen, ble ”andregjort” og stod utenfor byens forestilte felleskap. Slik høyreavisene så det, var det byen som hadde skapt bergensere av innflytterne. Derfor kunne også innflyttere som Einar Greve og formannen i Bergens riksmålsforening, Øivind Stav, stå som representanter for Bergen.

Bergens Tidende oppfattet seg selv som et talerør for et større felleskap, nemlig både for Bergen og Vestlandet. Bergens Tidende var den største avisen i Bergen. I striden om byens navn reflekterte leserinnlegg både byfolket og bygdefolkets synspunkt. Selv tok avisen et redaksjonelt standpunkt og hevdet at Bergen skulle være det offisielle navnet på byen. Etersom avisen skulle representere interessene til både Bergen og omlandet, ble den angrepet for å ikke ta et tydelig standpunkt i verken målsaken eller navnespørsmålet. I striden om byens navn, lå avisen likevel ganske langt mot Høyre. Bergens Tidende var ikke enig med alt som Venstre vedtok. Å bytte navn på byen ville vært det samme som at avisen selv skulle byttet navn til ”Bjørgvin Tidende”. Trolig hadde dette ført til at avisen hadde gått tilbake i opplag og mistet abonnemeter. Likevel uttalte ikke Venstre seg for noe navnebytte i Bergen, og følgelig kunne også Bergens Tidende stille seg bak Bergens-navnet.

Bergens Arbeiderblad engasjerte seg ikke særlig i navnestriden. Avisen henvendte seg til arbeiderklassen og hadde et mer internasjonalt fokus hvor klassekampen og det sosialistiske grunnsynet stod i fokus. Arbeideravisen oppfordret sine lesere til å ikke la seg utnytte av borgerskapet som hadde reaksjonære interesser. Selv ønsket avisen at Bergen skulle være det offisielle navnet på byen, men den tok ikke del i ordskiftet om byens navn. Avisen ble først og fremst angrepet av en samlet borgerlig front på bakgrunn av Arbeiderpartiets reviderte prinsipielle program som ble vedtatt enstemmig på Arbeiderpartiets landsmøte i 1930. Det nye programmet gjorde det klart at Arbeiderpartiet ville etterstrebe proletariatets diktatur.

Så hvilken innvirkning fikk spørsmålet om byens navn på stortingsvalget i 1918 og 1930? Stortingsvalget i 1918 var det siste valget i Norge som ble avholdt ved flertallsvalg i enmannskretser. Sammenlignet med valgresultatene i 1915 hadde det skjedd en politisk helomvending, og Høyre og Frisinnede Venstre gjorde rent bord og vant i alle kretsene. Høyreavisene gjorde spørsmålet om byens navn til et hovednummer i valgkampen og agiterte med at Mowinckel og Venstre ville omdøpe byen til Bjørgvin dersom de fikk flertall på Stortinget. Agitasjonen rundt bynavnet i 1918 resulterte i at Mowinckel ble kastet i Nordnes krets. Venstre gikk også kraftig tilbake i stemmetall. Først etter stortingsvalget kom spørsmålet om byens navn opp til behandling.

Under behandlingen av navnespørsmålet i Bergen bystyre var Henrik Ameln takknemlig for at bystyret hadde valgt å ta opp spørsmålet om byens navn for å vise Stortinget hvilket flertall det var for å beholde navnet Bergen. Med et stort flertall vedtok Bergen bystyre å beholde byens navn. Høyresidens agitasjon appellerte til velgernes bypatriotisme. Agitasjonen førte frem, med det resultat at en del velgere som tidligere hadde stemt på Venstre, nå stemte på Høyre og Frisinnede.

Valgagitasjonen rundt bynavnet var ikke like virkningsfull i forkant av stortingsvalget i 1930. Her gikk alle partiene, med unntak av NKP, frem i antall stemmer. Det virker sannsynlig at en del velgere som tidligere stemte på NKP, nå stemte på Arbeiderpartiet i lys av partiets reviderte prinsippprogram. Etersom Høyre og Frisinnede Venstre gikk i listeforbund, fikk også disse partiene den største prosentvise fremgangen ved valget. Likevel var det Venstre som ble det største av de tre borgerlige partiene. Selv argumenterte noen av valgets sentrale aktører for at navnespørsmålet hadde hatt en innvirkning på valgresultatet. Hans Fasmer og Bergens Tidende hevdet at Høyres valgagitasjon hadde resultert i at Venstre ikke ble det største partiet i Bergen. Fra Venstres perspektiv, hadde agitasjonen rundt bynavnet resultert i at Arbeiderpartiet fikk to mandater inn på Stortinget fra Bergen. Bergens Aftenblad hevdet på sin side at den borgerlige fronten ikke ble like sterk som de helst hadde ønsket. Bakgrunnen var at Venstre ikke hadde blitt med i listeforbund med Høyre og Frisinnede. Valgresultatet ble likevel ansett som en seier for de borgerlige partiene, men da ikke for noe spesielt parti.

Striden om Bergen-Bjørgvin må ha blitt oppfattet som en seier for bergenserne. Navnet ble ikke oppfattet som unasjonalt. Da navnespørsmålet ble behandlet i bystyret i 1918, var den eneste innvendingen mot bynavnet at det var andre byer i Europa som også hadde dette

navnet. Men bergenserne var stolte over sitt Bergen, og bergenserne ønsket selvråderett over byens navn.

Vedtaket fra Ervingen om å endre navnet på Bergen kan ikke forstås uten å inkludere navneendringene Kristiania-Oslo og Trondhjem-Nidaros. To av landets største byer hadde blitt omdøpt, noe som hadde skapt en bred optimisme innad i målbevegelsen om at også de andre byene kunne omdøpes. Men Oslo var klassemessig og politisk delt. Det fantes ingen unison oppslutning om en identitet knyttet til bynavnet.³⁴⁰ Derfor var det også lettere å innføre et nytt navn her. I Bergen og Trondhjem stilte dette seg annerledes. I begge byene var folkeviljen entydig og navneforslagene møtte stor motstand. Selv om den lokale motstanden var stor, ble Trondhjem likevel omdøpt til Nidaros. Dette førte til at innbyggerne i Bergen fryktet at deres by var neste mål i rekken.

Massedemonstrasjonen 18.juni 1929 må altså ses i sammenheng med at Trondhjem hadde blitt omdøpt kun to uker i forveien. Demonstrasjonen var et synlig uttrykk for at bergenserne hadde fått nok av Stortingets iver etter å omdøpe landets byer. Stortingsvalget 1930 var siste gang bynavnet fikk politisk betydning i Bergen. Budskapet fra massedemonstrasjonen hadde nådd frem, og slagordet som bergenserne samlet seg under var et tydelig signal til enhver som forsøkte å "klusse med" byens navn: "Bergen skal byen hete".

³⁴⁰ BA 11.08.2018.

Bibliografi

- Agøy, N, I. (2009, 13. februar). *Carl Gulbranson*. Hentet fra Store Norske Leksikon
https://nbl.snl.no/Carl_Gulbranson
- Andresen, A., Rosland, S., Ryymin, T., & Skålevåg, S, A. (2012). *Å Gripe Fortida*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Bergens Arbeiderblad 1977 (Uten forfatter). *Ved en milepel: Smakebiter av en avishistorie; samlet til Bergens arbeiderblads 50 års jubileum*. Bergen: Avisen.
- Bratberg, Ø. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2.utg.). Oslo: Cappelen Damm.
- Clausen, H, P. (1958). *Aviser som historisk kilde*. Århus: Institut for journalistik.
- Dahl, H, F. (2004). *Mediehistorie: Historisk metode i mediefaget*. Oslo: Damm.
- Danielsen, R. (1984). *Høyres historie. Borgerlig oppdemningspolitikk. 1918-1940* (Bd. 2). Oslo: Cappelen
- Doublet, D, R. (1999). Den hermeneutiske sirkelen. Om rammer for tolkning og vilkår for erkjennelse. I Larsen, S, U (Red.), *Teori og Metode i Samfunnsfaga* (s. 45-58). Oslo: Det Norske Samlaget
- Eidissen, I, I. (1993). *Gustav Indrebø : Ei livsskildring*. Bergen: Norsk bokreidingslag.
- Eskeland, I. (1959). *50 års saga om Bondeungdomslaget i Bergen: 1909-1959*. Bergen: Bondeungdomslaget
- Eskeland, T. (2001). *Stedsnavn og identitet* (Vol. Nr 10, høst 2001, Nordlit (trykt utg.)). Tromsø: Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Evjen, K. (2018, 02. mars). *Kommunistiske partier*. Hentet fra Store Norske Leksikon
https://snl.no/kommunistiske_partier

- Falk, Hjalmar, Marius, H. (1918). *Utredning om norske bynavn*. Kristiania
- Fasting, K. (1967). *Hundre års kavalkade: Bergens tidende 1868-1968*. Bergen: Bergens tidende.
- Geelmuyden, K. (2016). Bergen Kommunes våpen, flagg, segl og logo. Hentet fra https://www.bergen.kommune.no/bk/multimedia/archive/00258/V_pen_flagg_seg1_lo_258851a.pdf
- Haffner, V. (1949). *Stortinget og statsrådet: 1915-1945*. Biografier. (Bd.1). Oslo
- Hallaråker, P. (1997). *Innføring i stadnamn: Innsamling og gransking*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, T. (2019, 20. mars). *Fylkesting*. Hentet fra Store Norske Leksikon <https://snl.no/fylkesting>
- Hartvedt, G, H. & Skreien, N. (2009). Aviser. I *Bergen byleksikon* (s. 68-69). Oslo: Kunnskapsforlaget
- Hartvedt, G, H. & Skreien, N. (2009). Om Bergen. I *Bergen byleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Hartvedt, G, H. & Skreien, N. (2009). Ervingen. I *Bergen byleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget
- Heiberg, H. (1950). *Det er vår egen by: Oslo ved 900 års jubileet*. Oslo: Oslo kommune.
- Helleland, B. (2005). *Frå amt til fylke*. Hentet fra Språkrådet: https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/2005/Spraaknytt_1-2_2005/Amt/
- Hoel, O, L. (2011). *Mål og modernisering 1868-1940*. Oslo: Det Norske Samlaget

- Hoprekstad, O (Red.). (1950). *Bondeungdomslaget Ervingen. 1900-1950*. Bergen: Bondeungdomslaget Ervingen
- Høyer, S. (1995). *Pressen mellom teknologi og samfunn: Norske og internasjonale perspektiver på pressehistorien fra Gutenberg til vår tid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Håland, P. (1979). *Gula tidend i 75 år: Eit liv i strid for fridom og norskdom, bygdenorsk kulturarv og norsk bondereising på fullnorsk målgrunn*. Bergen: Avisen; Oslo: i kommisjon hos Samlaget.
- Indrebø, G. (1927). *Norsk namneverk*. Oslo: Olaf Norli
- Jahr, E. H. (1978). *Østlandsmåla fram! Ei bok om røsla Østlandsk reisning*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Jessen, B. (1923). *Vi bergensere*. Bergen: Haakon Tønnesen.
- Kaldal, I. (2003). *Historisk forskning, forståing og forteljing*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Kirkhusmo, A. (2009). *Fra det lokale og regionale til det nasjonale: Utvalgte artikler* (Vol. Nr. 57, Skriftserie fra Institutt for historie og klassiske fag). Trondheim: Institutt for historie og klassiske fag, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Kjeldstadli, K., & Myhre, J. E. (1995). *Oslo - spenningenes by: Oslohistorie*. Oslo: Pax.
- Lockertsen, R. (2007). «Nidaros – Trondheims hjerte». Hentet fra Språkrådet:
https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraknytt-2007/Spraknytt_1_2007/Nidaros/
- Lund, E. M. (2006). *Normering av stedsnavn. Dialekt, normering og målreising*. Masteroppgave i nordisk språk. Universitetet i Oslo
- Mardal, M. A. (2018, 31. januar). *Christian Michelsen*. Hentet fra Store Norske Leksikon:
https://snl.no/Christian_Michelsen

- Myklebost, K., Rygg, M., & Hole, P. (1960). *Bondeungdomslaget Ervingen: 60 år 1900. 20.mars 1960*. Bergen
- Niemi, E. (1992). *Nyere byhistorie i Norden: En seminarrapport* (Vol. 32, Stensilserie). Tromsø: Universitetet i Tromsø
- NM. (1915). *Norigs maallag. 1906-1914*. Oslo: Norigs Maallag
- Nordahl-Olsen, J. (1920). *Ludvig Holberg og den berømmelige Handelsstad Bergen*. Bergen: Beyer.
- Norges Offisielle Statistik. VI. 65. (1916). *Stortingsvalget 1915*. Kristiania: I Kommission hos H. Aschehoug & Co. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_065.pdf
- Norges Offisielle Statistikk. VI. 150 (1919). *Stortingsvalget 1918*. Kristiania: I Kommissjon hos H. Aschehoug & Co. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_150.pdf
- Norges Offisielle Statistikk. VIII. 69 (1928). *Stortingsvalget 1927*. Oslo: I Kommissjon hos H. Aschehoug & Co. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_069.pdf
- Norges Offisielle Statistikk. VIII. 157 (1931). *Stortingsvalget 1931*. Oslo: I Kommissjon hos H. Aschehoug & Co. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_157.pdf
- Naadland, J. (1932). *Bergen-Bjørgvin: Ei kritisk saumfaring av Mikjel Sørлие's bok "Bergens bynavn"*. Bjørgvin: Lunde
- Ottosen, R., Østbye, H., & Røssland, L. (2012). *Norsk pressehistorie* (2. utgave.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Ottosen, R. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010): B. 2: Parti, presse og publikum: 1880-1945*. Oslo: Universitetsforlaget

- Reksnes, A. H., & Grov, B. (2019, 12. november). Språkrådet vil endre namnet til bygda - men innbyggjarane nektar. *NRK Vestland*. Hentet fra https://www.nrk.no/vestland/sprakradet-vil-endre-namnet-til-bygda_-_men-innbyggjarane-nektar-1.14777581
- Rokkan, S. (1987). *Stat, nasjon, klasse: Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ræder, T. (1935). *Ernst Sars*. Oslo: Gyldendal.
- Seip, A. L. (1998). Hegemonikamp om det norske. Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770-1945. I Sørensen, Ø (Red.), *Jakten på det norske* (s. 17-48). Oslo: As Notam Gyldendal
- Sjulseth, D., & Sejersted, F. (2018, 4. juli). *Fedrelandslaget*. Hentet fra Store Norske Leksikon: <https://snl.no/Fedrelandslaget>
- Skjetne, S. H. (1970). *Stortingsvalget i Trondhjem – 1930*. Upublisert hovedoppgave i historie. Universitetet i Bergen
- Skjeldal, G., & Bergens tidende. (2017). *Vestover: Bergens tidende i 150 år*. Oslo: Cappelen Damm.
- Skreien, N. (2000). *Bergensavisene forteller århundrets historie*. Bergen: Mangschou.
- Stemshaug, O. (1985). *Namn i Noreg: Ei innføring i norsk stadnamngransking*. 3. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Stemshaug, O. (1991). *Stridane om bynamna Fosna-Kristiansund*. Oslo: Novus.
- Store Norske Leksikon. Uten forfatter (2017, 6. juni). *Samlingspartiet - norsk politisk sammenslutning*. Hentet fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Samlingspartiet_-_norsk_politisk_sammenslutning
- Store Norske Leksikon. Uten forfatter (2019, 19. august). *Christopher Hornsrud*. Hentet fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Christopher_Hornsrud

Stortingsforhandlinger. Vol. 80 Nr. 8. (1931). *Forhandlinger i Odelstinget. Forhandlinger i Lagtinget*. Oslo

Stugu, O. S. (2008). *Historie i bruk*. Oslo: Det Norske Samlaget

Sørensen, Ø. (1998). Hegemonikamp om det norske. Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770-1945. I Sørensen, Ø (Red.), *Jakten på det norske* (s. 17-48). Oslo: Ad Notam Gyldendal

Sørli, M. (1931). *Bergens bynavn. En språkhistorisk undersøkelse*. Skrifter, 37, hefte 1. Bergen: Bergens historiske forening

Trachtenberg, M. (2006). *The Craft of International History: A Guide to Methods*. Princeton: Princeton University Press

Tvedt, K. A., Bull, E., & Garvik, O. (2019, 14.september). *Arbeiderpartiet*. Hentet fra Store Norske Leksikon: <https://snl.no/Arbeiderpartiet>

Venås, K. (2009, 13. februar). *Gustav Indrebø*. Hentet fra Store Norske Leksikon: https://nbl.snl.no/Gustav_Indreb%C3%B8

Wetås, Å. (2000). *Namneskiftet Kristiania – Oslo*. Oslo: Novus.

Wæhle, E., & Tjora, A. (2019, 8. februar). *Assimilering*. Hentet fra Store Norske Leksikon: <https://snl.no/assimilering>

Østgaard, E. (1978). "Norge: Ideelle motiver og økonomisk virkelighet." Østgaard, E. (red.). 1978. *Pressen i Norden*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag. 133-173

Årstadposten. (2018, 3.november). *Burchard Jessen – Bergens allsidigste og mest produktive journalist?* Hentet fra <http://www.arstadposten.no/2018/11/03/burchard-jessen-bergens-allsidigste-og-mest-produktive-journalist/>

Artikler fra følgende aviser er benyttet:

Arbeidet.

Bergensavisen (BA).

Bergens Aftenblad.

Bergens Arbeiderblad.

Bergens Annonce Tidende.

Bergens Tidende.

Gula Tidend.

Morgenavisen.

Se fotnoter for detaljer.

Lover:

Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn. Hentet fra <http://www.lovdatab.no/all/nl-19900518-011.html>